

T & Y

Suomelta puuttuu visio
valoisasta tulevaisuudesta,
vaikka eväät siihen ovat olemassa.

Murheellisten laulujen maa

YÖN JA TALOUDEN TUTKIMUS
Labore

EST. 1971

Julkaisija

Työn ja talouden tutkimus LABORE
Arkadiankatu 7 (Economicum)
00100 Helsinki
P. 040 940 1940
www.labore.fi

Toimitus

Päätoimittaja Mika Maliranta
Järjestelmäpäällikkö Aila Mustonen
Viestintäpäällikkö Essi Lindberg
Tuottaja Tuomo Tamminen

toimitus@labore.fi
etunimi.sukunimi@labore.fi

Toimitusneuvosto

Jaakko Haikonen, Teemu Hirvonen,
Pirjo Pajunen, Samuli Sinisalo

Kansi

Ville Tietäväinen

Taitto

Tuomo Tamminen

Graffit

Aila Mustonen

Kuvankäsittely

Hans Eiskonen

Tilaushinnat

Vuosikerta 40,00 euroa
Irttonumero 15,00 euroa

Tilaukset

Aila Mustonen
P. 040 940 1941
aila.mustonen@labore.fi

Painopaikka

Kirjapaino Jaarli Oy

Talous & Yhteiskunta painetaan
PEFC-metsäsertifioidulle paperille.

ISSN-L 1236-7206
ISSN 1236-7206 (painettu)
ISSN 1795-181X (pdf)

PALSTAT

04 PÄÄKIRJOITUS
Mika Maliranta

06 DEBATTI
Ilkka Kiema

08 TUTKIMUKSEN
RUUMIINAUS
Sami Jysmä

10 TIIVISTELMÄ
Eljas Aalto

20 JÄLKIPUHEET
Risto Murto

22 NÄKÖKULMA
Anna Kontula

64 KOLUMNI
Heikki Pursiainen

74 VÄITTELIJÄ
Lauro Carnicelli

76 KIRJAT
Ihmiskunnan viholliset
Finntopia

80 LABOREN
UUTISIA

”Suomalaisilla yrityksillä on kyvyt ja edellytykset korkeaan tuottavuuteen.”

MIKA MALIRANTA, s. 4

”Rahaa tiukin ehdoin myöntävästä byrokraatista kuoriutui soturisossu, joka puolustaa asiakkaansa oikeutta sosiaaliturvaan ja palveluihin, kasvotonta byrokratiaa ja hyvinvointialueiden budjettikureja vastaan.”

ANNA KONTULA, s. 22

”Uudistukset eivät ole helppoja. Mutta niiden tekeminen on arkista poliittista vääntöä, ei mahdoton, epätoivoinen kamppailu lähes väistämätöntä tuhoa vastaan.”

HEIKKI PURSIAINEN, s. 64

TUTKIJA-ARTIKKELIT

24

**HYVINVOINTIVALTIO
KESTÄÄ MURROKSEN**

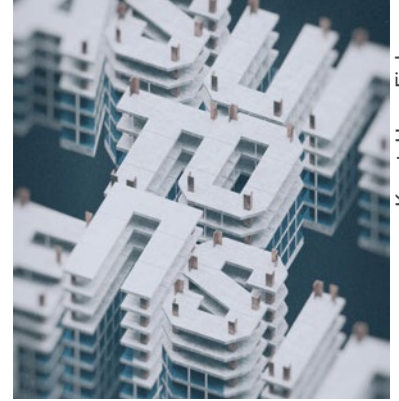
Juho Saari

32

**VANHENEVASTA
YHTEISKUNNASTA PITKÄ-
IKÄISTEN YHTEISKUNTAAN**

Anu Siren

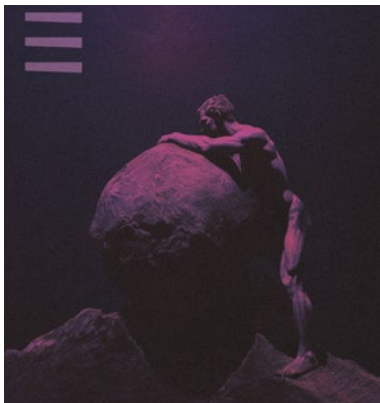
Kuvat: Hans Eiskonen

38

**ASUNNOTTOMUUS ON
POISTETTAVISSA SUOMESTA**

Juha Kaakinen

Saija Turunen

46

**SUOMEN 2000-LUVUN
TALOUSKEHITYS ON
MAINETTAAN PAREMPAA**

Jaakko Kiander

54

**EUROOPPALAISET
ELÄKEJÄRJESTELMÄT
EU:N TARKKAILUSSA**

Niko Väänänen

Jan Helmdag

Lauri Heikkinen

66

PÄÄTTÄJÄ

**”Runsalla valtion-
tuilla EU tekee
itsestään vähemmän
kilpailukykyisen.”**

ANDERS ADLERCREUTZ

Huominen on parempi

Laura Oja

Suomen julkinen talous velkaantuu nyt nopeudella, joka kauhistuttaa. Osin se johtuu heikentyneistä taloussuhdanteista. Osin syynä on kokonaisveroasteen aleneminen. Ja osa siitä johtuu edellisen hallituksen tekemistä huonosti harkituista menopäätöksistä.

Mutta nuo osatekijät ovat yhdesäkin vähäisempi tekijä kuin Suomen yrityssektorin tuottavuuden suuri kuoppa 2010-luvun alkuvuosina. Vuosina 1995–2008 suomalaisten yritysten työn tuottavuus oli ollut keskimäärin vain 10 prosentin päässä Ruotsista ja Tanskasta. Vuoteen 2015 mennessä tuo ero oli tuplaantunut. Näihin päiviin mennessä suomalaisten yritysten takamatka on pidentynyt vielä jonkin verran lisää.

Yrityssektorin tuottavuusvajoama on ollut kaiken pahan alku ja juuri. Se johti kustannuskilpailukyvyyn tärveltymiseen, työllisyyden putoamiseen ja palkkojen kasvun hiiptämiseen. Se myös sinkautti julkisen talouden velkakierteeseen.

Verotulojen ehtyminen ja julkisten menojen kasvu saivat aikaan

melkoisen jengan. Kierre pysähtyy ja kääntyy, kun talousongelmiemme juurisyy lähtee korjaantumaan. Se lähtee siitä, että suomalaiset yritykset alkavat kuroa umpeen tuottavuusra-koita Ruotsiin ja Tanskaan. Siinä vaiheessa tilanne on hyvässä kunnossa, kun tuottavuutemme on lähellä naapurimaidemme tasoa. Sellainen oli tilanne ennen tuottavuutemme suistumista suureen kuoppaan.

Miksi tuottavuus ja sitä myötä talous eivät nousisi? Nimittäin ne samat talouden perustekijät, joilla suomalaiset yritykset aiemmin nousivat tuottavuudellaan ruotsalaisten ja tanskalaisten yritysten tuntumaan, ovat edelleen hyvässä kunnossa.

On totta, että yritysten panostukset tutkimukseen ja kehitystyöhön ovat alentuneet. Mutta se johtuu yksinomaan Nokiasta ja joistakin muista siihen kytkeytyneistä suuryrityksistä. Rahapanostuksilla mitattuna pienissä ja keskisuurissa yrityksissä tutkitaan ja kehitetään nykyään enemmän kuin Ruotsissa ja Tanskassa. Pk-yritykset alkoivat lisätä panostuksiaan tutkimukseen ja kehittämiseen jo ennen vuotta 2010. Ja niiden uudistamisen tahti vain kiihtyi 2010-luvulla.

Tulokset eivät vielä näy kansantalouden numeroissa. Siihen on kaksi syytä.

Ensiksi tutkiminen, kehittäminen ja uuden teknologian käyttöönotto vievät aikaa. Varsinkin silloin, kun on jouduttu kehittämään aivan uudenlaisia tuotteita tai uusia tuotantotapoja. Toinen syy on puhtaasti numeerinen. Kansantaloudelliset vaikutukset ovat pieniä siksi, että nuo yritykset ovat pieniä ja keskisuuria. Vielä. Monet keskisuuret yritykset ovat olleet jo pitkään vahvassa kasvussa. Kasvaneiden tutkimuspanostusten lisäksi uusia työpaikkoja on luotu ja vieniä lisätty. Jos kehitys jatkuu, joistakin näistä keskisuurista yrityksistä tulee kohta suuria yrityksiä.

Optimismille on runsaasti aihetta. Työvoiman digi- ja muu osaaminen on tutkitusti kansainvälistä huippuluokkaa. Se myös liikkuu vilkkaasti työpaikkojen välillä. Osaava ja liikkuva työvoima tarkoittaa sitä, että täällä yritysten on järkevää ottaa käyttöönsä kehittyneintä uusinta teknologiaa. Esimerkiksi Eurostatin digitalisaatioindeksi vahvistaa, että näin on. Suomalaiset yritykset ottavat myös tekoälyä käyttöön etujoukossa. Lupauksia herättää sekin, että suuret yrityksemme ovat viime vuo-

sina voimakkaasti lisänneet panostuksia perustutkimukseen. Tuotettu tieto leviää taloudessa ja rakentaa pohjia soveltavalle tutkimukselle.

Kehityksen jatkuessa vaikutukset alkavat lopulta näkyä koko taloudessa. Julkisen talouden verotulot ja palkansaajien ansiotulot kasvavat kiihtyvään tahtiin. Toki myös julkisen talouden menopaineet lisääntyvät. Mutta menojen kasvu pysyy hillittynä, jos niin päätetään.

Ja miksi ei päätettäisi? Onnistuihan julkisen talouden velkasuhteen pienentäminen 2000-luvun alkuvuosina Suomessa vähintään yhtä hyvin kuin Ruotsissa ja Tanskassa. Eivät suomalaiset nykypoliitikot ole sen huonompia kuin 2000-luvun alussa, tai tanskalaiset ja ruotsalaiset poliitikot juuri nyt. Ainoastaan taloustilanne on nyt vaikeampi.

Paljon riippuu suomalaisista yrityksistä. Moni näyttää menettäneen toivonsa niiden suhteen. Hämmäntävää on, että tätä toivottomuutta esiintyy jopa yritysten etujärjestöissä. Heille rohkaisun sanoja tarjoaa tuottavuustutkimus: suomalaisilla yrityksillä on kyvyt ja edellytykset korkeaan tuottavuuteen. Ja ne todennäköisesti siihen vielä pystyvät! «

Lupauksia herättää sekin, että suuret yrityksemme ovat viime vuosina voimakkaasti lisänneet panostuksia perustutkimukseen.

Miksi valtiontaloutta pitää tasapainottaa?

Veronkorotuksille voidaan esittää useita järkeviä perusteluja, mutta EU:n talouden ohjausjärjestelmän alijäämä sääntö ei ole niille kovinkaan hyvä perustelu, **Ilkka Kiema** kirjoittaa.

Julkisen talouden tasapainottamisen tarvetta koskevassa keskustelussa esiintyy usein käsitteellistä epäselvyyttä. Esimerkiksi Suomen nykyisen hallituksen aiempia säästötoimia on perusteltu valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuorossa vuoden 2022 joulukuussa esitetyllä arviolla. Sen mukaan julkista taloutta on "tarpeen vahvistaa nopeasti vaikuttavilla toimilla yhteensä kuuden miljardin verran tulevalla eduskuntavaalikaudella ja yhteensä kolmen miljardin verran sitä seuraavalla vaalikaudella". Näkemys ei perustu talousteoriaan.

JULKISEN TALOUDEN sano-taan olevan rakenteellisesti alijäämäinen, jos muuttumaton politiikka saisi pitkällä aikavälillä julkisen velan kasvamaan bruttokansantuotteen arvoa nopeammin. Jos tällainen kasvuvauhtien ero on pysyvä, muuttumaton politiikka johtaisi lopulta akuuttiin velkakriisiin, jossa valtio ei enää saisi lisää velkaa edes korkealla korolla.

Suomen kansantaloudessa on rakenteellinen alijäämä, ja kun näin on, tasapainottavat toimet ovat välttämätöntä toteuttaa ennemmin tai myöhemmin, jos akuutti velkakriisi halutaan välttää.

Sitä vastoin rakenteellinen alijäämä ei luo tarvetta toteuttaa tiettyä määrää tasapainottavia toimia millään tietyllä hetkellä – esimerkiksi supistamaan alijäämää kuudella miljardilla (tai vaikkapa seitsemällä tai viidellä miljardilla) eurolla kuluvan vaalikauden aikana.

Suomen nykyisen hallituksen ohjelmassa esitetään, ettei hallitus päätösperäisesti nosta kokonaisveroastetta. Kokonaisveroasteen ennustetaan kuitenkin alenevan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä, jos verotusta kiristäviä päätöksiä ei tehdä. Esimerkiksi Työllisyysrahastolle maksettavat veronluonteiset työnantajien ja työntekijöiden työttömyysvakuutusmaksut alenevat kuluvana vuonna yhteensä noin prosenttiyksikön viime vuoteen verrattuna, mikä vastaa noin 0,4 prosenttiyksikön alennusta kokonaisveroasteeseen.

Pidemmällä aikajänteellä esimerkiksi bensinikäyttöisistä autoista luopuminen alentaa kokonaisveroastetta. Valtion kuluvan vuoden talousarvion mukaan energiaverojen, autoveron ja ajoneuvoveron tuoton tämänvuotinen supistuminen viime vuoteen verrattuna vastaa noin 0,1 prosenttiyksikön suuruista kokonaisveroasteen alenemista. Tällainen veroasteen vähittäinen aleneminen jatkuu fossiilisten polttoaineiden käytön menettäessä vähitellen suosiotaan.

Pidemmällä aikajänteellä esimerkiksi bensinikäyttöisistä autoista luopuminen alentaa kokonaisveroastetta. Valtion kuluvan vuoden talousarvion mukaan energiaverojen, autoveron ja ajoneuvoveron tuoton tämänvuotinen supistuminen viime vuoteen verrattuna vastaa noin 0,1 prosenttiyksikön suuruista kokonaisveroasteen alenemista. Tällainen veroasteen vähittäinen aleneminen jatkuu fossiilisten polttoaineiden käytön menettäessä vähitellen suosiotaan.

RAKENTEELLINEN ALIJÄÄMÄ ja kokonaisveroasteen aleneminen ovat järkeviä perusteluja veronkorotuksille. Viime aikoina julkisuudessa käydyssä keskustelussa veronkorotuksia on perusteltu myös Euroopan unionin talouden ohjausjärjestelmän korjaavaan osaan sisältyvällä julkisen talouden toteutuneen alijäämän rajoitteella.

Ilman veronkorotuksia kokonaisveroaste laskee lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

Valtiovarainministeriö julkisti ennen viime vuoden joulua (19.12.2023) talousennusteen, jonka mukaan Suomen julkisen talouden alijäämä koahoaisi 3,5 prosenttiin kuluvana vuonna ja 3,4 prosenttiin ensi vuonna. Vuosina 2026–2028 alijäämä pysyisi kolmessa prosentissa tai hivenen sen alla. Luvut kuvasivat EDP-alijäämää eli Euroopan unionin talouden ohjausjärjestelmän määritelmän mukaista alijäämää, joka ei saisi ylittää kolmen prosentin suuruista viitearvoa. Euroopan komissio julkisti ennusteen maakohtaisille alijäämille edellisen kerran viime syksynä, ja myös sen mukaan Suomen kohdalla viitearvo ylittyy, joskin vähemmän kuin valtiovarainministeriön ennusteessa.

EU:n toiminnasta tehdyn sopimuksen 126. artiklan mukaan viitearvon ylittävä alijäämä voi johtaa liiallisen alijäämän menettelyn käynnistymiseen, paitsi jos ”viitearvon ylittäminen on vain poikkeuksellista ja väliaikaista ja osuus pysyy lähellä viitearvoa”.

Käytännössä sopimusta tulkitaan siten, että alijäämän osuus bruttokansantuotteesta on lähellä kolmen prosentin viitearvoa, jos viitearvo ylitetään enintään 0,5 prosenttiyksiköllä. Poikkeuksellisuus ja väliaikaisuus taas yleensä edellyttää, ettei komission ennusteen mukaan tai tosiasiallisesti alijäämää esiinny kahtena peräkkäisenä vuotena. Jos valtiovarainministeriön tai komission ennuste toteutuisi, osuus siis pysyisi ”lähellä viitearvoa” mutta ylitys ei olisi ”poikkeuksellinen ja väliaikainen” sopimuksen tarkoittamassa mielessä.

Jos liiallisen alijäämän menettely käynnistettäisiin, sen ensimmäisiä seurauksia olisivat komission alijäämän korjaamiseksi tehtäviä toimia koskevat suositukset. Varsinaisia rangaistuksia alijäämästä voisi seurata vain, jos alijäämä ei häviäisi

ja jäsenmaa kieltäytyisi noudattamasta sille annettuja suosituksia. Tällöin rangaistuksena voisi olla pakollinen unionille tehtävä talletus, joka voitaisiin muuttaa sakoksi. Mikään EU-maa ei kuitenkaan vielä toistaiseksi ole joutunut maksamaan tällaisia sakkoja. Skenaariota, jossa Suomi joutuisi ensimmäisenä EU-maana maksamaan niitä, voitaneen pitää erittäin epäuskottavana.

Sakkojen sijasta liiallisen alijäämän menettelyn välttämistä kuitenkin yleensä perustellaan menettelyyn liittyvällä mainehaitalla. Mainehaitta riippuu ratkaisevasti siitä, kuinka moni muu maa on samanaikaisesti menettelyn kohteena. Kolmen prosentin alijäämäraja tulisi esimerkiksi Euroopan komission viimesykyisen talousennusteen mukaan vuonna 2024 ylittymään yhteensä kahdeksatoista EU-maalta.

VERONKOROTUKSIA VOIDAAN PERUSTELLA myös järkevästi, kuten edellä totesin. Sitä vastoin alijäämä sääntöön perustuvat ja valtiovarainministeriön ennusteisiin vetoavat vaatimukset voimakkaista julkisen talouden tasapainottamistoimista tuntuvat kiirehdityiltä ja tarkoitushakuisilta muun muassa siksi, että niiden yhteydessä ei ole tarkasteltu relevanttien vertailumaiden velkaantumiskäytystä kansainvälisten talousennusteiden valossa.

On mielenkiintoista kysyä, voisiko yhtä vähäinen liiallisen alijäämän menettelyyn joutumisen uhka aiheuttaa yhtä suurta huolta missään muussa EU-maassa kuin se on aiheuttanut Suomessa. Koska kysymys kuuluu politiikan tutkimuksen alaan, ekonomistin työkaluin siihen ei ole mahdollista löytää vastausta. «

Iikka Kiema

tutkimusohjaaja, Labore

Komission ennusteen mukaan alijäämäraja ylittyy tänä vuonna 12 EU-maassa.

Mistä veronmaksaja on valmis maksamaan?

Kokeellisella kyselytutkimuksella voidaan selvittää ihmisten mielipiteitä luotettavammin kuin perinteisillä kyselytekniikoilla. Aluillaan olevassa hankkeessa tutkitaan, mitä ihmiset olisivat valmiita maksamaan julkisista palveluista.

Laboren tutkija **Sami Jysmä** kertoo:

"Kiinnostuin vuonna 2022 kiinteistöverouudistuksesta, joka Suomessa oli ollut suunnitteilla jo pitkään. Uudistuksessa kiinteistöveron määrät olisivat nykyistä kiinteämmin suhteessa johonkin markkinahinnan tapaiseen. Veron määrää kiinteistön verotusarvo, jonka nykyinen laskentatapa on usein jäänyt jälkeen markkinahinnoista.

Huomasin, että uudistus aiheuttaisi suhteellisen suurta vaihtelua todellisissa kiinteistöveroasteissa kiinteistöjen omistajien välillä. Olimme jutelleet Harvardissa apulaisprofessorina tuolloin työskennelleen **Winnie van Dijk**in kanssa ennenkin siitä, miten veromuutokset vaikuttavat ihmisten äänestyskäyttäytymiseen. Ehdotin Winnielle, että kokeellinen kyselytutkimus voisi olla mahdollinen tapa selvittää, miten kiinteistöverouudistus vaikuttaa ihmisten äänestyspäätöksiin.

KOKEELLISET KYSELYTUTKIMUKSET (erityisesti conjoint-analyysi, *conjoint analysis*) ovat yleistyneet muutaman viime vuoden aikana taloustieteessä aika nopeasti.

Ne tarjoavat luotettavampaa tietoa kuin perinteiset kyselytekniikat, joissa kysytään asioista suoraan: miten paljon arvostat

vaikkapa presidenttiehdokkaan tiettyjä ominaisuuksia asteikolla 1–10. Jos kysyisi ihmisiltä suoraan esimerkiksi ehdokkaan ihonvärin merkityksestä, monelle olisi hankalaa vastata suosivansa valkoihoista mustaihoisen sijaan, vaikka oikeasti ajattelisi niin. Tätä kutsutaan sosiaalisen suotavuuden taipumukseksi.

Kokeellisessa kyselytutkimuksessa vastaajille tarjotaan esimerkiksi kaksi kuvitteellista presidenttiehdokasta, joista pitää valita toinen. Ehdokkaille arvotaan useampi eri ominaisuus: vaikka kotiseutu, ulkopoliittinen kokemus ja etninen tausta. Yksittäisen vastaajan preferensseistä ei tältä pohjalta voi sanoa mitään: emme tiedä, minkä verran hänen päätökseensä vaikutti mikäkin ehdokkaan ominaisuuksista. Mutta kun vastaajia on monta, pystymme varsin yksinkertaisen regressioanalyysin avulla selvittämään, mitä ominaisuuksia vastaajat arvostavat eniten.

Kokeelliset kyselytutkimukset ovat olleet esimerkiksi markkinatutkimuksessa käytössä jo pitkään. Taloustieteessä ja vaikka politiikan tutkimuksessa niitä on kuitenkin alettu hyödyntää kunnolla vasta kymmenen viime vuoden aikana.

Tiede on aika siiloutunut, ja vaikka jokin menetelmä on keksitty yhdellä alalla useampi vuosikymmen sitten, se ei tarkoita, että menetelmä hoksattaisiin heti myös muilla aloilla. Taloustieteen puolella menetelmän yleistymiseen on vaikuttanut **Hainmuellerin**, **Hopkinsin** ja **Yamamoton** vuonna 2014 julkaissama tutkimus, jossa he pohtivat, mitä menetelmästä pitäisi ajatella taloustieteessä yleistyneen kausaalipäätelyn (*causal inference*) kehikossa.

Mistä tutkimuksesta haluaisit lukea tältä palstalta?
Kerro meille: toimitus@labore.fi.

MEILLÄ OLII WINNIEN KANSSA ajatuksena tutkia kiinteistöverouudistuksen vaikutuksia ihmisten äänestyskäyttäytymiseen sekä ennen että jälkeen uudistusta. Idea oli muuten hyvä, mutta kiinteistöveroaste on Suomessa niin matala, että vaikka uudistuksen aiheuttamat muutokset olisivat suhteellisesti aika isoja, veron absoluuttinen määrä on tavalliselle talleajalle niin pieni – ehkä muutaman satasen – että uudistus tuskin näkyisi kyselyssä merkittävästi.

Noin puoli vuotta myöhemmin satuin kuitenkin kuulemaan Laboren käytävällä, kun **Karhunen Hannu** ja **Kanninen Ohto** puhuivat mahdollisesta tutkimusaiheesta. Professori **Ari Hyytinen** on Laborella tutkimusneuvonantajana, ja hän oli keksinyt, että Laboren profiiliin voisi sopia kartoittaa, miten ihmiset ovat valmiita maksamaan erilaisista julkisista palveluista.

Julkisten palveluiden arvottaminen on hankalaa, koska niille ei ole markkinahintaa. Esimerkiksi bruttokansan-

Julkisten palveluiden arvottaminen on hankalaa, koska niille ei ole markkinahintaa.

tuotetta muodostettaessa niille lasketaan hinta kustannusperustaisesti. Emme siis tiedä, olisivatko ihmiset valmiita maksamaan niistä enemmänkin, jolloin palveluiden markkinahinta voisi olla suurempi. Jos ihmiset joutuisivat kyselyssä erilaisissa skenaarioissa valitsemaan palveluille hintoja ja veronmaksun muodossa, niille saataisiin laskettua ikään kuin markkinahintaa.

Hannu ja Ohto puhuivat Arin ideasta ja siitä, miten conjoint-analyysi toimii. Menin juttelemaan heidän kanssaan ja kerroin minun ja Winnien kaatuneesta projektista, ja miten sitä varten miettimääni yhdistelmää aidosta reformista ja kokeellisesta kyselystä voisi hyödyntää tässä tapauksessa.

Siitä se lähti. Tutkimusideat syntyvät usein juuri näin: jutellaan niitä näitä. Rahoitushakemus on tarkoitus jättää kevatlalla, ja rahoittajan vastaus selvinnee kesään mennessä.

UUDESSA HANKKEESSA on kolme projektia, joista ensimmäinen käsittelee suomalaisten halukkuutta maksaa julkisista palveluista, toinen tyytyväisyyttä julkisiin palveluihin ja kolmas on pitkittäistutkimus suunnitellusta sosiaaliturvauudistuksesta. Hankkeen päähakijaksi tuli **Petri Böckerman**, jolla on paljon terveystaloustieteen osaamista. Rahoitushakemusta on valmistellut pitkälti Hannu Karhunen, ja minun lisäksi ryhmässä ovat mukana myös Ohto Kanninen, **Milla Nyysölä** ja **Eetu Isotalo** Laborelta, politiikan tutkijat **Isak Vento** ja **Jaakko Hillo** sekä Ari Hyytinen tieteellisenä neuvonantajana.

Kokeellista kyselytutkimusta on tarkoitus hyödyntää kaikissa osaprojekteissa. Esimerkiksi ihmisten maksuhalukkuutta käsittelevässä projektissa vastaajille esitettäisiin aina kahta vaihtoehtoa: ensimmäisessä rahoitettaisiin vaikkapa terveyskeskuksien päivystystoimintaa tietyllä nykyistä suuremmalla summalla ja toisessa vanhuspalveluita vähän pienemmällä. Samalla vastaajalle kerrottaisiin, miten rahoitusmuutokset vaikuttaisivat hänen omaan verotaakkaansa. Näistä kahdesta satunnaisesti arvotusta vaihtoehdosta vastaajan pitäisi valita mieluisampi.

Kun vastauksiin yhdistetään taustatietoja ihmisistä, pystymme toivottavasti näkemään, miten esimerkiksi varallisuus, omat kokemukset julkisista palveluista tai luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin ovat yhteydessä ihmisten veronmaksuhalukkuuteen. Tällaisen tiedon avulla pystyttäisiin arvioimaan, miten ihmiset ovat halukkaita maksamaan erilaisista uudistuksista. Meillä ei ennestään ole tästä luotettavaa tietoa oikeastaan ollenkaan. «

Energiatehokkuuden ilmastovaikutukset

MITÄ TUTKIMUS KÄSITTELEE:

Saastuttavia energialähteitä on syytä verottaa samalla, kun puhtaaseen energiaan liittyvää tutkimus- ja kehitystoimintaa (T&K) tuetaan julkisesti. Näin siirtymä puhtaaseen energiaan olisi kulutuksen kannalta mahdollisimman kivuton toteuttaa ja samalla kuitenkin ilmaston kannalta riittävän nopea.

Tähän päätelmään taloustieteilijät ovat usein päätyneet tutkiessaan, miten T&K-toiminta ja päästöt reagoivat erilaisten kannusteiden muutoksiin markkinoilla.

Talouden toiminnassa syntyvät päästöt eivät kuitenkaan ole riippuvaisia pelkästään käytettyjen energialähteiden puhtaudesta, vaan myös energian kokonaiskulutuksesta. Näin ollen on tärkeää tarkastella myös sitä, miten energiaa käytetään suhteessa muihin tuotantopanoksiin, kuten työvoimaan ja pääomaan.

Tähän niukasti huomiota saaneeseen aiheeseen on tarttunut **Gregory Casey** tuoreessa tutkimuksessaan *Energy Efficiency and Directed Technical Change*. Siinä Casey hyödyntää eleganttia kokonaistaloudellista kasvumallia ja analysoi talouden energiankulutuksen reaktioita

Hiilipäästöjen, energia-verotuksen ja julkisten T&K-tukien suhde on monimutkainen. Tuore tutkimus osoittaa, että energiatehokkuuden paraneminen lyhyellä aikavälillä voi joissain tapauksissa johtaa tarpeettomaan energiankulutukseen pitkällä aikavälillä.

Tutkimus: Energy Efficiency and Directed Technical Change: Implications for Climate Change Mitigation (2023).

Tutkija: taloustieteen apulaisprofessori Gregory Casey, Williams College (USA)

Julkaisu: The Review of Economic Studies 91(1), 192–228.

Julkaisufoorumi-luokka: 3 (korkein taso)

talouspolitiikkaan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

MIKSI AIHE ON TÄRKEÄ:

Casey motivoi kasvumallinsa empiirisellä havainnolla. Yhdysvaltojen kokonaistuotannon päästöintensiteetti laski aikavälillä 1971–2016 lähes 70 prosenttia, mikä viittaa siihen, että talouden tuotanto on puhtaampaa kuin aikaisemmin. Tämä ei kuitenkaan ole seurausta puhtaammista energialähteistä. Kulutettua primäärienergiaa, kuten tuulta tai öljyä, kohden laskettu päästöjen määrä laski aikavälillä ainoastaan 18 prosenttia. Sen sijaan havaittu päästöintensiteetin lasku vastaa lähes täysin havaittua energiain- tensiteetin laskua, joka mittaa kokonaistuotantoon suhteutettua energiankulutusta. Tämä kertoo siitä, että tuotannon energiatehokkuus on merkittävästi parantunut. Casey myös huomauttaa, että muutos ei selity toimialarakenteen muutoksella.

Toinen Caseyn keskeinen havainto on, että talouden energiain- tensiteetti ei näytä merkittävästi reagoivan energian hintavaihteluihin lyhyellä aikavälillä. Tämä viittaa siihen, että lyhyellä aikavälillä käyttöenergiaa on erittäin vaikeaa korvata muilla tuo-

Jos et osaa selittää asiaa yksinkertaisesti, et ymmärrä sitä tarpeeksi hyvin.

tantopanoksilla, vaikka energian suhteellinen hinta tai verotus merkittävästi nousisikin.

Casey argumentoikin, että havaittu energiaintensiteetin lasku on seurausta suunnatusta innovoinnista, joka lisää tuotannon energiatehokkuutta pitkällä aikavälillä. Usein energiaa käsittelevissä kasvumalleissa energian ja muiden tuotantopanosten välistä substituutiota oletetaan tapahtuvan myös lyhyellä aikavälillä ilman teknologista kehitystä. Tämä johtaa siihen, että päästöjen rajoittamiseen pyrkivän talouspolitiikan vaikutukset kumulatiivisiin päästöihin yliarvioidaan, sillä energian verotuksen oletetaan vaikuttavan välittömästi. Muutos tapahtuu kuitenkin paljon oletettua hitaammin, ja juuri kumulatiiviset päästöt ovat ratkaisevassa asemassa ilmaston lämpenemisen kannalta.

MITÄ TUTKIMUKSESSA SELVISI:

Casey rakentaa artikkelissaan mallin, jossa lopputuotanto tuotetaan käyttöenergian ja muiden panosten avulla. Annetuilla teknologioilla näitä panoksia käytetään kiinteässä suhteessa toisiinsa. Keskeistä on, että talouden toimijoiden on mahdollista suunnata innovointiaan muiden teknologioiden lisäksi myös energiatehokkuuteen. Tähän syntyy kannuste energian hinnan kallistuessa tai sen verotuksen noustessa. Näin markkinoille syntyy uusia tuotantoyksiköitä kuten tehtaita, jotka hyödyntävät energiaa aiempaa tehokkaammin, ja niin kutsutun

SAMA SUOMEKSI

Päästöintensiteetti: Päästöjen kokonaismäärä suhteessa esimerkiksi yrityksen liikevaihtoon tai valtion BKT:een. Pieni intensiteetti tarkoittaa pieniä päästöjä (suhteessa esim. liikevaihtoon).

Energiaintensiteetti: Energiankulutus suhteessa esimerkiksi yrityksen liikevaihtoon tai valtion BKT:een.

Kumulatiiviset päästöt: Hiilidioksidi pysyy ilmakehässä vuosia, minkä takia päästöt kasautuvat vuosi vuodelta eli kumuloituvat.

Substituutio: Tuotantopanosten korvautuminen toisilla, esimerkiksi työvoiman korvautuminen energialla tai toisinpäin.

vihreän luovan tuhon seurauksena tehottomat tehtaat poistuvat.

Malli kalibroidaan numeerisesti. Talouspolitiikkaa analysoitaessa lähtökohtana on, että talouden täytyy vuoteen 2050 mennessä alittaa kumulatiivisissa päästöissä taso, joka vastaa Pariisin ilmastopöytäkirjassa asetettuja tavoitteita.

Keskeinen havainto kalibroinnista on, että energian verotuksen taso, jolla tavoite saavutetaan, on merkittävästi korkeampi kuin aikaisempia malleja hyödyntäen. Tämä johtuu siitä, että Caseyn malli olettaa energian ja muiden panosten välisen substituution olevan lyhyellä aikavälillä mahdotonta, mikä heikentää

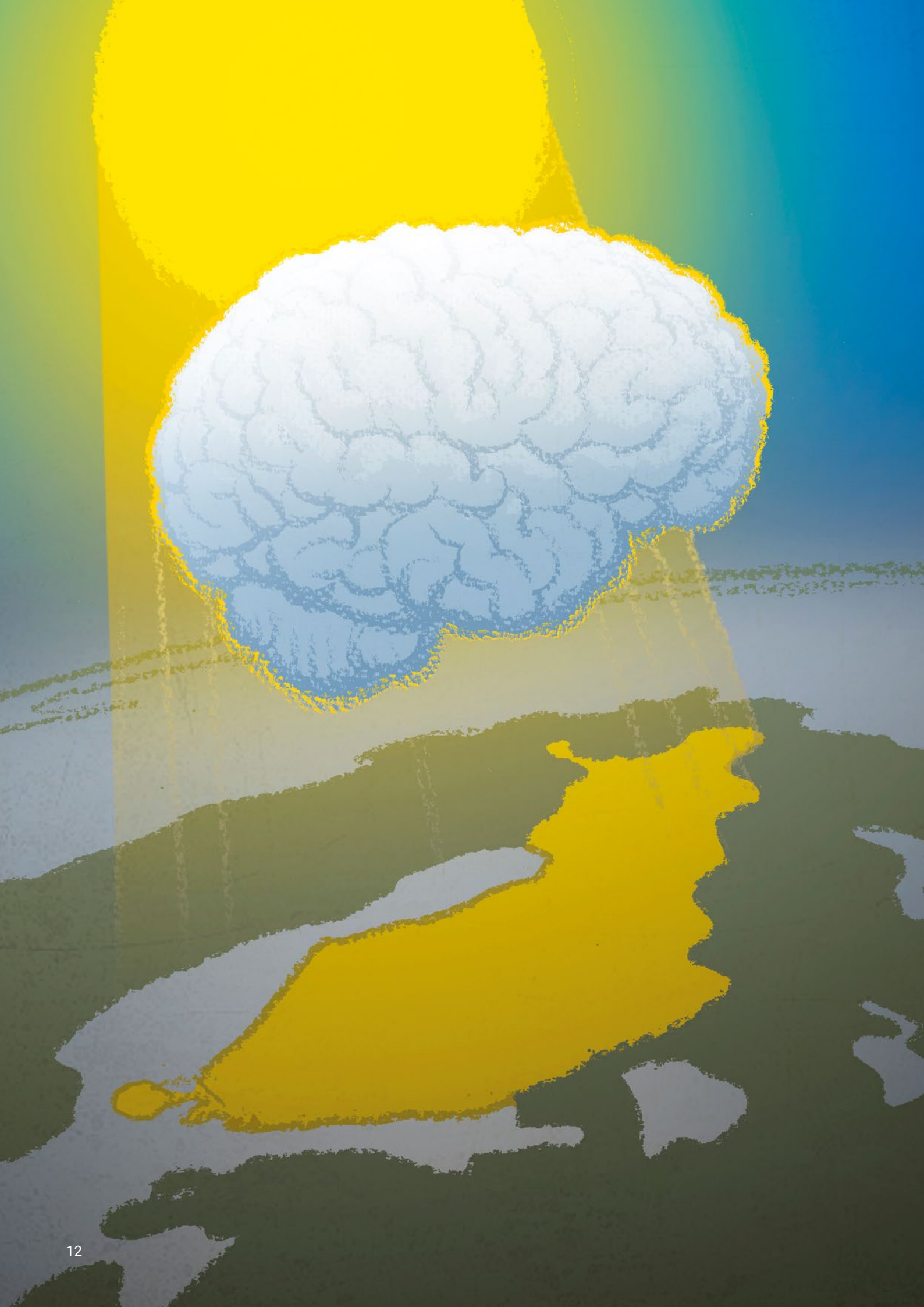
veron vaikutusta. Sähköllä toimivia tuotantolinjoja ei noin vain korvata uusilla käsipareilla.

Energian verotuksen lisäksi optimaalinen talouspolitiikka tukee T&K-toimintaa. Yllättävää on se, että energiaverotus lisää energiatehokkuuteen liittyvän innovoinnin kannusteita niin paljon, että julkinen T&K-tuki kohdistuu kokonaan muihin teknologioihin kuin energiatehokkuuteen, sillä näiden hyvinvointivaikutukset ovat merkittävämpiä.

Lisäksi Casey tutkii tapausta, jossa energiatehokkuus paranee yllättäen merkittävästi, mikä voi olla seurausta esimerkiksi radikaalista innovaatiosta. Tämä parantaa talouden energiatehokkuutta lyhyellä aikavälillä, mutta samalla energiatehokkuuteen liittyvän T&K-toiminnan kannusteet heikkenevät merkittävästi. Siten pidemmällä aikavälillä talous voi päätyä tilanteeseen, jossa energiankulutus on jopa suurempaa kuin ilman innovaatiota, koska energiatehokkuuteen liittyvä jatkoinnovointi on vähäisempää.

Kokonaisuutena Caseyn kasvumalli tuo analyysiin tärkeitä näkökulmia, jotka usein sivuutetaan. Energialähteiden puhtauden lisäksi ilmastopolitiikassa on tärkeää havaita, että energiankulutuksen reaktiot voivat olla lyhyellä aikavälillä täysin erilaisia kuin pitkällä aikavälillä. Se on seurausta T&K-toiminnan kannusteiden dynaamisista muutoksista. «

KANSI

Teksti OSKARI ONNINEN
Kuva VILLE TIETÄVÄINEN

Oi Suomi, katso

Huhut Suomen synkeästä tulevaisuudesta ovat vahvasti liioiteltuja. Poliittisen mielikuvituksen puute kuitenkin estää meitä näkemästä vahvuksiamme.

Demokratia on jähmettynyt ja muodoiltaan vanhentunut. Ilmastonmuutos on tuhokenaariona uusi ydinsota – jota sitäkin on alettu taas pelätä. Yliopistot, puolueet, media ja muut instituutiot eivät osaa enää vakuuttaa kykenevänsä auttamaan koko yhteiskuntaa.

”Todennäköisesti ensimmäistä kertaa kahteensataan vuoteen monissa maissa, Suomi mukaan lukien, ihmiset uskovat heidän lastensa elämän olevan kurjempaa kuin heidän itsensä. Vallalla on syvä pessimismi.”

Näin nykytilaa kuvaa sir **Geoff Mulgan**, yhteiskunnallisten innovaatioiden professori University College Londonista.

Viime vuonna Mulgan julkaisi kirjan *Another World Is Possible*, jossa hän yrittää hahmotella keinoja poliittisen mielikuvituksen palauttamiseksi. Kirjan ydin on jako kahteen: on hataraa ja tiheää poliittista mielikuvitusta.

Hatara poliittinen mielikuvitus on suuria ja mahdottomia ideoita, joita kohti pyrkii. Tiheä on käytännön politiikkaa, joka tekee ideoista konkretiaa. Hatara idea on esimerkiksi perustulo, sen tiheä sovellus työttömyysturvan suojaosa – siis lupa tienata 300 euroa kuussa ilman, että se vaikuttaa tukiin. (Hallitus poistaa suojaosan huhutikuun alusta.)

Ja varsinkin hatara mielikuvitus on nyt hukassa. Maailman psyyke on epävarma ja hermostuksissaan, Mulgan sanoo.

Kuten päivittäin toistellaan, Suomen huoltosuhde on romahtanut. Väestö vanhenee, syntyvyys laskee. Talouden polkeminen kasvuun vaatii entistä enemmän. Moni epäilee, onko meistä enää siihen.

Professori **Danny Dorling** kieltää kuitenkin puhumasta huoltosuhteen huonontumisesta. Hänestä kyse on onnistumisesta: kun lapsia saadaan, niitä on todella haluttu. Esimerkiksi Alankomaissa adoptioon annetaan vuosittain enää kolmisenkymmentä lasta.

Dorling on eriarvoisuuteen erikoistunut yhteiskuntamaantieteen professori Oxfordin yliopistosta. Hän tuntee Suomen ja ihailee suomalaista yhteiskuntaa. Vuonna 2019 hän julkaisi aiheesta oikein kirjankin, *Finntopian*, jonka kirjoittamisessa häntä avusti suomalainen **Annika Koljonen**.

Dorlingin mukaan huoltosuhteesta ei tarvitsisi olla huolissaan. Seuraavat vuosikymmenet maapallolla eletään ennätysmäisen väestönkasvun aikaa. Ihmiset eivät lopu.

Ratkaisu on yksinkertainen. Kun toisissa maissa on liikaa nuoria aikuisia ja toisissa liian vähän, heidät pitää saada siirtymään maasta a maahan b.

Hyvä uutinen on se, että hyväosaiset ja keski- luokkaiset heistä siirtyvät kyllä itsekkin.

”Ja me yritämme pysäyttää heitä!” Dorling sanoo videopuhelussa Oxfordista. Eleikkäästi puhuvan professorin takana kohoavat kirjahyllyt.

”Minusta kyse on siitä, että se osa Eurooppaa voittaa, joka tajuaa ensiksi avata ovensa. Rasistisin maa kärsii suurimmat taloudelliset tappiot.”

Euroopan mittakaavassa skenaario on jo kokeiltu. Kun EU laajeni vuonna 2003, Britannia, Irlanti ja Ruotsi sallivat vapaan liikkuvuuden Itä-Euroopasta ilman siirtymäaikoja, mikä toi maiden talouskasvuun pirstysruiskeen.

”Britannia voitti siinä vähän vahingossa. Saimme mahtavan joukon itäeurooppalaista työvoimaa.”

Yhtä asiaa Dorling kehottaa varomaan: populistieja, jotka puhuvat maahanmuutosta ajaakseen eriarvoisuutta lisäävää politiikkaa, joka puolestaan lisää maahanmuuton ongelmia.

”Maahanmuutto on määritellyt Britannian vaa- leja 30 vuotta, ja se on kätevää. Jos haluat lisää raa- haa rikkaille ja enemmän köyhiä, riittää, kun puhut maahanmuutosta.”

Finntopia-kirjassa esitetään kuitenkin Fragile States -niminen indeksi, jonka mukaan maailman vakaimmat maat, kuten Suomi, Tanska, Islanti, Uusi-Seelanti ja Sveitsi ovat väestöltään maailman homogeenisimpiä. Ulkomaalaisia on vähän.

Dorling sanoo, että Pohjoismaat pärjäävät ihmisten primitiivisten epäluulojen kanssa hyvin niin kauan, kunhan eri taustoista tulevat lapset käyvät koulua yhdessä. Varsinkin, kun Suomen koulu ja muut sosiaalipoliittiset järjestelmät ovat niin hyviä kuin ne ovat.

Pohjoismaat ovat vain sukupolven tai pari perässä esimerkiksi Britanniaa. Kun Dorling oli lapsi 1970-luvun alussa, yksi hänen koulukaverinsa oli Karibialta ja toinen puhui urdua. Nyt esimerkiksi Britannian ja Skotlannin pääministerit ja Lontoon pormestari ovat aasialaistaustaisia, kaksi jälkimmäistä muslimieitakin, eikä se ole maassa mikään juttu.

”Lopulta teilläkin on vallassa sukupolvi, joista jokainen on leikkinyt lapsena tummaihoisten lasten kanssa”, Dorling sanoo.

Vakaimpien maiden listalla parhaaseen piste- luokkaan mahtuvat myös Irlanti ja Kanada, joissa maahanmuuttajia on jopa viidennes väestöstä.

Jos meidän ei kannata murehtia huoltosuhdetta tai maahanmuuttajien integroitumista, mistä meidän sitten kannattaisi puhua?

”Suomessa ministeriöiden pitäisi tehdä konkreettisia suunnitelmia siitä, kuinka saisitte maahan 50 vuodessa 500 000 ihmistä lisää”, Dorling ehdottaa.

”Käyttäkää poliittista mielikuvitustanne!”

Finntopia-kirjasta löytyy osuva tiivistelmä suomalaisesta mielenlaadusta – ja niitä- hän me tässä huomionkipeässä pikku- maassa haluamme kuulla.

Suomi on ollut useita vuosia putkeen maailman onnellisin maa, mikä kuitenkin on suomalaisille kova pala nieltäväksi. Kehuja halutaan, varsinkin ulkomaalaisilta, mutta uskoa niitä ei haluta.

Jos Suomessa alkaa optimistiksi, varsinkin ta- lousasioissa, saa todistustaakan harteilleen. Varmin tapa päästä kansan suosioon on alkaa kamreeriksi tai kauhistelijaksi: suu säkkiä myöten.

Konsultti ja tietokirjailija **Anu Partanen** julkaisi vuonna 2016 Yhdysvalloissa asuessaan kirjan *Nordic Theory of Everything*, joka käännettiin suomek-

si nimellä *Pohjoinen teoria kaikesta*. Sen pääteesi oli todistaa, kuinka pohjoismainen, amerikkalaisittain ”sosialistinen”, hyvinvointivaltiomalli on ylivertainen ihmisten vapauden kannalta.

Partanen haluaa puhua Snickers-patukoista. Hän viittaa varainhallintayhtiö UBS:n pääekonomistin **Paul Donovanin** joulun alla *The New York Times*issa julkaistuun kirjoitukseen. Kirjoitus käsittelee yleisyysarhaa. Vaikka Yhdysvalloissa inflaatio laskee, kyselytutkimusten mukaan fakta ei muutu kuluttajien tunteiksi.

Se johtuu siitä, että ihmiset muistavat Snickersin kaltaisten arkisten ostosten hinnat, mutta eivät vaikkapa muutaman vuoden välein ostamansa television hintaa. Kun Snickers on aiempaa kalliimpi, siitä tulee kuva yhteiskunnan tilasta, vaikka televisio maksaisi enää puolet siitä, mitä vuosia sitten.

Ilmiö näkyy Suomessakin, varsinkin lehdissä.

”Vaikka tämä korkojen hengästynyt seuraaminen. Joka päivä pienikin liikahdus uutisoidaan niin valtavasti, että siitä tulee jatkuva rummutus, että huonosti menee, huonommin menee”, Partanen sanoo.

Mutta entä jos meillä oikeasti menee niin huonosti? Takana on yksi talouskasvun kannalta ”menetetty vuosikymmen”, ja seuraavakin taitaa olla jo puolivälissään.

Laboren johtaja **Mika Maliranta** pitää Suomen taloudellista tulevaisuutta valoisana. Hänen mukaansa tällä hetkellä ei ole syytä ajatella, ettei se olisi. Hän kirjoittaa paikallista kirjaa aiheesta.

2010-luvun taitteessa tapahtuneesta Nokian ja metsäteollisuuden romahduksesta on kulunut 15 vuotta, jonka uusi liiketoiminta tarvitsee syntyäkseen. Nyt aika on kypsä. Optimismi on johtopäätös, Maliranta sanoo. Olisi pessimistien vuoro perustella.

Samaan aikaan Suomessa mikään ei ole mennyt perustavanlaatuisesti vikaan: katsotaan vaikka muita Pohjoismaita. Ruotsin ja Tanskan kovaa kasvua 2010-luvun alussa eivät haitanneet selvästi Suomen nykyistä korkeampi veroaste tai selvästi Suomea

huonommat Pisa-tulokset. OECD:n mukaan työntekijät ovat edelleen digitaidoiltaan huippuluokkaa.

”*To do* -listaa tärkeämpi on melkein *not to do* -lista. Olen enemmän huolissani siitä, että julkinen valta tekee ratkaisuja, joiden vuoksi nämä lupaukset jäävät täyttymättä”, Maliranta sanoo.

Malirannan pelkäämät julkisen vallan ratkaisut johtuisivat juuri vääränlaisesta pessimismistä, josta seuraa velka-apokalyptin pelkoa, liian kireää finanssipolitiikkaa ja/tai väärin kohdistettavia leikkauksia.

Kyseenalaistaa voi myös sen, onko erityisen huonosti mennyt tähänkään asti.

Taloushistorian emeritusprofessori **Sakari**

Heikkinen kirjoitti tammi-kuun alussa blogiinsa, kuinka ”puhe viidentoista vuoden nollakasvusta on liioiteltua”. Hän huomautti, että vuosina 2008–2022 Suomen huoltosuhte heikkeni nopeammin kuin minkään euromaan ja koko Euroopan unionistakin kolmanneksi nopeimmin Tšekin ja Slovenian jälkeen.

Siitä huolimatta koko 2000-luvun aikana Suomen bruttokansantuote on kasvanut selvästi euroalueen keskiarvoa nopeammin. Ei Ruotsin tahtia, mutta paremmin kuin esimerkiksi Saksassa, Tanskassa ja Ranskassa.

Taloustieteen professori **Otto Toivanen** korostaa, ettei hän ole makroekonomisti ja siksi tietää asiasta ”suunnilleen kaduntallaajan verran”, mutta vastaa silti. Kaikki Suomen talouden ongelmat johtuvat huoltosuhteesta. Jos huoltosuhte saadaan kuntoon, myös ongelmat helpottavat.

”Jos me koetamme ratkaista velkaongelmat ilman, että ratkaisemme huoltosuhteesta riippuvia ongelmia, se tulee olemaan aika kallis tapa.”

Olemme kuitenkin jo oikealla tiellä. Suomen nettomaahanmuutto vuonna 2023 oli 58 000 ihmistä, kun esimerkiksi Etlan laskelmien mukaan 44 000 maahanmuuttajan tahti riittää korjaamaan huoltosuhteen.

Toivanen on innovaatiopolitiikkaan erikoistunut mikroekonomisti. Hän johtaa taloustieteen

Lopulta teilläkin on vallassa sukupolvi, joista jokainen on leikkinyt lapsena tumma-ihhoisten lasten kanssa.

huippuyksikköä Helsinki Graduate School of Economicsia. Lisäksi hän on Mika Malirannan tavoin Suomen suhteen optimisti ja huolissaan lähinnä julkisen vallan "hölmöyksistä".

Professoreiden maailmassa kaikki on ihanaa ja helppoa, mutta ikävä kyllä ihmiset tulevat tielle.

"Hölmöyksiksi" Toivanen lukee pandemian aikana jaetut ylimitoitettut yritystuet – "hallitukselta, jota nyt kutsutaan vihervasemistolaiseksi" – ja jo pelkät puheet työperäisen maahanmuuton hankaloittamisesta.

Hyvän talouspolitiikan lähtökohta voisi olla usko tulevaan.

"En lähde missään nimesä siitä, että valtiolta olisi kasvun veturi, mutta se luo edellytykset talouskasvulle ja hyvinvoinnille. Siinä valtiolla on todella tärkeä rooli", Toivanen sanoo.

Tätä roolia julkisen vallan pitäisi nyt osata esittää, mikä vaatisi kylmäpäistä uskoa siihen, että asiat järjestyvät. Yhteiskunta on täynnä monimutkaisia keskinäisriippuvuuksia. Tuhlaaminen ei ole aina pahaksi, eikä säästäminen hyväksi. Hallinnosta leikkaaminen säästöjen toivossa voi muuttua kalliiksi, jos se heikentää lainvalmistelun laatua.

Jos vaikkapa kilpailulainsäädäntö ei toimi, se voi tulla valtiolle kalliiksi – kuten nopeasti keskittyneellä terveyspalvelualalla on käynytkin.

"Lopputulokset on ollut tulonsiirto 'pörräisten' omistajille", Toivanen sanoo.

Politiikan vaikeus tiivistyy parlamentaarisesti päätettyyn lupaukseen nostaa Suomen tutkimus- ja kehitysrahoitus neljään prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2030 mennessä. Toivasen mukaan samaan tulokseen olisi varmasti päästy lisäämällä rahaa koulutukseen ja varhaiskasvatukseen, kiristämällä kilpailupolitiikkaa ja vähentämällä sääntelyä.

"Puolueet eivät pystyisi sitoutumaan näihin yksittäisiin tavoitteisiin, joten vallitsevissa olosuhteissa paras tapa saattoi olla naulata tuollainen tavoite kiinni", hän sanoo.

Seuraavaksi T&K-raha pitää osata jakaa hyvin. Teollisuudesta on kuulunut jo äänenpainoja, että kaikki raha tarvitaan sinne ja heti. Voidaan kiistellä, onko tukimuoto verohelpotukset vai suora rahoitus.

Toivanen pitää teollisuuden vaatimuksia "äärimmäisen kapeakatseisina" ja suorastaan "vahingollisina". Pitäisi keskittyä selvittämään, mitkä ovat kaikkein hyödyllisimmät ainesosat.

"Jos me haluamme lisää palvelualaa ja innovaatioita, meidän pitää lisätä sellaisten fiksujen ihmisten hyvinvointia ja määrää, jotka osaavat keksiä palveluita ja ratkoa niillä ongelmia. Sitähän innovointi on myös."

Käytännössä tämä tarkoittaa lisää rahaa varhaiskasvatukseen, kouluille ja yliopistoille. Ja kun uusi, entistä paremmin koulutettu nuorisoinen saapuu työelämään, yhtiöitä kannattaisi tukea hei-

dän palkkaamisessaan.

"Jos me annamme konepajalle rahaa, muttemme lisää insinöörien määrää, niin ainoa mikä tapahtuu, on se, että nykyisistä insinööreistä ruvetaan kilpailemaan entistä kovemmin", Toivanen sanoo.

Hänestä EK:n halu saada kaikki raha nyt ja heti kertoo syvästä pessimismistä: neljän prosentin rahoituksen ei uskota jatkuvan, joten kannattaa koettaa ottaa, minkä irti saa.

Joskus Suomessa uskottiin tulevaisuuteen ja katsottiin toiveikkaasti eteenpäin. Syntyi nykymuotoinen hyvinvointivaltio, joka toisin kuin usein väitetään, seisoo yhtä tukevasti jaloillaan.

Danny Dorling halusi kirjoittaa kirjan, jossa Britanniaa verrataan toiseen maahan, jossa kaikki on paremmin. Maavaihtoehtoja hänellä oli kaksi, Suomi ja Japani, mutta valinta oli helppo. Mihin tahansa maavertailuun Dorling katsoikin, Suomi oli yleensä kolmen kärjessä.

Pohjoismaiden joukossakin Suomi oli poikkeus. Norjalla oli öljy, Ruotsilla ja Tanskalla pitkä ja arvokas suurvaltahistoria, mutta Suomi, se oli kartalla

Jopa oikeistopopulistit ovat Suomessa muita maita pehmeämpiä: myös he ovat sitoutuneet hyvinvointivaltioon eivätkä vastusta maahanmuuttoa Euroopan sisältä.

hieman ohitse katsottu piste, jolta nämä puuttuivat.

Finntopia-kirjassa Suomea todella tarkastellaan ruusunpunaisin lassein, mutta asiat ovat sellaisia, joista suomalaiset harvoin muistavat kehua itseään – se kun on meille tunnetusti vaikeaa.

Dorlingin mielestä maan onnistumisesta kertovat esimerkiksi maailmanhistorian matalin lapsikuolleisuus ja eliniänodotteen kasvu 1990-luvulta koronapandemiaan asti, vaikka samaan aikaan terveydenhuoltoon käytetään Suomessa suhteellisen vähän rahaa.

On vahva keskinäinen luottamus, äärimmäisen vakaat poliittiset instituutiot ja alkuvuodesta maailman parhaaksi arvioitu Tilastokeskus, joka on täynnä dataa kaikesta siitä, mikä luottamuksen ja vakauden aiheuttaa.

Aseiden määrään nähden niillä tapetaan Suomessa hämmentävän vähän ihmisiä.

Jopa oikeistopopulistit ovat Suomessa muita maita pehmeämpiä: myös he ovat sitoutuneet hyvinvointivaltioon eivätkä vastusta maahanmuuttoa Euroopan sisältä.

Dorlingista mahtava on myös Turun saaristo, jota superrikkaat eivät ole tukkineet huviloillaan.

”Pitäkää huolta, että se säästyy lapsillenne!” hän kehottaa.

Finntopia on Suomi-fanin kirjoittama kirja, ja sellainen Dorling kieltämättä on. Hän kertoo kenttämatkallaan tekemistään havainnoista, kuinka Helsingissä ei näe kodittomia missään. Turussa leipäjonoa joutui etsimällä etsimään, ja lopulta löytyi 35 ihmisen siisti jono.

Hänestä sijainti pohjoisessa on epäkelpo selitys. Paljon johtuu siitä, kuinka avoimin mielin Suomeen rakennettiin sotien jälkeen ihanneyhteiskuntaa. Pessimismistäkin on ollut hyötyä: kun optimisti törmää ongelmiin, hän usein katsoo tyytyväisenä muualle eikä koeta korjata niitä.

”Onnistunut valtio tarvitsee kansalaisia, jotka välittävät”, Dorling sanoo.

Kaikkein suurin onnistuminen Dorlingin mielestä on suomalainen koulujärjestelmä. Sen mallia käytiin aikoinaan etsimässä Britanniasta, josta kaikkien yhteinen koululaitos on kuitenkin jo purettu. Suomesta malli on levinnyt Viroon. Järjestelmän hienous on siinä, että se tasoittaa pikemmin kuin luo yhteiskuntaluokkien välisiä eroja.

”Suomen koulujärjestelmä on rakennettu sen

varaan, ettei ihmisten haluta putoavan kyydistä. Yleensä kyydistä putoavat ovat köyhimpiä. Jo sillä on ollut valtava vaikutus, ettei koulujärjestelmä kohtele heitä huonosti. Siitä ei näy olevan rikkaammillekaan lapsille harmia, vaikka heidän vanhempansa kuinka vaativat heille lisää huomiota.”

Yleensä syyt Suomen tilastomenestykselle ovat johdettavissa nimenomaan eriarvoisuuden vähyydestä. Samojen tilastoiden käänneet ovat kuumeittareita sille, onko jokin menossa vikaan. Monessa paikassa on, Suomessa ei niinkään.

”Puhun sinulle sellaisesta maasta käsin, jossa viime vuonna huomasimme lasten olevan aiempaa lyhyempiä, lapsikuolleisuuden kasvussa ja köyhyyssasteen Itä-Eurooppaa korkeammalla tasolla”, Dorling kertoo.

”Toisaalta tämäkään ei ole USA, jossa on kaksi miljoonaa ihmistä vankiloissa ja ihmisiä kuolee kaduille.”

Hatarasta ja tiheästä poliittisesta mielikuvituksesta kirjoittanut Geoff Mulgan on toiminut Sitran neuvonantajana, istunut Demos Helsingin hallituksessa ja ollut kirjoittamassa raportteja Suomen ministeriöille. Vuosituhannen vaihteessa hän työskenteli työväenpuolueen pääministerin **Tony Blairin** neuvonantajana ja kävi usein Suomessa ihastelemassa mitäpä muutakaan kuin hallintoa. Hän tunnustautuu Suomi-faniksi kuten Danny Dorlingkin.

”Britanniassa hallinto oli järjestetty 1800-lukuisesti hyvin tiukkoihin siiloihin. Teidän systeeminne oli siihen nähden avoin ja moderni.”

Mulgan puhuu nykyisen poliittisen mielikuvituksen kitukasvuisuudesta perustavanlaatuisena kriisinä. Erityisesti se koskee yhteiskunnallista ajattelua.

”Kolmen–neljän vuosikymmenen ajan olemme eteenpäin katsoessamme nähneet ekologisia kriisejä ja teknologisia tulevaisuuksia, mutta yhteiskuntapolitiikasta ei ole puhunut oikein kukaan.”

Myös hänestä Suomella, jos jollakin, on silti syitä optimismiin. Syyt ovat samoja, joita Mulgan oli käynyt Britannian hallituksen edustajana alkujaan ihailmassa.

Ensimmäinen on tulevaisuusorientoituneisuus, mikä on aikoinaan näkynyt Sitran ja eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan perustamisena. Toinen on

suomalainen käytäntö saada eri alojen johtajat yhteisen pöydän ääreen.

”Se olisi hyvin vaikeaa Yhdysvalloissa tai Saksassa, eikä siellä ole vastaavaa kulttuuriakaan”, Mulgan sanoo.

Kolmas on asema rajamaana suuren vaarallisen naapurin vieressä ja siitä seuraava vainoharhaisuus.

”Monet maailman kiinnostavimmat maat ovat tällaisia: Taiwan on ollut viime ajat mahtavan luova, Singapore, Israel myös. Toiset maat ottavat olemassaolonsa annettuna”, Mulgan sanoo.

Mutta mitä kehitykseen tulee, hänen mukaansa tällaiset maat eivät yleensä ole kovin notkeita tai joustavia, eikä niiden kansalaisyhteiskunta ole lainkaan niin vahva kuin se voisi olla. Se on yhteiskunnallisen mielikuvituksen kannalta miinus.

Tärkein päätös Suomen tulevaisuuden puolesta on kuitenkin jo tehty, Mulgan sanoo. Se on Otto Toivasenkin mainitsema sitoumus neljän prosentin tutkimus- ja kehitysrahoitukseen.

Mulganilla on esittää rahoille käyttötarkoituksin.

Suomen vahvuus: yhteiskunnalliset innovaatiot. Yleensä kehitysraha menee laitteisiin, teknologiaan ja tekoälyyn. 2010-luvun startup-buumi on kuvaava: miten valtavia bisneksiä syntyikään keski- luokan laiskuudesta johtuvien pienten ongelmien ympärille.

”Valtioiden tutkimusresursseista juuri mikään ei päädy yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemiseen.”

Siispä Suomen pitäisi keskittyä niihin, Mulgan sanoo. Kehittää teknologiaa ja keksintöjä hoivaan, mielenterveysongelmiin, päästöleikkauksiin tai lihansyönnin vähentämiseen. Maailman kokoisia kysymyksiä kyllä löytyy.

”Kukaan maailmassa ei mieti näitä institutio-naalisesti, samalla tavalla kuin lääkkeitä, autoja tai kännykkäteknologiaa kehitettiin. Minusta Suomella on potentiaalia olla uranuurtaja juuri tässä.”

Pessimistin välilyksymys: miksi juuri Suomi?

”Aiotte käyttää joka tapauksessa tutkimukseen ja kehitykseen enemmän rahaa kuin lähes kukaan,

ja teidän historialliset vahvuutenne ovat olleet sosiaalipolitiikka ja luovuus. Kyllä ne pitäisi voida yhdistää.”

Lisäksi Suomella on salainen ase, ”pimeä aine”, kuten Mulgan sanoo. Se on yhteiskunnan koheesio, luottamus kanssaihmiisiin ja instituutioihin.

Hyvinvointivaltion perusta on kyky ajatella muitakin, ei vain itseään tai omaa perhettään, vaikka tuskin sitä aikoinaan näin suunniteltiin.

Yhdysvalloissa ja Britanniassa luottamus on heikentynyt sitä mukaa, kun mailla on alkanut mennä tilastotasolla huonosti.

”Keskinäinen luottamus on se, joka nostaa Suomen

onnellisuuskyselyiden kärkeen. Se tekee yhteiskunnasta onnistuneen, mutta on usein näkymätöntä poliitikoille ja hallituksille.”

Vuonna 2018 Anu Partanen muutti perheineen takaisin Suomeen, eikä hänen käsityksensä suomalaisen yhteiskunnan erinomaisuudesta ole muuttunut.

”Maailman mittakaavassa kaikki toimii täällä aivan huikeasti”, Partanen sanoo.

”Sitten voi tietenkin Suomen sisällä keskustella, menevätkö asiat hyvään vai huonoon suuntaan tai mitkä meidän tulevaisuuden ongelmamme ovat.”

Yhtä kaikki: päiväkodit ovat halpoja, jätehuolto toimii, julkinen liikenne toimii, naiset uskaltavat kävellä yksin kaduilla, koulunkäynti on ilmaista. Yhteiskunnassa vallitseva luottamus on paljon syvempää ja monimuotoisempaa kuin lehtijutut siitä, palautetaanko kadulta löytynyt lompakko vai ei.

Valittamisessakin on puolensa: se on välittämistä. Hyvinvointiyhteiskunta pysyy kasassa, kun ihmiset osaavat ja haluavat vaatia siltä asioita pait-si itselleen, myös muille. Yhdysvalloissa näin ei ole. Hymyillään vain, kun stressaa eikä mikään toimi.

”Mutta missä vaiheessa se muuttuu etuoikeuteksi valitukseksi, joka ei vie asioita enää eteenpäin, vaan päinvastoin johtaa siihen, että ihmiset eivät edes kokeile julkista terveydenhuoltoa, koska ovat varmoja siitä, ettei se toimi”, Partanen kysyy.

”Meidän lapsellamme ei ole terveystakuuta.

Valtioiden tutkimus- resursseista juuri mikään ei päädy yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemiseen.

Kyllä lapselle on joka kerta terveysasemalta saatu aika heti. Mutta eihän suuri osa keskiluokkaisista vanhemmista ikinä edes soita sinne, koska he 'tietävät' jo valmiiksi, ettei aikaa saa."

Se on toinen perspektiiviharha yleisyysharhan lisäksi: anekdooteista ja yleistyksistä tulee koko toisuus. Siitäkin Partanen syyttää tiedotusvälineitä, joiden toimintalogiikka ohjaa liioittelemaan yksittäistapauksia. Kun mittakaava unohtuu, johtopäätöksistä tulee herkästi valtavia.

"Siitä tulee masentunut kierre. Meillä on kaikki huonosti, tuhoa kohti ollaan menossa. Medialla on siihen valtava vaikutus", hän sanoo.

Mitä sitten pitäisi olla? Poliittista mielikuvitusta, ainakin. Hataraa ja tiheää. Partanen kaipaa visioita ja ehdotuksia varsinkin yliopistoista. Yhteiskunnallisesta keskustelusta puuttuu "syötteitä".

"Olen usein miettinyt, että haluaisin lukea asiantuntijan uskottavan pohdinnan siitä, millainen yhteiskunta voisi olla 50 vuoden tai 100 vuoden päästä. Mitä meillä voisi olla, jos tehtäisiin tällaisia ja tällaisia toimia. Jos otettaisiin huomioon teknologian muutokset, yhteiskunnan muutokset, ilmastomuutoksen vastainen taistelu ja jonkinlainen väestökehitys."

"Olisi hienoa, jos politiikassa edes jollain olisi vähän visiota siitä, mitä me tavoittelemme."

Samalla asioille saataisiin edes hieman tärkeysjärjestystä. Missä määrin hyvän elämän peruspalsasia ovat esimerkiksi korkotaso, pari kymppiä vähemmän veroja kuussa tai halvalla tuntuva Snickers. Tuskin juuri lainkaan, mutta entä jos ei keksi muutakaan. Silloin koko yhteiskunnan suunta alkaa helposti tuntua väärältä.

Partanen sanoo, ettei hän oikein vieläkään tiedä, miksi Helsinki rakentaa valtavia siltoja Laajasaloon, jossa hän asuu. Tai siis tietää: ilmastomuutoksen vuoksi, mutta hänestä Helsinki ei ole osannut kertoa sitä hienojen strategioidensa takaa.

Siksi siltahankkeet ovat alkaneet ärsyttää monia niin, Partanen uskoo. Yksikin brittitoimittaja oli nauranut hänelle, että olisipa heilläkin saman kokoluokan ongelmia kuin uusi hieno ratikkasilta.

"Uusien hankkeiden yhteydessä pitäisi aina kertoa, että kaiken tarkoitus on tehdä Helsingistä 30 vuodessa tällainen ja 50 vuodessa tällainen."

Ideoista ei tietenkään ole pulaa, kun niitä vain jaksaa etsiä hieman omaa napaansa pidemmältä. Ympärillä tapahtuu kokonainen maailma, ja sitä kannattaa seurata omaan arkeensa käpertymisen sijaan.

Tai edes Eurooppaa.

Talouselämä *The Economistin* Eurooppa-aiheista kirjoittava kolumnisti Charlemagne ihmetteli taanoin, miksi melko samankaltaiset ja melko samankaltaisten ongelmien kanssa painivat Euroopan maat eivät koeta vaihtaa onnistuneimpia yhteiskunnallisia ideoita keskenään.

Portugalissa on onnistuttu huumausainepolitiikassa, Alankomaissa pyöräilyssä ja Ukrainassa tyhjiin jääneiden julkisten rakennusten myynnissä. Britanniassa oikeudella on lupa pyytää selvitystä, mistä rahat epämääräisiin jahti- tai huvilakauppoihin on saatu.

Kirjoitukseen oli päässyt myös eräs suomalainen keksintö, joka kolumnistin mielestä kannattaisi ottaa käyttöön kaikkialla Euroopassa.

Vuonna 2007 kokoomuslainen asunoministeri

Jan Vapaavuori kutsui koolle työryhmän. Syntyi Asunto ensin -ohjelma, jonka periaate on, että ensimmäinen asunnottomalle ihmiselle tarjottava tuki on oma asunto, ei esimerkiksi päihdekuntoutus.

Vuoteen 2019 mennessä asunnottomien määrä Suomessa laski viidennek-

sellä, kun muualla Euroopassa suunta on ollut päinvastainen.

Hallituksen vuodelle 2027 asettama tavoite on nolla pitkäaikaisasunnottomia, ympäristöministeriön selvityksen mukaan rahkeet riittäisivät kaiken asunnottomuuden lopettamiseen.

Yhtä kaikki suunnitelma on kirkas ja selkeä. Tavoitettavissa. «

Olisi hienoa, jos politiikassa edes jollain olisi vähän visiota siitä, mitä me tavoittelemme.

Hyvinvointivaltio vetäytyy

Suomesta puuttuu visio siitä, millaiseen hyvinvointivaltioon meillä on tulevaisuudessa varaa, sanoo Varman toimitusjohtaja Risto Murto.

Luit kansijuttumme, jossa puhutaan Suomessa vallitsevasta pessimismistä. Onko meillä mielestäsi syytä synkkyyteen?

"Meille on uusi tilanne, että elintasomme ei nouse. On ollut toinen asia syntyä alhaisemman elintason Suomeen, joka kuitenkin kasvaa, kuin korkeamman elintason Suomeen, joka ei kasva. Omassa ajattelussani elintason nousun hidastuminen on suurin huoli, ja julkisen sektorin ongelmat vasta toisena.

Minkä takia?

"Elintason nousun hidastuminen on vaikeampi ratkaistava. Julkisen sektorin alijäämä on kivulias poliittisesti, koska se tarkoittaa hyvinvointivaltion vetäytymistä, mutta se on teknisesti suoritettavissa. On helpompi karsia kuin kasvattaa tuottavuutta."

Olemmeko Suomessa jo liiankin kriisittöisiä, kuten jutussa viitataan?

"Satuun juuri kuulemaan ruotsalaisen ekonomistin katsauksen Ruotsin taantumasta. Hän kuittasi sen sanomalla, että 'nyt meillä menee heikosti, mutta kohta meillä menee paremmin'. Suomalainen ekonomisti ei käyttäisi tällaista puheenvuoroa, edes kansainväliselle yleisölle. Onko se sitten uskoa omaan yhteiskuntaan ja talouteen vai sitä, että ruotsalaiset osaavat markkinoida itseään? Ero on joka tapauksessa kouriintuntuva."

Haastattelemamme Danny Dorling näkee maahanmuuton ratkaisuna ikääntyvän Suomen ongelmiin huoltosuhteensa kanssa. Onko se näin helppoa?

"Oletan, että maahanmuutto tulee olemaan olennainen osa suomalaista yhteiskuntaa tulevina vuosikymmeninä. Mutta maahanmuuton hyvä toteuttaminen ei ole ilmiselvää. Siitä esimerkki on länsimaiden yleinen kipuilu maahanmuuton kanssa. Positiivinen havainto on se, että meillä on houkutusvoimaa ja kykyä saada työvoimaa erityisesti Aasiasta. Seuraava testi tulee olemaan, kuinka moni heistä jää Suomeen pysyvästi."

Jaksatko itse uskoa Suomen tulevaisuuteen?

"Pysyykö yhteiskuntamme toimintakykyisenä? Kyllä. Olemme pieni, korkean luottamustason yhteiskunta, joka kykenee tekemään päätöksiä nopeastikin. Mutta siinä olen pessimisti, että uskon julkisen sektorin sopeuttamisen olevan pitkäaikainen ja kivulias prosessi, enkä jaa **Mika Malirannan** jutussa esittämää näkemystä siitä, että Nokian romahduksen jälkeinen yrityselämän uudistuminen olisi vielä maalissa. Talouselämämme ei ole onnistunut kasvamaan ja monipuolistumaan niin hyvin, että sillä olisi harteita kannatella samanlaista hyvinvointivaltiota kuin muissa Pohjoismaissa.

Näillä kasvuluvuilla, alijäämillä ja väestörakenteella hyvinvointivaltio tulee vetäytymään, mutta meidän on vaikea nähdä mitään visiota ja keskustella siitä, millaisena hyvinvointivaltio tämän prosessin jälkeen tulee ulos. Jos emme onnistu kasvussa, mistä asioista luovumme, mistä asioista otamme jatkossa yksilöinä ja perheinä enemmän vastuuta?" «

RISTO MURTO

Työeläkeyhtiö Varman toimitusjohtaja vuodesta 2014.

Kauppätieteiden tohtori 1997, Helsingin Kauppakorkeakoulu.

Hallituksen puheenjohtaja e2 Tutkimuksessa, Arvopärimarkkinayhdistyksessä ja Työeläkevakuuttajissa.

Nordean ja Sampon hallituksen jäsen, Suomen Kulttuurirahaston ja Suomen kansallisoopperan ja -baletin hallintoneuvoston jäsen.

Viranomais- kontrollista soturisosuisiin?

Perustoimeentulotuen siirto kunnilta Kelalle tuotti aluksi lähinnä ongelmia. Alkukompastelujen jälkeen on kuitenkin alkanut korostua sosiaalityön ihmis- ja perusoikeuslottuvuus.

Alkujaan toimeentulotuki säädettiin viimesijaiseksi turvaksi ja sosiaalityön välineeksi poikkeustilanteisiin. 1990-luvulta lähtien muut etuusjärjestelmät alkoivat kuitenkin jäädä yleisestä tulo-

alkujaan toimeentulotuki säädettiin viimesijaiseksi turvaksi ja sosiaalityön välineeksi poikkeustilanteisiin. 1990-luvulta lähtien muut etuusjärjestelmät alkoivat kuitenkin jäädä yleisestä tulo-

käsittelyä oli priorisoitava. Vähitellen toimeentulotuesta kasvoi aikuissosiaalityön päätuote. Asiakkaat ja jopa sosiaalityön ammattilaiset alkoivat hahmottaa ainakin julkisen sektorin sosiaalityötä byrokratian ja viranomaiskontrollin kehyksessä.

Perustoimeentulotuen siirrolla Kansaneläkelaitokselle vuonna 2017 haettiin vastausta näihin ongelmiin. Haluttiin yhtenäiset myöntämisperusteet ja hakuprosessi. Paperisotaan toivottiin helpotusta, kun hakijan mahdolliset muut etuudet näkyisivät suoraan Kelan tietokannasta.

Aluksi kutakuinkin kaikki meni pieleen. Yksinkertaisempiin etuuksiin tottuneilla Kelan työntekijöillä oli mittavia vaikeuksia ottaa haltuun toimeentulotuen ehtoja, monisataasivuisista ohjeistuksista huolimatta. Aikuissosiaalityö kuormittui entistä pahemmin, sillä puutteellisia päätöksiä saaneet hakeutuivat kuntiin hakemaan täydentävää toimeentulotukea ja apua oikaisupyyntöjen laatimiseen.

Alkukaaoksen jälkeen Kela on kuitenkin onnistunut parantamaan toimeentulotukipäätöstensä tasoa. Myönteistä on, että siirron arvioidaan vähentäneen toimeentulotuen alkukäyttöä. Muutoksesta ovat hyötynneet eritoten ne, joilla ei ole tarvetta varsinaiselle sosiaalityölle ja jotka nyt saavat toimeentulotukensa ennakoitavammin ja vähemmällä paperityöllä.

Kaikki ongelmat eivät poistuneet. Sosiaaliturvajärjestelmän yleinen monimutkaisuus, kivijalkatoimipisteiden vähentäminen ja digitalisaatio tuottavat monille ihmisille edelleen

kehityksestä yhä pahemmin jälkeen. Yhä useammassa kotitaloudessa ensisijaiset etuudet eivät enää yltäneet perustoimeentulotuen määrittämään minimiin, vaan sitä täydennettiin toimeentulotuella.

Kehitys hukutti kuntien sosiaalivirastot toimeentulotukihakemuksiin. Erikoistilanteisiin suunniteltuun etuuteen on nimittäin säädetty vahva tulo- ja menokontrolli, siis paljon paperinpyörittystä. Lisäksi toimeentulotuki sisältää runsaasti harkintavaltaa, mikä johti kunnissa vaihteleviin myöntämisperusteisiin.

Koska laki vaati hakemusvyöryn käsittelyn määrääjässä, hakemusten

vaikeuksia. Lisäksi toimeentulotuen perusosan alentamista työttömyys-turvan sanktiona on ilmeisesti alettu käyttää aikaisempaa enemmän. Arvellaan, että asiakkaansa henkilökohtaisesti tapaavat sosiaalityön

Arvellaan, että asiakkaansa henkilökohtaisesti tapaavat sosiaalityön ammattilaiset langettivat sanktioita varovaisemmin kuin lomakkeiden ja bittien välityksellä operoiva kasvoton Kela.

ammattilaiset langettivat sanktioita varovaisemmin kuin lomakkeiden ja bittien välityksellä operoiva kasvoton Kela.

Vaikka Kela-siirto lienee helpottanut toimeentulotuki-asiakkaiden enemmistön elämää, Suomessa kitkuttelee nyt aikaisempaa enemmän ihmisiä leikatulla tuella. Toimeentulotuen alikäytön väheneminen ei myöskään todista saavutettavuuden paranemisesta kaikkien osalta: voi olla, että kun tuen hakemiseen Kelasta liittyy vähemmän sosiaalista häpeää, hakemisen yleistyminen toisaalla voi peittää alleen väliinputoajia kaikkein marginalisoiduimmassa ryhmässä.

Vapautuminen toimeentulotuen

hakemuskäsittelystä ja siihen liittyvästä viranomaiskontrollista on mahdollistanut sosiaalityön miettimistä uudelta pohjalta. Muutoksen alkukompastelussa omaksuttu etuusasianajajan rooli on osaltaan korostanut sosiaalityön ihmis- ja perusoikeuslottuvuutta.

Osin tässä muutosimpulssissa on kyse paluusta juurille. Tätä kuvaa esimerkiksi etsivän työn ja matalan kynnyksen päiväkeskusten renessanssi. Uutena vastauksena saavutettavuuden kysymyksiin on yleistymässä verkossa tehtävä sosiaalityö.

Samaan aikaan on herännyt näkökulmia, jotka ainakin suomalaisessa kontekstissa määrittävät alaa uudella tavalla. Näitä ovat ainakin rasminvastainen sosiaalityö, ympäristösosiaalityö sekä jotkin yhteisösosiaalityön hankkeet, esimerkiksi stigmatisoitujen ryhmien vertaisyhteisöjen moderointi.

Väitän, että Kela-siirron merkittävin vaikutus saattaa olla sen avaama pohdinta sosiaalityön ammattirooleista ja ydintehtävistä: rahaa tiukkin ehdoin myöntävästä byrokraatista kuoriutui soturisossu, joka puolustaa asiakkaansa oikeutta sosiaaliturvaan ja palveluihin, kasvotonta byrokratiaa ja hyvinvointialueiden budjettikureja vastaan.

Tällaiset muutokset ovat harvoin nopeita ja suorita. Toistaiseksi kyse on enemmän vanhan sävelen varioinnista kuin koko biisin vaihtamisesta, ja mahdollisia kehityssuuntia on useita. Mutta kaukaisesta jyllystä sen jo aavistaa, että soturisossut saattavat olla matkalla. «

24

HYVINVOINTI-
VALTIO KESTÄÄ

Juho Saari

32

PITKÄIKÄISYYS
EI TUHOA HYVIN-
VOINTIVALTIOTA

Anu Siren

38

SUOMEN MALLI
TEPSII ASUN-
NOTTOMUUTEENJuha Kaakinen
Saija Turunen

46

MAINETTAAN
PAREMPI
2000-LUKU

Jaakko Kiander

54

EU TARKKAILEE
ELÄKE-
JÄRJESTELMIÄNiko Väänänen
Jan Helmdag

Hyvinvointivaltio kestää murroksen

Suomalaisen hyvinvointivaltion on sanottu olevan kriisissä melkein joka vuosikymmenellä. Tähän asti se on kuitenkin aina kyennyt sopeutumaan uudenlaisia oloihin, eivätkä uudelleenjaon ja sääntelyn ytimen muodostavat tulonsiirrot ja palvelut ole peloista huolimatta romahtaneet.

Suomalaiset eliitit – poliitikot, johtavat virkamiehet ja tutkijat – ovat toistuvasti olleet huolissaan hyvinvointivaltion tulevaisuudesta sen alkupäivistä saakka. Meillä on toistunut kerta toisensa jälkeen keskustelusykli, jossa hyvinvointivaltion kriisiytymisellä perustellaan sen korvaamista toisenlaisista tavoitteista kertovalla käsitteellä ja toisenlaisella politiikalla. Näin on käynyt 1950-luvun jälkipuoliskolla, 1970-luvun puolivälissä, 1980-luvun alussa, 1990-luvun alussa ja 2010-luvun alussa.

Samankaltaisia kriisitunnelmia on ollut keskusteluissa jälleen 2020-luvulla, erityisesti vaalikauden 2023–2027 alussa, jolloin julkisen talouden vakauttaminen on noussut

politiikan ensilinjan tavoitteeksi ja hyvinvointivaltion ja työelämän yhteensovittamisen periaatteita on uudistettu aktiivisesti. Tämä on johtanut merkittäviin sosiaalimenojen kasvua hillitseviin uudistuksiin. Kiireisimmät ovat jo ehtineet julistaa hyvinvointivaltion kriisiin.

Kaikesta tästä kriisipuheesta huolimatta hyvinvointivaltio on selvinnyt talouden jäätymisestä, politiikan tuulista ja kritiikin tuiskuista jo reilun seitsemänkymmenen vuoden ajan. Tämä on ollut mahdollista, koska sen uudelleenjakoa ja sääntelyä edistäviä institutionaalisia rakenteita on samanaikaisesti uudistettu ja leikattu.

Uudistukset ovat kohdentuneet sekä vakiintuneisiin että uusiin sosiaalisiin riskeihin sekä hyvinvointivaltion ja markkinoiden rajapintaan, jossa on muun muassa alkoholipolitiikkaa, apteekkeja ja lääkkeitä sekä rahapelaamista. Leikkaukset ovat lähinnä hidastaneet asiakasmäärien kasvusta ja etuuksien ja palvelujen taso- ja laatukorotuksista aiheutunutta sosiaalimenojen kasvua ja sopeutta-

Leikkaukset ovat lähinnä hidastaneet asiakasmäärien kasvusta ja etuuksien ja palvelujen taso- ja laatu-korotuksista aiheutunutta sosiaalimenojen kasvua ja sopeuttaneet menoja julkisen talouden käytettävissä oleviin voimavaroihin.

neet menoja julkisen talouden käytettävissä oleviin voimavaroihin.

Tämänkaltainen ”rekalibrointi” on tuonut hyvinvointivaltion institutionaaliseen rakenteeseen kestävyyttä ja sopeutumiskykyä. Samanaikaisesti sosiaali- ja terveystoiminnan ohjaus ja hallinto ovat muuntuneet yhä johdonmukaisemmiksi sekä tulonsiirroissa (mukaan luettuna työeläkkeet) että sosiaali- ja terveystaloudessa. 2020-luvun alussa hyvinvointivaltion uudistamisen ja leikkaamisen ohjaus- ja hallintamallit ovat paremmassa kunnossa kuin koskaan aikaisemmin.

HYVINVOINTIVALTION MÄÄRITELMÄ

Hyvinvointivaltio on vuosikymmenten saatossa määritelty lukuisilla tavoilla, ja sille on annettu erilaisia tehtäviä. Teoreettiset oivallukset ja hyvinvointivaltion institutionaalisen rakenteen yhdistää ehkä parhaiten määritelmä, jonka mukaan hyvinvointivaltiossa harjoitettava sosiaali- ja terveystoiminta on *sosiaalisiin riskeihin ja pieneltä osin sosiaali-*

siin ongelmiin vastaavaa voimavarojen keskitettyä uudelleenjakoa ja sääntelyä. Keskitetty uudelleenjakoa ja sääntely perustuvat pääosin demokraattiseen päätöksentekoon, jota työmarkkinajärjestöjen väliset sopimukset täydentävät.

Hyvinvointivaltio on puolestaan julkista valtaa käyttävä institutionaalinen rakenne, joka käyttää merkittävän osan – yleensä yli puolet – julkisista menoista sosiaali- ja terveystalouteen, sääntelee aktiivisesti hyvinvointivaltion ja markkinoiden rajapintaa sekä pyrkii takaamaan sosiaalisten oikeuksien toteutumisen yhteiskunnan eri aloilla. Euroopan unionin jäsenyyden myötä Suomi on myös sitoutunut noudattamaan Euroopan unionin perusoikeuskirjaa, jossa on osaltaan määritelty hyvinvointivaltion perusperiaatteet.

SOSIAALISTEN RISKIEN HALLINTA

Hyvinvointivaltion laajuutta on perinteisesti arvioitu joko sosiaalisten riskien hallinnan tai sosiaalimenojen kautta.

Kun puhutaan sosiaalisten riskien hallinnasta, tutkijat arvioivat, missä määrin, kuinka kattavasti ja millä uudelleenjaon välineillä tulonsiirto- ja palvelujärjestelmät ovat vastanneet sosiaalisiin riskeihin poliittisessa prosessissa. Sosiaalisia riskejä on vuosien mittaan luokiteltu eri tavoilla. Jo 1960-luvulla tutkijat tekivät eron luontaisten riippuvuuksien ja ihmisten aikaansaamien riippuvuuksiin liittyvien sosiaalisten riskien välillä.

Luontaiset riippuvuudet yhdistyivät elinkaareen ja työkykyyn. Näihin liittyviä sosiaalisia riskejä olivat ja ovat lapsuus, sairaus, vammaisuus/työkyvyttömyys ja vanhuus. Ihmisten luomista riippuvuuksista aiheutuvat sosiaaliset riskit kytkeytyvät puolestaan työmarkkinoiden ja hyvinvointivaltion yhteensovittamiseen. Silloin tarkastelun kohteena ovat työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen, asumistuet ja asumisen tuet, koulutukset palvelut ja tuet (kuten opintotuki, opintolainat ja osin opiskelijaterveydenhuolto) sekä työttömyysturva (mukaan luettuna ammatillinen kuntoutus). Viimeisessä vaiheessa – 1990-luvun jälkipuolelta eteenpäin – hyvinvointivaltion institutionaaliseen rakenteeseen on liitetty maahanmuuttoon ja ylivelkaantumiseen liittyvät palvelut ja tulonsiirrot.

Sosiaalisten riskien hallinnan systemaattinen tarkastelu edellyttää tiettyyn riskiin vastaavien tulonsiirtojen (mukaan lukien verotuksen) ja palvelujen tason, laadun ja kattavuuden *samanaikaista* arviointia. Parhaassa mahdollisessa maailmassa tämä tulee tehdä sekä makrotasolla

että uudelleenjaon kohdentumisen osalta kotitalouskohtaisesti. Usein tulokset menevät eri tasoilla eri suuntiin niin, että makrotasolla luvut kertovat menojen lisäyksistä ja mikrotasolla leikkauksista. Ilmeinen selitys on käyttäjämäärien ja osin myös käytön keston voimakas kasvu, joka on tavanomaista 2000-luvulla useimmissa sosiaalisten riskien hallintajärjestelmissä (poikkeuksena lähinnä lapsiin liittyvät järjestelmät).

Uudelleenjaon muotojen samanaikainen analysointi purkaa vakiintunutta jakoa tulonsiirtojen ja palvelujen tutkimukseen, joka on osaltaan estänyt sosiaalisten riskien hallintajärjestelmien tarkastelun tuon jakolinjan ylitse: esimerkiksi perhevapaat ja varhaiskasvatus tai vanhuuspalvelut ja työeläkkeet ovat lähes aina eri akateemisissa siiloissa. Yleisemmin sosiaalisten riskien hallintajärjestelmiä koskevat institutionaaliset perusratkaisut ovat muuttuneet jatkuvasti paremmin yhteensovitetuiksi erityisesti työikäiseen ja työkykyiseen väestöön kohdistuvien sosiaalisten riskien kohdalla. Näiltä osin sosiaali- ja terveystalouden kehitys on aikaisempaa paremmassa kunnossa. Edelleen on kuitenkin aukkoja ja päällekkäisyyksiä.

VANHAT SITOUKSET KASVATTAVAT MENOJA

Yksinkertaisempi tapa analysoida sosiaali- ja terveystalouden kehitystä perustuu sosiaalimenojen tarkasteluun. ESSPROS eli *The European system of integrated social protection statistics* on EU:n tilastotoimiston Eurostatin ja EU-maiden kehittämä luokitus. Sen avulla voi vertailla sosiaalimenoja eri EU-maissa. Euroopan unionissa käsitteellisesti harmonisoidut aikasarjat on kerätty vuodesta 1980 eteenpäin niin, että kunkin uuden jäsenvaltion kansalliset aikasarjat on mahdollisuuksien mukaan takautuvasti harmonisoitu ESSPROS-luokituksen mukaisiksi.

Sosiaalimenojen käsite on sopimuksenvarainen. Se sopii eräisiin maihin paremmin kuin toisiin. Esimerkiksi Alankomaissa ja Yhdysvalloissa on sosiaalimenoihin verrattavia menoja, kuten vaikkapa kollektiivisia ammatillisia työeläkkeitä tai sairausvakuutuksia, jotka jäävät sosiaalikäsitteen ulkopuolelle. Samaten verovähennysten kautta organisoituvat palvelut ovat usein sosiaalimenokäsitteen ulkopuolella. Lisäksi on otettava huomioon, että joissakin maissa ansiosidonnaiset etuudet ovat verovapaita, kun taas toisissa ne ovat veronalaisia: lisäksi kaikkialla terveystalouden ja osin sosiaalipalvelut

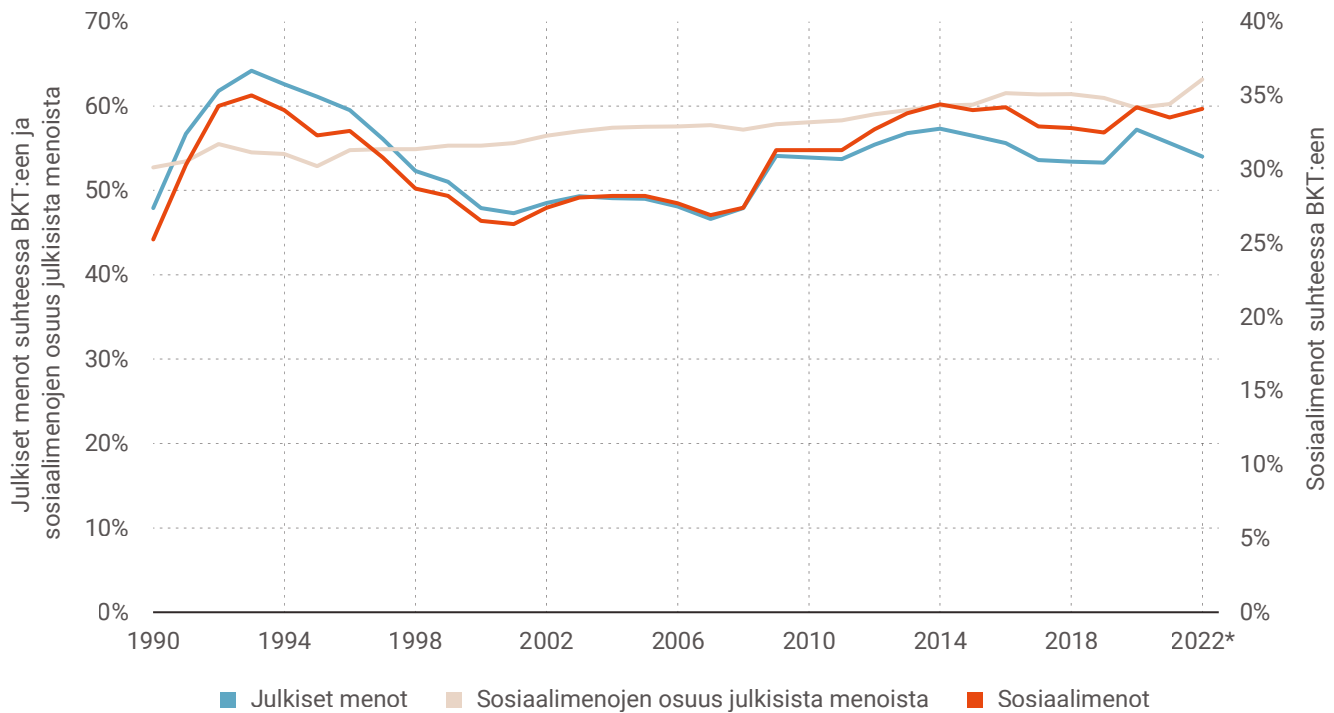
JUHO SAARI

Juho Saari on sosiaali- ja terveystalouden professori Tampereen yliopistossa. Hän tutkii muun muassa Euroopan unionin sosiaalitalouden ulottuvuutta, hyvinvointivaltion institutionaalisen rakenteen historiaa, nykytilaa ja uudistamista sekä eriarvoisuuden eri ulottuvuuksia ja huono-osaisuutta.

Mikko Ovaska

KUVIO 1. JULKISET MENOT JA SOSIAALIMENOT SUHTEESSA BRUTTOKANSANTUOTTEESEEN SEKÄ SOSIAALIMENOJEN OSUUS JULKISISTA MENOISTA VUOSINA 1990–2022

* Vuoden 2021 tiedot ovat lähes valmiit, vuoden 2022 luvut ovat eri lähteistä kootusta ennakkotiedosta.

on vapautettu arvonlisäverotuksesta.

Suomen perusaikasarja on julkaistu kuviossa 1. Havainnollisuuden lisäämiseksi se on suhteutettu bruttokansantuotteeseen.

Aikasarjojen viesti on kolmiosainen:

1) Sosiaalimenojen reaalin määrä on kasvanut käytännössä koko tarkasteluajanjakson ajan (poikkeuksena eräät nopean kasvun vuodet, jolloin työttömyysmenot ovat laskeneet nopeasti). Menot ovat lisääntyneet joko aikaisempien sitoumusten mukaisesti tai sitten hallitusohjelmien ja työmarkkinaosapuolten sopimusten myötä päätösperäisesti. Aiemmin sosiaalimenoja kasvattivat etenkin kunkin hallitusten päätökset ja työmarkkinajärjestöjen sopimukset, nykyään menojen kasvua selittävät aiemmat sitoumukset.

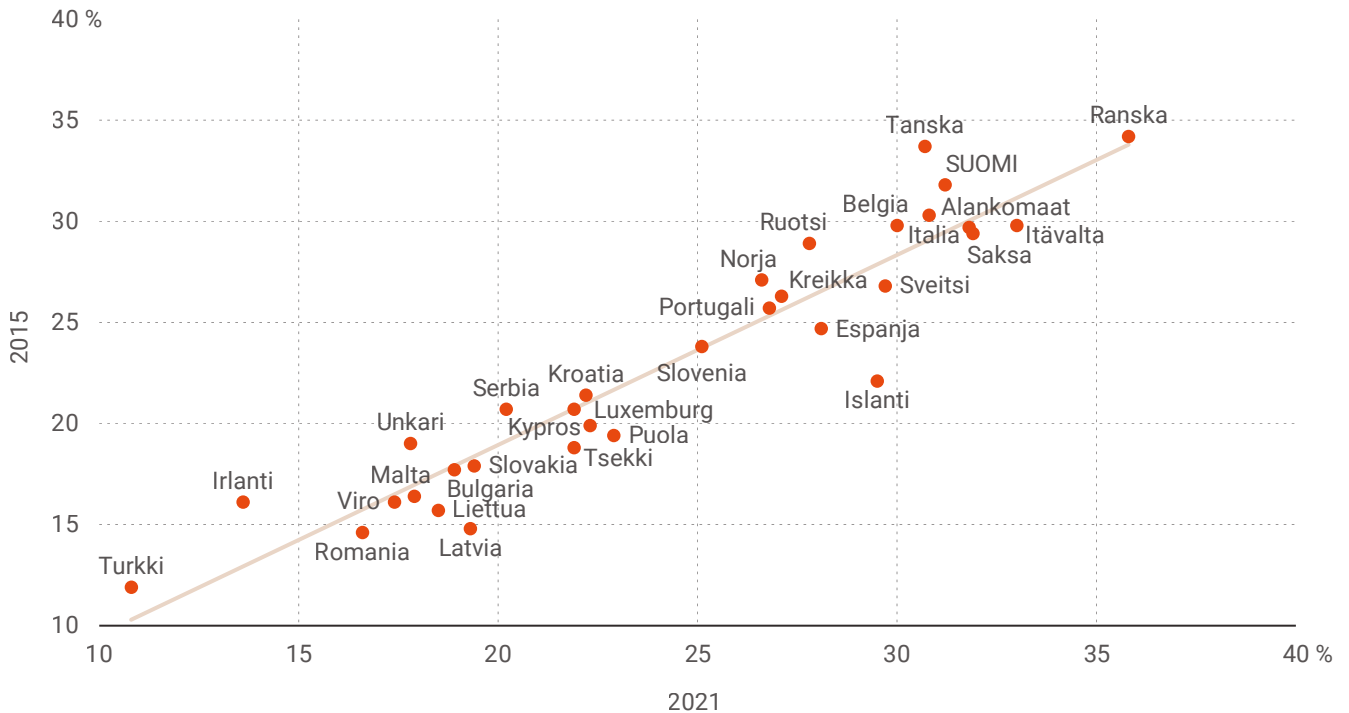
2) Sosiaalimenoihin kohdistuneet pää-

tösperäiset leikkaukset ovat lähinnä alentaneet sosiaalimenojen rakenteellisen kasvun kulmakerrointa. Ne eivät ole alentaneet sosiaalimenojen kokonaismäärää. Tämä ei myöskään ole ollut tavoitteena.

3) Sosiaalimenojen muutos on myös kytköksissä talouden suhdanteisiin, joihin liittyen ne toimivat myös automaattisina vakauttajina erityisesti työikäisen väestön osalta. Eli taantumassa esimerkiksi työttömyysmenot suurenevät, ja työllisyyden kohentuessa pienenevät. Tähän liittyvää rahoitusvastuuta tasaavat työttömyysturvaan rakennetut suhdannepuskurit. Samankaltaista suhdannesyklisyyttä on työttömyyden ohella myös asumisessa, opiskelussa ja työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisessa.

Sosiaalimenoja voidaan tarkastella myös osuutena kaikista julkisista menoista. Myös tämä lukusarja on sisällytetty kuvioon 1. Siinä julkisten menojen kokonaismäärä on suhteutettu bruttokansantuotteeseen. Lukusarjat osoittavat, että julkisten menojen suhde bruttokansantuotteeseen vaihtelee suhdanteiden, väestörakenteen ja

KUVIO 2. SOSIAALIMENOJEN SUHDE BRUTTOKANSANTUOTTEeseen VUOSINA 2015 JA 2021

Lähde: Eurostat

rahoitustilanteen mukaan, mutta samanaikaisesti sosiaalimenojen osuus julkisista menoista tasaisesti kasvaa.

Käytännössä sosiaalimenot ovat syrjäyttäneet muita julkisia menoja. Tärkeä, joskaan ei ainoa syy esimerkiksi TKI- ja koulutusmenojen suhteelliselle niukkuudelle Suomessa on sosiaalimenojen alati kasvava paine julkisen talouden sisällä yhdistettynä kokonaisveroasteen nousua rajaaviin (ja osin jopa sitä laskeviin) poliittisiin linjauksiin

SUOMEN SOSIAALIMENOT OVAT EU:N KÄRKEÄ

Sosiaalimenokäsitteiden harmonisoinnin ansiosta on tullut mahdolliseksi vertailla myös Euroopan unionin jäsenmaita. Vertailevat sosiaalimenoaikasarjat julkaistaan sitä mukaa, kun kansalliset aikasarjat saadaan valmiiksi ja tarkastelluiksi, käytännössä parin vuoden viiveellä. Yleensä sosiaalimenoaikasarjat on julkaistu suhteutettuna bruttokansantuotteeseen. Viimeisten kymmenen vuoden aikana myös EU:n ulkopuoliset maat ovat liittyneet tietokantaan.

Niitä koskevia tuloksia on kuviossa 2. Vuosien 2015 ja

2021 vertailu kertoo, että maiden välillä on pysyviä eroja menoissa koko ajanjakson ylitse. Tämä kertoo osin erilaisista sosiaalimenojen organisointitavoista: eräissä maissa, kuten Unkarissa, merkittävä osa menoista sijoittuu sosiaalimenokäsitteen ulkopuolelle. Sosiaalimenot ovat lähes kaikkialla kasvaneet suhteessa bruttokansantuotteeseen.

Ajanjakson lopulla menoja lisää myös pandemian aiheuttama sosiaalimenojen nousu ja kansantuotteen lasku, joiden yhteisvaikutuksesta sosiaalimenojen suhde kansantuotteeseen nousee. Suomessa sosiaalimenot suhteessa bruttokansantuotteeseen ovat nousseet Euroopan unionin korkeimpien joukkoon. Korkeita menoja ei voi pitää myönteisenä saavutuksena, sillä tämä ei ole ollut tavoitteellista politiikkaa, vaan sopeutumista aikaisempiin päätöksiin.

Tulevista sosiaali- ja terveyspolitiikan institutionaalista muutosta selittävästä tekijöistä ehkä tärkein liittyy sosiaali- ja terveyspolitiikan rakenteelliseen valuvikaan, jossa etuudet ja palvelut määritellään ensin, ja rahoitukset sovitetaan näihin määriteltyihin oikeuksiin.

HUOMENNAKAAN HÄN EI OLE TULLUT

Hyvinvointivaltion kriisiä koskevilla keskusteluilla on kaksi yhdistävää nimittäjää.

Ensinnäkin hyvinvointivaltion pysyvää kriisiä enustaneet ovat toistaiseksi olleet väärässä. Pessimisti on aina joutunut pettymään. Hyvinvointivaltio on selvinnyt jokaisesta aikaisemmasta murroksesta. Itse asiassa poliitikot ja työmarkkinaosapuolet ovat päättyneet murrosten jälkeen laajentamaan päätösperäisesti sosiaalimenoja.

Toiseksi kriisidiagnoosit ovat yleensä perustuneet menojen marginaalissa tapahtuneisiin muutoksiin. Yksittäisten leikkausten perusteella on silti tehty pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Tyypillisenä esimerkkinä voidaan mainita **Juha Sipilän** hallituksen aikana tapahtuneet leikkaukset esimerkiksi työttömyysturvaan ja sairauspäivärahaan. Niiden arvioitiin vievän hyvinvointivaltion kriisiin. Myöhemmin tehdyssä arvioinnissa kävi ilmi, että kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen muutokset mahtuivat muutaman prosenttiyksikön sisään.

LEIKKAUSTEN EPÄVARMA YHTEISVAIKUTUS

Tulevista sosiaali- ja terveyspolitiikan institutionaalista muutosta selittävästä tekijöistä ehkä tärkein liittyy sosiaali- ja terveyspolitiikan rakenteelliseen valuvikaan, jossa etuudet ja palvelut määritellään ensin, ja rahoitukset sovitetaan näihin määriteltyihin oikeuksiin. Tätä kutsutaan *Defined benefits and services* (DBS) -järjestelmäksi.

DBS-järjestelmä on kansalaisten ja etujärjestöjen kannalta mielekäs, koska se siirtää vastuun rahoituksen järjestämisestä julkiselle vallalle. Se myös sopii hyvin hyvinvointivaltion rakentamisen aikaan. Samalla se kuitenkin kannustaa poliitikkoja lisäämään sosiaalimenojen määrää ja aiheuttaa jatkuvasti haasteita julkisen talouden kestävyydelle, mikä puolestaan johtaa toistuviin pyrkimykseen julkisen talouden vakauttamiseksi.

Vaalikauden 2023–2027 aikana sosiaali- ja terveyspolitiikkaan tehdään lukuisia sosiaalimenojen kasvua hidastavia leikkauksia. Myös näiden enimmäkseen työikäisen ja -kykyisen väestön etuuksiin tehtyjen leikkausten vaikutus sosiaalimenojen kokonaisuuteen jäänee maltilliseksi. Vaalikauden aikana sosiaalimenojen kasvu jonkin verran nopeutuu aikaisemmasta, mikä aiheutuu sosiaali- ja terveyspalvelujen ja työeläkkeiden menolisäyksistä.

Työikäisen ja -kykyisen väestön käyttämien tulonsiirtojen ja palvelujen institutionaalisen rakenteen kannalta leikkaukset ovat poikkeuksellisen merkittäviä. Leikkaukset

etenevät hallitusohjelman mukaisesti eduskunnan lävitse yksi kerrallaan. Tämä salomitaktiikkaan perustuva toimeenpanomalli oli hallitusohjelman toimeenpanon kannalta välttämätön, sillä vaikka yksikään uudistus erikseen tarkasteltuna ei ollut perustuslain kannalta haasteellinen, yhdessä ne olisivat sitä saattaneet olla.

Sosiaali- ja terveystaloudellisesti haasteita on erityisesti kahdella alueella. Ensimmäisen kokonaisuuden muodostavat työikäisen väestön sosiaaliturvavaleikkaukset, joilla hallitus pyrkii vähentämään sosiaaliturvariippuvuutta ja lisäämään täysipäiväisen ja avoimille työmarkkinoille työllistämisen kannustimia. Tämän kokonaisuuden vaikutukset työmarkkinoihin tulevat olemaan systemaattisen tutkimuksen kohteena, mitä tulee tulonjakoon, eriarvoisuuteen ja työllisyyteen.

Toisen kokonaisuuden muodostavat markkinoiden ja hyvinvointivaltion rajapintaan sijoittuvat institutionaaliset uudistukset. Nämä koskevat muun muassa alkoholipolitiikkaa (käytännössä Alkon asemaa ja elinkeinotressien merkitystä alkoholipolitiikassa), rahapelien organisointia ja kansallista monopoliasemaa sääntelevää arpajaislainsäädäntöä ja apteekkilaitosta (mukaan luettuna lääkkeiden hinnoittelua ja tarjontaa). Myös näissä on kyse merkittävistä politiikkasiirroksista.

OHJAUS TEHOSTUU

Näiden leikkausten ja uudistusten ohella hallituskauden alussa tapahtui myös politiikkasiirtymiä ohjauksessa.

Ensinnäkin valtioneuvostossa tapahtui vallan keskittymistä sektoriministeriöistä valtiovarainministeriöön sekä ohjauksessa että linjaamisessa. Tämä muokkaa sosiaali- ja terveyspalvelujen ohjausta osana hyvinvointialueuudistusta. Sen seurauksena Suomeen rakentui poliittisena välttämättömyytenä huomattavan monta hyvinvointialuetta (minkä lisäksi Helsinkiin tehtiin erillinen ratkaisu). Samaten terveyspalveluissa on edelleen neljä osin toistensa kanssa päällekkäistä järjestelmää: hyvinvointialueiden tuottamat palvelut, Kelan rahoittamat palvelut, työterveyshuolto ja opiskelijoiden terveydenhuolto. Tulevina vuosina hyvinvointialueita mahdollisesti sulautuu toisiinsa ja toisiaan täydentäviä järjestelmiä mahdollisesti integroidaan. Valtarakenteet ovat näitä muutoksia vastaan, mutta muutoksista olisi toiminnallisia hyötyjä.

Toiseksi valtiovarainministeriö on pyrkinyt tiivistämään julkisen talouden toiminnan linjaamista, johon olennaisena osana liittyy työttömyysvakuutus- ja työ-

eläkevakuutusmaksujen käsittely julkisen talouden osana. Tällöin sosiaalivakuuksia ja valtion- ja kuntientaloutta ohjataan yhtenä kokonaisuutena valtiovarainministeriöstä käsin. Tämänkaltaisia julkisen talouden konsolidointipyrkimyksiä on toki ollut 1990-luvun puolivälistä eteenpäin, jolloin talous- ja rahaliiton lähentymiskriteerit kannustivat siihen. Kuitenkin valtapoliittisesti työttömyysvakuutusmaksut ja työeläkkeet ovat pysyneet erillisenä työmarkkinajärjestöjen neuvottelujen kohteena olevana kokonaisuutena. Tässä on nyt tapahtumassa vähittäistä muutosta.

LOPUN ALKUA VAI VASTA ALUN LOPPUA?

Sosiaali- ja terveystalouden institutionaalinen rakenne on eittämättä yksi niistä asioista, joista Suomi muistetaan ja joiden suhteen 1900-luvun jälkipuolen ja 2020-luvun alun välisen ajan Suomi erottuu monista muista kehittyneistä maista, kun sitä tarkastellaan sadan tai kahdensadan vuoden päästä.

Mikäli Suomi ja sen hyvinvointivaltio eivät pysty entiseen tapaan uudistumaan murroksissa ja kytkemään menojaan käytävissä oleviin tuloihin, vuosituhatien alkuvuosikymmenet ovat väistämättä ja vääjäämättä yhden ajanjakson lopun alkua. Päinvastaisessa tapauksessa menneet ja nykyiset vuosikymmenet ovat enemmänkin hyvinvointivaltion alkuvaiheen loppuvuotia.

Nyt on vaihe vaiheelta reilun 60 tai 70 vuoden aikana saatu aikaiseksi kattavat sosiaalisten riskien hallintajärjestelmät ja luotu niiden julkistaloudellisesti kestävään ylläpitämiseen tarvittavat mekanismit. Näyttää siltä, että tämänkaltaiset ratkaisut hyväksytään meillä myös tulevaisuudessa: suomalaisilla on edelleen kykyä ylläpitää näitä heidän laajalti kannattamiaan institutionaalisia rakenteita. Olen taipuvainen luottamaan tähän vaihtoehtoon. «

Pitkäikäisten yhteiskunta

Elinajanodotetta käytetään usein yhteiskunnan kehityksen mittarina, mutta samalla eliniän pitenemiseen suhtaudutaan ristiriitaisesti: pitkäikäisyyttä pidetään kehityskulkuna, joka johtaa kasvaviin kuluihin ja pysähtyneisyyden kulttuuriin. Jopa hyvinvointivaltion tuhoon. Tutkimus kuitenkin osoittaa, että pitkäikäisyys ei venytä vanhuutta vaan elämä venyy keskeltä. Pitkäikäisyys myös mahdollistaa pidemmät työurat eikä edes lisää sairaita vuosia.

Elinikä on pidentynyt merkittävästi kaikissa kehittyneissä yhteiskunnissa. Eliniän pitene- misestä on kiittäminen paitsi lääketieteen ja lääketieteellisen tekno- logian kehittymistä, myös yhteiskunnan yleistä kehitystä: turvallisia elinympäristöjä, laadukasta ja riittävää ravintoa sekä ennal- taehkäisevää sosiaali- ja terveyspolitiikkaa. Suomalaisten elinajanodote kohosi ensim- mäistä kertaa yli 50 vuoden 1900-luvun alun vuosikymmeninä, ja lähti sen jälkeen tasai- seen nousuun. Vuonna 2022 vastasyntynei- den tyttöjen elinajanodote oli 83,8 vuotta ja poikien 78,6 vuotta.

Karkeasti ottaen voidaan sanoa, että 1900-luvun ensimmäiset 50 vuotta elinai- ka piteni, koska lapsikuolleisuus pieneni ja yhä useampi suomalainen selvisi hengissä

aikuiseksi asti. Seuraavien 50 vuoden aikana elinajanodo- tetta nosti varsinainen elämän pidentyminen. Ennenai- kaiset kuolemat vähenivät, kun sairauksien hoito kehittyi, elintavat paranivat ja yhteiskunta kehittyi.

PITKÄ ELÄMÄ MAHDOLLINEN YHÄ USEAMMALLE

Elinajanodotteen kehittyminen noin 50 vuodesta 80 vuo- teen on vahva todiste ajassa tapahtuvasta muutoksesta. Väestötieteilijät kuitenkin muistuttavat, että elinajanodot- teessa on aina viive, eikä se kuvaa todenmukaisesti tämän hetken lasten odotettua elinaikaa. Elinajanodote kuvaa sitä, kuinka pitkään nyt syntyvät lapset elävät, mikäli eri- laisten sairauksien esiintyminen, hoito ja kuolleisuus py- syvät seuraavien vuosikymmenten ajan samana kuin tänä päivänä.

Paremmiin pitkäikäisyyteen liittyvää muutosta ku- vaa toinen tunnusluku. Nimittäin se, kuinka suuren osan ikäluokasta arvioidaan saavuttavan tietyn iän. Tämän- kaltainen ennusteluku ottaa huomioon muun muassa terveyteen liittyvän kehityksen ja on huomattavasti käyt- tökelpoisempi tulevaisuuden ennusteissa. Väestötietei-

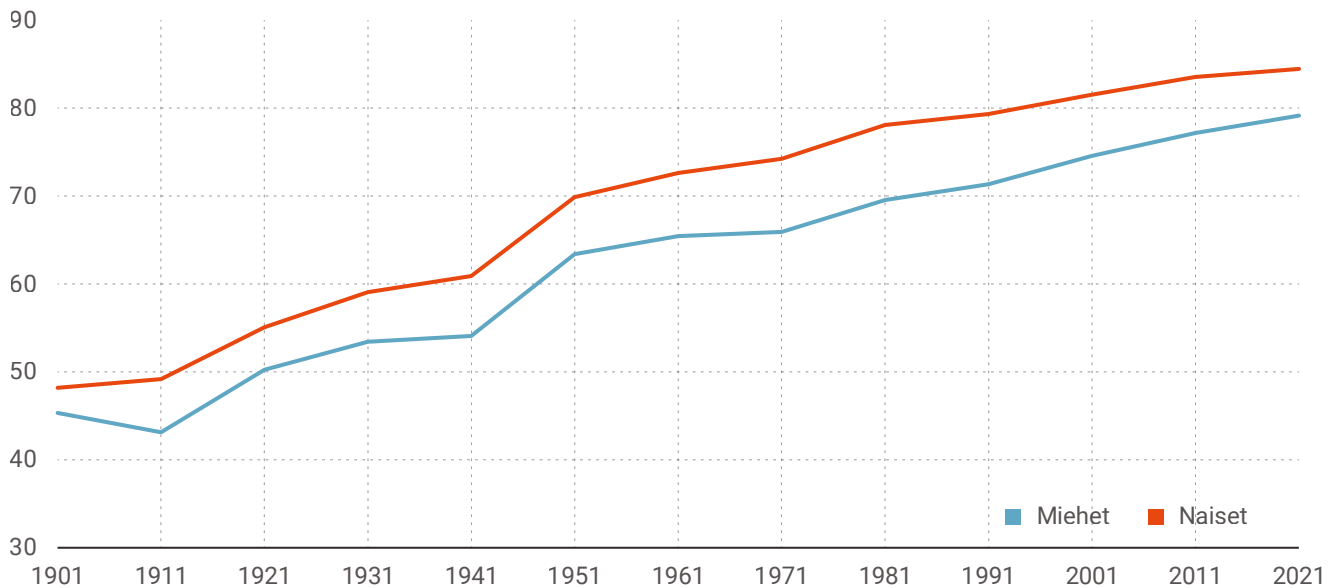
EXIT

EXIT

SmartPass

KUVIO 1. VASTASYNTYNEEN ELINAJANODOTE 1901–2021

Lähde: Tilastokeskus 2024.

lijöiden ennustemalleissa on jonkin verran hajontaa, mutta varsin kattavaan, kehittyneissä maissa kerättyyn väestödataan perustuvat mallit ennustavat, että noin puolet tämän päivän lapsista ja nuorista tulee saavuttamaan sadan vuoden iän. Ennusteen dramaattisuus paljastuu, kun sitä verrataan aiemmin syntyneisiin sukupolviin. Nykylasten ja -nuorten 1970-luvulla syntyneistä vanhemmista sadan vuoden iän arvioidaan saavuttavan noin 20 prosenttia ja 1940-luvulla syntyneistä isovanhemmista vain noin 5 prosenttia¹.

Kun jopa puolet ikäluokasta elää sata-vuotiaaksi, näyttää elämänsä maisemasta tyystin erilaiselta kuin tänään. Pitkän elämän elää huomattavasti sosioekonomisesti heterogeenisempi joukko kuin aiemmin. Siinä missä hyvin pitkä elämä oli aiemmin harvinaisuus, ja sen saavuttaneet usein paremmin koulutettuja ja taloudellisesti ja sosiaalisesti paremmin pärjääviä, tulevaisuudessa pitkä elämä on valtavirtaa. Vanhuuteen selvitään monenlaisten elämänpolkujen kautta. Tulemme myös elämään sellaisten kroonisten sairauksien kanssa, joihin aiemmin kuoltiin ennenaikaisesti. Tulemme elämään

pitkän elämän aiempaa useammin ikätovereidemme, sisarusstemme ja puolisoimme kanssa. Monet elämänsä virstanpylväät siirtyvät, ja koulutuksen, työelämän ja eläkeläisyyden ajankohta ja kesto tulevat muotoutumaan elämänsä pitenevien myötä. Koko yhteiskunta pitää sopeuttaa pitkiin elämiin.

Vaikka eliniän piteneminen onkin yksi tärkeä kehityskulku väestön ikääntymisen takana, ei eliniän pitenemistä tulisi tarkastella vain siitä näkökulmasta, että yhteiskunnassa elää enemmän vanhoja ihmisiä kuin ennen. Eliniän piteneminen tarkoittaa myös sitä, että yksittäinen elämä on pitkä. Yksilöllä on siis mahdollisuus elää elämänsä uudenlaisen elämänsä horisontin mukaan.

TERVEET ELINVUODET OVAT LISÄÄNTYNEET

Arkikielessä vanhuudella tarkoitetaan useimmin sitä ajanjaksoa elämässä, jolloin toimintakyky on heikentynyt, riippuvaisuus muista on kasvanut, elinpiiri kaventunut ja elämänlaatu kärsinyt. Ikääntymisen tutkijat ovat pyrki- myksessään pilkkoo myöhäistä aikuisikää erotelleet niin sanotut kolmannen ja neljännen iän käsitteet. Kolmannella iällä viitataan aktiivisiin seniorivuosiin eläkkeelle jäämisen jälkeen, jolloin toimintakyky on hyvä ja uusi elämänsä vaihe mahdollistaa keskittymisen harrastuksiin sekä ystävyys- ja perhesuhteisiin. Neljännellä iällä viitataan puolestaan vaiheeseen, jossa toimintakyky laskee, autonomia heikkenee ja elämä kutistuu. Muistisairaudet,

niihin liittyvä kärsimys ja järjen himmeneminen ovat neljännen iän yleisintä kulttuurista kuvastoa.

Pitkää elämää pidetään usein kirouksena, koska oletetaan, että se elämänsä kulun osa, jota kutsutaan vanhuudeksi, pitenee elinajan pidentyessä. Ajatus siitä, että vanhuus alkaisi tietyn ajan kuluttua syntymästä, on kuitenkin osoitettu vääräksi. Vanhuuden alkaminen kannattaa pikemminkin arvioida laskemalla taaksepäin kuolemasta. Kun Tampereen yliopiston tutkijat tarkastelivat, kuinka heikon toimintakyvyn aika sijoittui elämässä, kun ihmiset elivät pidempään, tulokset osoittivat, että viimeisten huonon toimintakyvyn vuosien määrä ei kasvanut, vaikka elinikä piteni². Sama trendi on havaittu muissa maissa, joissa tämänkaltaiset analyysit ovat mahdollisia.

Pitkittäistutkimukset, joissa eri aikoina syntyneitä kohortteja on verrattu keskenään, ovat lisäksi osoittaneet niin Suomessa kuin maailmalla, että vanhat eivät ole yhtä vanhoja kuin ennen. Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston tutkijat ovat osoittaneet, että 75-vuotiaiden ja 80-vuotiaiden fyysinen toimintakyky, kognitiivinen toimintakyky ja psyykinen hyvinvointi ovat parantuneet 28 vuodessa. Toisin sanoen 1910-luvulla syntyneet olivat 75- ja 80-vuotiaina toimintakyvyltään paljon vanhempia kuin 1940-luvulla syntyneet saman ikäisinä³.

Tutkimuksen valossa vaikuttaakin siltä, että elämänsä kulku ei veny loppupäästä vaan keskeltä. Elämään tulee lisää terveitä, toimintakykyisiä vuosia. Ehdimme tehdä elämässä enemmän asioita, opetella uusia taitoja, tehdä palkkatyötä pidempään ja elää usean elossa olevan sukupolven yhteiskunnassa. Elämän venyminen keskeltä herättää myös kysymyksiä siitä, miten ylimääräisiä vuosia ja uusia elämänsä vaiheita tulisi kutsua. Saamme lisää vuosia keskelle, venyykö siis keski-ikä? On ehdotettu, että

ikävuosia 65–80 tulisi kutsua myöhäiskeskii-ikäsi. Sanotaan, että 70 on uusi 50. Mutta onko oikeastaan kyse keski-ikästä vai jostain aivan uudesta elämänsä vaiheesta?

Jos tarkastellaan fyysisistä toimintakykyä, aktiviteettien määrää, työurien pidentymistä sekä joidenkin elämänsä kulun tapahtumien, kuten eläkkeelle jäämisen ja isovanhemmuden, siirtymistä myöhemmäksi, voidaan perustellusti sanoa, että elämä venyy keskeltä. Silloin uutta elämänsä vaihetta 60 ja 80 ikävuoden välillä voisi tosiaan kutsua myöhäiseksi keski-ikäsi. Toisaalta ajatusta siitä, että keski-ikä venyy uusille vuosikymmenille voi pitää mielikuvitukseksi. Elämänsä vaiheeseen liittyy paljon sellaisia piirteitä, jotka eivät ole keski-ikäälle tyypillisiä: lisääntyvä vapaus palkkatyöstä, lisääntyvä tietoisuus elämän ja ajan rajallisuudesta, aikuistuvat lapset, mikäli sellaisia on, sekä monille myös rooli isovanhempana. Voi siis myös perustellusti ajatella, että käsillä on jostain aivan uutta, joka kaipaa omat määrittelynsä.

UUDET ROOLIT JA MAHDOLLISUUDET

Myöhäistä aikuisikää leimaa vahva positiivinen kehitys, tarkastelipa asiaa lähes miltä kannalta tahansa. Vaikka usein saa sellaisen kuvan, että iäkkäät ovat kansantaloudellinen menoerä, on käsitys väärä. Iäkkäät ovat yhteiskunnassamme valtava resurssi. Yli kuusikymmentävuotiaat suomalaiset ovat aktiivisia kansalaisia, jotka harrastavat, matkustelevat, tekevät vapaaehtoistyötä, auttavat läheisiään ja – yhä useammin – käyvät palkkatyössä. Vain pieni osa tarvitsee itse apua. Säännöllisen kotihoidon piirissä on 65–74-vuotiaista vain 2 prosenttia, 75–84-vuotiaista vain 8 prosenttia, 85–94-vuotiaista 30 prosenttia, ja yli 95-vuotiaistakin vain vähän yli puolet⁴. Suurin osa niin sanotuista ikäihmisistä elää aivan tavallista aikuisen elämää.

Elinajan pidentyminen on suosinut erityisesti miehiä, jotka aiemmin kuolivat poikkeuksellisen usein ennenaikaisesti. Tästä on välillisesti seurannut yksi suurimmista iäk-

ANU SIREN

Anu Siren on psykologian tohtori, joka työskentelee gerontologian professorina Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa. Hän on työskennellyt vuodet 2005–2021 Tanskan teknillisessä yliopistossa ja tanskalaisessa Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd -tutkimusinstituutissa. Siren on tutkimuksessaan erikoistunut ikääntymisen muuttuvaan maisemaan, tulevaisuuden ikääntyneisiin sekä ikääntymisen yhteiskunnallisten ja yksilötason vaikutusten risteymäkohtiin.

käiden sosiaaliseen elämään vaikuttavista muutoksista: yhä useampi yli kuusikymppinen elää yhdessä kumppanin kanssa. Tilastokeskuksen luvut kertovat, että 65-vuotiaista suomalaisista naisista oli vuonna 1990 leskiä jopa 27 prosenttia, eli useampi kuin joka neljäs. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 2020, osuus oli laskenut noin 8 prosenttiin, eli harvempi kuin joka kymmenes nainen oli leski. Pudotus oli huomauttava myös 75-vuotiaiden joukossa: kolmessakymmenessä vuodessa 54 prosentista 23 prosenttiin. Vaikka samaan aikaan perhemuodot ovat monimuotoistuneet ja avioerot, kumppanin kanssa erillään eläminen sekä itse valittu yksineläminen lisääntyneet, on leskeytymisen väheneminen näihin verrattuna varsinainen megatrendi.

Se, että kumppani on elossa, vaikuttaa positiivisesti suoraan niin taloudellisten, sosiaalisten kuin emotionaalisten tarpeiden tyydyttymiseen. Sillä on myös vaikutusta muun muassa siihen, missä ja miten asuu. Pitkään on toisteltu, että tarvitsemme pieniä asuntoja, koska meillä on tulevaisuudessa paljon yksin asuvia ikäihmisiä. Kun yhä useampi asuu puolison kanssa, ei tämä välttämättä pidä paikkaansa.

Myös isovanhemmuus on muuttanut muotoaan uudessa ikääntymisen maisemassa. Vaikka lapsenlapsia syntyy vähemmän, ovat isovanhemmuus ja sen ilmenemismuodot laajentuneet. Puhutaan globaalisti isovanhemmuuden tiivistymisestä⁵, johon syynä ovat toisaalta iäkkäiden parantunut toimintakyky ja toisaalta se, että lapsenlapsia on vähemmän per isovanhempi. Tanskalaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että vaikka lastenlasten määrä on laskussa, yhä useam-

pi osallistuu lastenlasten hoitamiseen⁶. Tämä on tärkeää ylisukupolvisten suhteiden muodostumisessa, mutta sillä on myös kansantaloudellinen merkitys, sillä se tukee työikäisten vanhempien työhön osallistumista.

Sen lisäksi, että myöhäisessä aikuisiässä tehdään erilaisia asioita kuin aiemmin, on ”ikäihmisen” kulttuurinen kuva kokenut mullistuksen, ja tarjolla oleva kuvasto on moninaistunut. Vaikka hoivataakka, hoivakriisi ja muistisairaudet täyttävät mediatilaa, on myös niin sanotun kolmannen iän kuvasto yleistynyt. Tällaisessa kuvastossa korostetaan elämänvaiheen positiivisia puolia, vapautta, uusia kiinnostuksen kohteita ja aktiivisuutta. Uuden ajan ikääntynyt leikittelee ikävaiheiden liukuvuudella, keski-ikäen venymisellä ja toisaalta uusien horisonttien ilmaantumisella. Median piirtämä kuva heijastelee ikäihmisten muuttuneita elämäntyyliä ja aktiiviteetteja, mutta se myös luo ja mahdollistaa lisääntyvän moninaisuuden ja vanhojen stereotyyppisten mielikuvien rikkomisen.

Moninaiset roolit ovatkin tarpeen, sillä tällä hetkellä elämän toisella puoliajalla eläviä suomalaisia tarvitaan moneen. Työurat pidentyvät ja eläköityminen karkaa seitsemänkymppin korville, ehkä pidemmällekin. Yhteiskunta haluaa myös hyödyntää aktiivisia ja kyvykkäitä aikuisia hyvinvoinnin tuottamiseen muun muassa vapaaehtoistyön ja omaishoivan kautta. Omien aikuistuneiden lasten tukeminen ja lastenlasten elämässä mukana oleminen on tärkeä ja merkityksellinen myöhäisen aikuisiän tehtävä. Läheisten rooli kasvaa vanhimmissa vanhimpien suomalaisten hoivassa, ja jälleen avainroolissa ovat 60–80-vuotiaat.

KOHTI PITKÄIKÄISYYDEN YHTEISKUNTAA

Suomen väestö ikääntyy teknisesti vielä muutaman vuosikymmenen, ja sen jälkeen ikäryhmät ovat tasaisemmin samankokoisia. Väestön ikääntyminen siis taittuu, mutta pitkäikäisyys kuitenkin jatkuu. Siirrymme ikääntyvistä yhteiskunnasta pitkäikäisyyden yhteiskuntaan. Yhä useampi ikäluokasta elää pitkän elämän ja yhteiskunnan on sopeuduttava siihen, että ihmiselämä kestää tyyppillisesti vähintään sata vuotta. Tämä tarkoittaa sitä, että rakenteiden ja järjestelmien on uudistuttava perus-

Rakenteiden ja järjestelmien on uudistuttava perustavanlaatuisella tavalla, sillä suomalainen yhteiskunta ja hyvinvointijärjestelmä on suunniteltu paljon lyhyempää elämänkulkua silmällä pitäen.

tavanlaatuisella tavalla, sillä suomalainen yhteiskunta ja hyvinvointijärjestelmä on suunniteltu paljon lyhyempää elämäntähtäystä silmällä pitäen. Muutosta tulee tapahtua ainakin koulutuksen, työn, terveyden edistämisen ja sosiaalipolitiikan alueilla.

Pitkä elämä tuo myös elämäntilanteiden eriarvoisuuden uudella tavalla esille. Aiemmin eriarvoisuus näkyi siinä, että korkeammat sosiaaliluokat saivat pidemmän elämän ja matalammat sosiaaliluokat lyhyemmän. Ero on olemassa edelleen, mutta myös vaikeissa olosuhteissa kasvaneet ja eläneet ihmiset tulevat elämään pitkään. Huono-osaisuus ja hyväosaisuus kerääntyvät elämäntilanteiden mittaamiseksi, ja pitkä elämä tarkoittaa kerääntymistä hyvin pitkällä ajanjaksolla. Eriarvoisuus alkaa näkyä selvemmin uusissa elämäntilanteissa, elämän toisella puolella. Se tulee näkyviin yhä enemmän työssä jaksamisessa, eläkeajan rahoittamisessa ja toimeentulossa, mahdollisuuksissa vaihtaa asuntoa muuttuvien elämäntilanteiden mukaan, läheisten antaman tuen saatavuudessa ja mahdollisuudessa hankkia tarvittavia terveys- ja hoivapalveluita.

Pitkäikäinen Suomi edellyttää myös sitä, että kulttuu-

rin on muututtava ja sopeuduttava pitkäikäisyyteen. Elämäntähtäystä tulee tarkastella uusin silmin, vapaana vakiintuneesta elämäntähtäystä jaksotuksesta. Jotta pitkäikäisyyttä voidaan hyödyntää hyvinvointia ja yhteiskunnan kukoistusta edistävänä tekijänä, tulee meidän ymmärtää, miten pitkäikäisyyden yhteiskunta eroaa ikääntyvästä yhteiskunnasta. Tulee ymmärtää, missä ikääntyvän ja pitkäikäisen yhteiskunnan haasteet ja mahdollisuudet yhtyvät, missä eroavat. On myös tarkasteltava kriittisesti, mistä kohtaa elämäntähtäystä venyy, ja millä perusteilla. Miten eri kohdista venyvä elämäntähtäystä palvelee erilaisia tavoitteita, ja voisiko näistä löytää hedelmällisiä yhtymäkohtia? «

Kirjallisuus

- Christensen, K. & Doblhammer, G. & Rau, R. & Vaupel, J. W. (2009), "Ageing populations: the challenges ahead", *The Lancet*, 374(9696), 1196–1208. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(09\)61460-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(09)61460-4)
- Enroth, L. & Raitanen, J. & Halonen, P. & Tiainen, K. & Jylhä, M. (2021), "Trends of Physical Functioning, Morbidity, and Disability-Free Life Expectancy Among the Oldest Old: Six Repeated Cross-Sectional Surveys Between 2001 and 2018 in the Vitality 90+ Study". *The Journals of Gerontology. Series A, Biological Sciences and Medical Sciences* 14;76(7):1227-1233. doi: 10.1093/gerona/glaa144.
- Kekäläinen, T. & Koivunen, K. & Pynnönen, K. & Portegijs, E. & Rantanen, T. (2024), "Cohort Differences in Depressive Symptoms and Life Satisfaction in 75-and 80-Year-Olds: A Comparison of Two Cohorts 28 Years Apart", *Journal of Aging and Health*, 36(1-2), 3-13. doi:10.1177/08982643231164739
- Koivunen, K. & Sillanpää, E. & Munukka, M. & Portegijs, E. & Rantanen, T. (2021), "Cohort Differences in Maximal Physical Performance: A Comparison of 75- and 80-Year-Old Men and Women Born 28 Years Apart". *The Journals of Gerontology. Series A, Biological Sciences and Medical Sciences*, Jun 14;76(7):1251-1259. doi: 10.1093/gerona/glaa224.
- Myrskylä, M. (2010), "Elämme toistakymmentä vuotta elinajanodotetta pidempään", *Tieto & Trendit*, 2010(1). https://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-02-18_001.html
- Siren, A. & Casier, F. (2019), "Socio-economic and lifestyle determinants of giving practical support to adult children in the era of changing late life", *Ageing and Society*, 39(9), 1933–1950. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18000338>
- The Economist (2023). "The age of the grandparent has arrived", January 14, 2023. <https://www.economist.com/international/2023/01/12/the-age-of-the-grandparent-has-arrived>, viitattu 20.1.2024.
- THL (2023), "Kotihoito 2022". Tilastoraportti 28/2023. Suomen virallinen tilasto, Kotihoito. THL.
- Tilastokeskus (2024), StatFin / Väestörakenne / 11ry -- Siviilisäätö iän (1-v. 0–112) ja sukupuolen mukaan, 1990–2022.

Viitteet

- Myrskylä 2010; Christensen ym. 2009.
- Enroth ym. 2021.
- Kekäläinen ym. 2024; Koivunen ym. 2021.
- THL 2023.
- The Economist 2023.
- Siren & Casier 2019.

Koti kaikille

Suomi on viime vuosina saanut maailmalla mainetta maana, joka on parhaiten onnistunut asunnottomuuden poistamisessa¹. Asunnottomuus on 35 vuodessa vähentynyt meillä liki 80 prosenttia. Hallituksen tuoreet leikkaukset sosiaali-etuuksista lisäävät asunnottomuuden riskiä, mutta siitä huolimatta tavoite poistaa pitkäaikaisasunnottomuus kokonaan vuoteen 2027 mennessä on yhä mahdollinen.

Suomen malli asunnottomuuden poistamisessa herättää suurta kiinnostusta ja tuo maahan ulkomaisia vieraita jatkuvana virtana. Onko Suomessa siis keksitty ja toteutettu jotakin ainutlaatuisia? Mikä on Suomen malli ja miten Suomen tilanne eroaa muista maista?

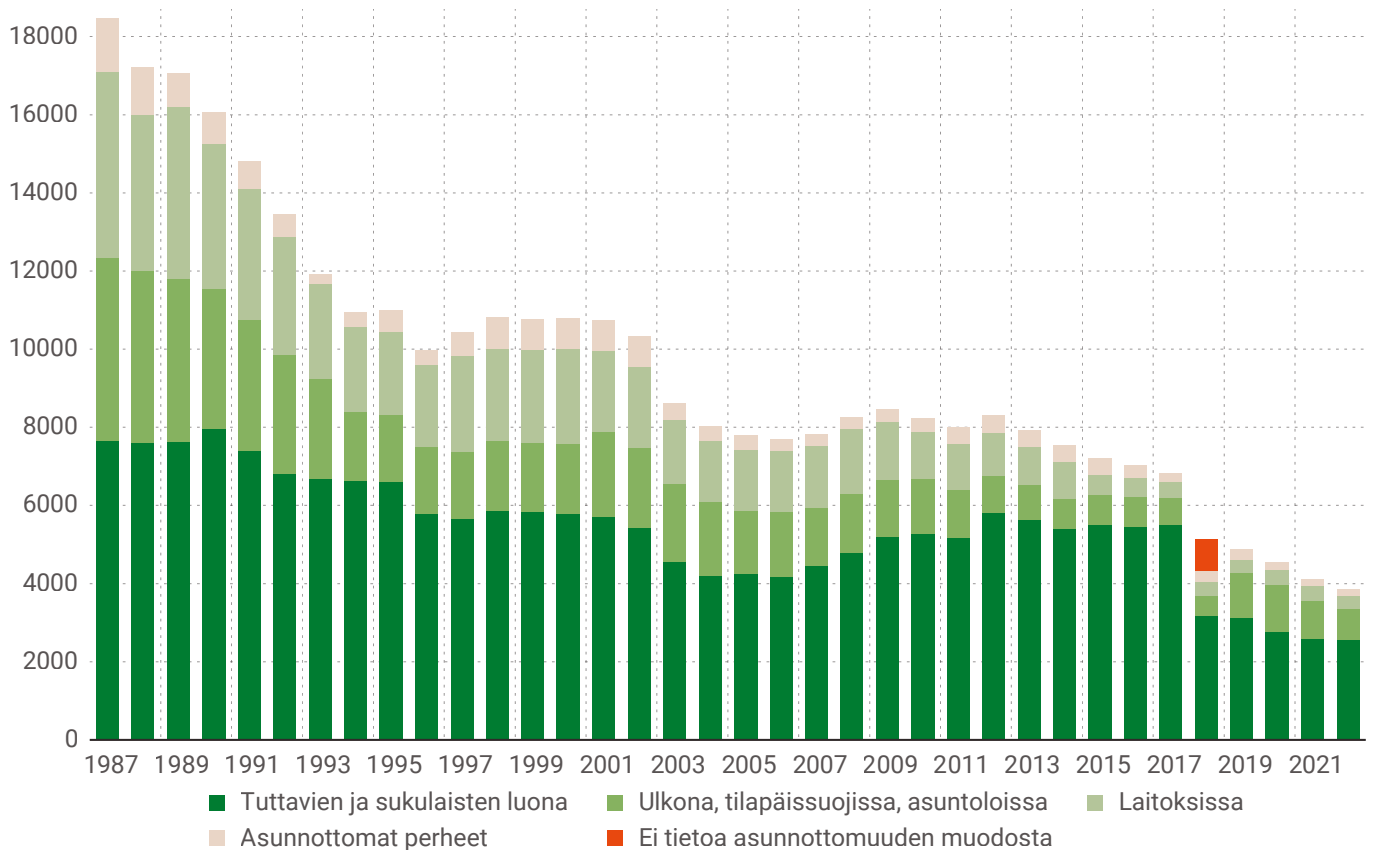
Kuten seuraavalla sivulla olevasta kuvasta ilmenee, asunnottomuus on vähentynyt Suomessa merkittävästi vuodesta 1987, jolloin julkaistiin ensimmäinen kansallinen tilastaselvitys. Ensimmäisen selvityksen tiedot on kerätty kunnilta keväällä 1986, ja sen mukaan maassa oli noin 18 000 yksinäistä

asunnotonta ja 1 900 erillään asuvaa perhettä. Yksinäisistä noin 6 000 majaili ulkona, tilapäissuojissa tai yömajoissa (asuntoloissa). Erilaisissa laitoksissa oli noin 4 700 henkilöä. Selvityksessä tosin todetaan, että tämä tieto on puutteellinen ja määrä on todennäköisesti suurempi². Asunnottomien asuntotoimikunnan mietinnössä³ määräksi arvioidaan 5 050. Tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi asuvia oli runsaat 7 000.

Muutoksen dramaattisuus käy ilmi, kun näitä tilastoja verrataan viimeisimpään Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARAn selvitykseen vuodelta 2022. Vuoden 2022 marraskuussa Suomessa oli 3 686 yksinelävää asunnotonta. Asunnottomia perheitä ja pariskuntia oli 155. Ulkona, ensisuojissa tai asuntoloissa asui 794 yksinäistä asunnotonta. Laitosmaisissa yksiköissä asui 328 henkilöä. Suurin ryhmä on edelleen sukulaisten ja tutta-

KUVIO 1. ASUNNOTTOMIA SUOMESSA VUOSINA 1987–2022

Lähde: ARA

vien luona majailevat, heidän osuutensa on 70 prosenttia (2 564 henkilöä)⁴.

Suurin vähennys on tapahtunut laitoksissa asuvien (93 %) ja asunnottomien perheiden (92 %) kohdalla. Ulkona ja tilapäismajoituksessa olevien asunnottomien määrä on vähentynyt 87 ja yksin elävien asunnottomien 80 prosenttia. Tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona asuvien osalta vähennys on ollut 63 prosenttia.

Pitkäaikaisasunnottomuutta on tilastoitu vasta vuodesta 2008, mutta tämänkin ryhmän osalta vähennys on merkittävä. Vuonna 2008 pitkäaikaisasunnottomia oli 3 597, kun vuonna 2022 heitä oli enää 1 133, vähennystä 69 prosenttia. Vuoden 2018 luvuissa näkyvä vähennys selittyi Helsingin tarkentuneel-

la tilastoinnilla⁵. Pitkäaikaisasunnottomiksi lasketaan yli vuoden yhtäjaksoisesti asunnottomana olleet tai kolmen viime vuoden aikana toistuvasti asunnottomana olleet.

Kansainvälisessä vertailussa Suomen kehitys, erityisesti asunnottomuuden yhtäjaksoinen vähentyminen vuodesta 2012 lähtien, näyttää poikkeuksellisenä saavutuksena. Asunnottomuus on lisääntynyt ja lisääntyy lähes kaikissa Euroopan maissa ja globaalisti. Suomen ohella asunnottomuus on vähentynyt lähinnä Norjassa.

Asunnottomuudesta ei ole olemassa yhtä yksiselitteistä määritelmää, mikä vaikeuttaa vertailuja. Useimmissa maissa seuranta keskittyy näkyvään katusunnottomuuteen ja tilapäiseen asumiseen asuntoloissa. Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, on käytössä asunnottomuuden laaja, niin sanottuihin ETHOS-kategorioiden perustuva määrittely. Pohjoismaisessa vertailussa on huomattava, että ainoastaan Suomessa asunnottomuutta

tilastoidaan vuosittain. Tanskassa tilastoja kerätään kahden, Norjassa neljän ja Ruotsissa kuuden vuoden välein.

Viimeisimmät vertailukelpoiset tiedot ovat vuodelta 2020. Asunnottomuus Suomessa poikkeaa muiden Pohjoismaiden tilanteesta merkittävästi kahdessa suhteessa. Suomessa 64 prosenttia asunnottomista majoittuu tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona, kun Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa tämän ryhmän osuus kaikista asunnottomista on 30–40 prosenttia. Suomi on onnistunut pohjoismaisia naapureitaan paremmin erityisesti pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisessä. Kun Suomessa yli vuoden asunnottomina olleiden osuus on 22 prosenttia, vastaava luku Ruotsissa on 54, Norjassa 58 ja Tanskassa 48 prosenttia. Maahanmuuttajien osuus Suomen asunnottomista oli 20–30 prosenttia, kun taas Ruotsissa vastaava luku on 43 prosenttia⁶.

ASUNNOTTOMUUS EI POISTU KIELTÄMÄLLÄ

Asunnottomuuden syyt ovat moninaiset. Voidaan puhua sekä rakenteellisista että yksilöllisistä tekijöistä, joiden keskinäinen vuorovaikutus ja kasautuminen voivat realisoitua asunnottomuuteen johtaviksi tilanteiksi. Rakenteellisista tekijöistä tärkeimpiä ovat asuntomarkkinoiden ja työmarkkinoiden toimivuus, kohtuuhintaisten asuntojen riittävä tarjonta sekä sosiaaliturvan taso, mukaan lukien asumistuki. Yksilölliset tekijät ovat esimerkiksi päihderiippuvuuden tapaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, jotka lisäävät asunnottomuuden riskiä. Yksilöllisiä tekijöitä voivat olla myös muutokset elämäntilanteessa, kuten ero, sairastuminen tai työttömyys.

Asunnottomuutta voidaan sekä ennaltaehkäistä että poistaa vaikuttamalla näihin rakenteellisiin ja yksilöllisiin tekijöihin. Se, painotetaanko asunnottomuuden syinä enemmän rakenteellisia vai yksilöllisiä syitä, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten asunnottomuutta pyritään poistamaan. Asunnottomuuden poistaminen edellyttää sekä asunto- että sosiaalipoliittisten toimenpiteiden yhteensovittamista.

Suhtautumisessa asunnottomuuteen on suuria maiden välisiä eroja. Monessa maassa asunnottomuuden poistaminen ei edelleenkään ole tosiasiallinen tavoite, vaan asunnottomuutta yhteiskunnallisena ongelmana

pyritään eri tavoin rajaamaan ja hallitsemaan. Ääritapauksissa tämä voi tarkoittaa asunnottomuuden kriminalisoivaa lainsäädäntöä, kuten Unkarissa,

tai poliisin voimankäyttöä asunnottomien keskittymien ja leirien purkamiseksi, kuten esimerkiksi monissa kaupungeissa Yhdysvalloissa ja Kana-

dassa. Tässä mallissa ajatellaan, että asunnottomia on aina ja asunnottomuus johtuu yksilöstä, hänen

ominaisuuksistaan ja valinnoistaan. Mallissa korostuvat asuntolat ja vastaavat tilapäiset asumisratkaisut. Asunnottoman oletetaan ensin ratkaisevan ongelmansa ja etenevän tarjolla olevien palvelujen avulla portaittain kadulta asuntolaan, tuettuun asumiseen ja asumiskyvyn osoittettuaan omaan itsenäiseen asumiseen.

Tämän niin sanotun porrasmallin vaikeavuus on osoittautunut vaatimattomaksi eikä se ole kyennyt edes pysäyttämään asunnottomuuden kasvua. Kyse on luonnollisesti myös eettisistä arvovalinnoista ja suhtautumisesta tasa-arvoon ja ihmisoikeuksiin.

ASUNNOTTOMUUSTYÖN KÄÄNNEKOHDAT

Suomessa asunnottomuuden poistaminen on ollut tavoitteena jo 1980-luvulta lähtien. Tästä tavoitteesta on vallinnut laaja poliittinen yhteisymmärrys.

Vuodesta 1987 asunnottomuus oli puolittunut 2000-luvun alkuun mennessä. Kuvaavaa on, että edes 1990-luvun alun lama ei pysäyttänyt tätä kehitystä. Kohtuuhintaisten ARA-vuokra-asuntotuotannon avulla myös perheiden asunnottomuus väheni merkittävästi.

Yksi suomalaisen mallin keskeinen menestystekijä oli nähtävissä jo 1980-luvulla: laajapohjainen yhteistyö. Tämän yhteistyötahdon ilmentymänä perustettiin vuonna

||

**Asunnottomuus on
lisääntynyt ja lisääntyy
lähes kaikissa Euroopan
maissa ja globaalisti.**

1985 Y-Säätiö, jonka perustajayhteisöjä olivat Helsingin, Espoon, Vantaan, Tampereen ja Turun kaupungit sekä Suomen mielenterveysseura, Punainen Risti, Kirkkohallitus, Kuntaliitto, Rakennusliitto, Rakennusteollisuus ry ja Alko, joka myöhemmin on jäänyt pois säätiön hallinnosta. Säätiön tehtäväksi asetettiin yksinelävien asunnottomien asunnottomuuden poistaminen, mistä säätiö on nimensäkin saanut.

Valtakunnallisista ohjelmista huolimatta myönteinen kehitys oli 2000-luvun alkupuolella merkittävästi hidastunut, ja oli selviä merkkejä, että asunnottomuus olisi uudelleen kääntymässä kasvuun. Vuonna 2006 toteutetussa ohjelma-arvioinnissa⁷

todettiin, että asunnottomuuden poistamisen ”helpompi” osuus oli takana ja jäljellä oli asunnottomuuden kova ydin: sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien takia vahvaa tukea tarvitsevien pitkäaikaisasunnottomien asumisen järjestäminen.

Oli siis uudelleenarvioinnin paikka. Uuden asunnottomuuspolitiikan periaatteet määriteltiin asuntoministeri **Jan Vapaavuoren** (kok.) kutsuman niin sanotun ”Neljän viisaan” raportissa *Nimi ovesa* vuonna 2007⁸. Työryhmän periaatteellisina lähtökohtina olivat oikeus asuntoon ja tarvittavaan tukeen sekä asunto ensin -periaate.

”Sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ratkaiseminen ei ole edellytyksenä asumisen järjestämiselle, vaan asunto on edellytys, joka mahdollistaa myös asunnottomana olleen henkilön muiden ongelmien ratkaisemisen”, raportissa todettiin.

Työryhmän mukaan asunnottomuutta

ei tule hyväksyä missään muodossa. Jokaisella on oikeus omaan identiteettiin ja riittävään yksityisyyteen, ”nimeen ovesa”. Tämä merkitsee sitä, että kenenkään ei tarvitse asua ulkona tai asuntoloissa eikä ketään saa häätää asunnottomaksi tai kotiuttaa laitoksesta kadulle.

Lähtökohtana uudessa mallissa on normaalisuuden periaate. Asunnottomuuden pysyvä ratkaisu voi perustua vain itsenäiseen, pysyvään vuokra-asuntoon omalla vuokrasopimuksella ja tarpeen mukaisella yksilökohtaisella tuella.

Suomalainen asunto ensin -malli on syntynyt omista kansallisista lähtökohdista, mutta malli ei ole syntynyt tyhjän päälle. Suomen mallin elementtejä oli jo vuonna 1994 Helsingin Diakonissalaitoksen ensimmäisessä asumispalveluyksikössä Alppituvassa, jonka asukkailta ei edellytetty päihitteettömyyttä. Myös Y-Säätiön toimintamalli, yksittäisten asuntojen hankkiminen tavanomaisesta asuntokannasta hajautetusti, on vaikuttanut mallin muotoutumiseen.

Nimestään huolimatta Suomen Asunto ensin -malli ei ole amerikkalaisen Housing First -mallin sovellus. Mallien perusfilosofiassa on paljon yhtäläisyyksiä, mutta käytännön sovelluksissa on merkittäviä eroavuuksia.

ASUNTOLAPAIKKA EI RIITÄ

Nimi ovesa -raportin periaatteiden pohjalta valtioneuvosto päätti tammikuussa 2008 käynnistää valtakunnallisen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman (PAAVO 1, 2008–2012).

Ohjelman tavoitteeksi asetettiin pitkäaikaisasunnottomuuden puolittaminen vuoteen 2012 mennessä ja pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Merkille pantavaa on, että jo tässä vaiheessa asetettiin yli hallitusohjelmakauden ulottuva tavoite.

Ohjelman toteutus perustui valtion viranomaisien ja kymmenen ohjelmakaupungin yhteisiin aiesopimuksiin ja toteutussuunnitelmiin, joissa oli määritelty eri toimijoiden roolit, konkreettiset kaupunkikohtaiset toimenpiteet ja rahoitus. Ohjelman rahoitus perustui tasajakoon valtion ja kaupunkien kesken. Ohjelman käytännön toteutus pe-

Asunnottomuuden pysyvä ratkaisu voi perustua vain itsenäiseen, pysyvään vuokra-asuntoon omalla vuokrasopimuksella ja tarpeen mukaisella yksilökohtaisella tuella.

JUHA KAAKINEN

Juha Kaakinen on työelämäprofessori Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa. Työsäänsään hän on keskittynyt asunnottomuuden poistamiseen tähtäävän politiikan ja toimenpiteiden kehittämiseen sekä Suomessa että kansainvälisesti.

SAIJA TURUNEN

Saija Turunen on Y-Sääntiön tutkimuspäällikkö ja Housing First Europe Hubin tutkimustyöryhmän koordinaattori. Hänen tutkimusintresseihinsä kuuluvat vaikutusten arviointi, naisten asunnottomuus sekä subjektiivinen hyvinvointi.

rustui eri ministeriöiden, kaupunkien ja järjestöjen poikkeuksellisen laaja-alaiseen kumppanuuteen.

Nimi ovelta -raportin periaatteet tähtäsivät asunnottomuuspolitiikan systemiseen muutokseen. Asunto ensin -periaatteen omaksumisen ohella keskeinen tekijä tässä muutoksessa oli asuntoloiden muunto-ohjelma. Ohjelmalla haluttiin päästä eroon asuntoloiden kaltaisista tilapäiseksi tarkoitetuista, mutta usein pitkäaikaisiksi muotoutuneista asumisratkaisuksista. Asuntola-asuminen oli tyypillistä erityisesti Helsingissä, missä asuntolapaikkoja oli 1970-luvulla enimmillään yli 4 000. Vuonna 2008 Helsingissä oli vielä käytössä noin 600 asuntolapaikkaa. Asuntola-asuminen oli jo pitkään koettu ongelmalliseksi. Asuntolat eivät tarjonneet riittävää yksityisyyttä eivätkä tukea asukkaidensa sosiaalisiin ja terveydellisiin ongelmiin.

Muunto-ohjelmassa asuntoloiden ylläpitäjillä, jotka

pääosin olivat järjestöjä, oli mahdollisuus saada 50 prosentin avustus rakennusten peruskorjauksiin ja 50 prosentin korvamerkitetty valtionavustus henkilöstökustannuksiin ohjelma-ajalle koulutetun tukihenkilöstön palkkaamiseksi. Tavoitteena oli muuntaa asuntolat itsenäisen asumisen mahdollistaviksi tuetun asumisen asunto ensin -yksiköiksi. Viimeisin iso peruskorjaus oli Pelastusarmeijan Alppikadun 250-paikkaisen asuntolan muuntaminen 81 itsenäistä asuntoa käsittäväksi tuetun asumisen yksiköksi.

Asuntoloiden muunto-ohjelma toteutettiin pääosin vuosina 2009–2012. Sen seurauksena pysyvässä käytössä olevien tilapäisten asumispaikkojen määrä putosi 52:een. Tämän lisäksi Helsingissä on käytetty edelleen tarpeen vaatiessa tilapäisiä hätämajoitusratkaisuja. Asuntoloiden muunto-ohjelma on Suomen erityispiirre, jolla asunnottomien asumisratkaisujen painopiste on onnistuttu siirtämään pysyviin asumisratkaisuihin. Useimmissa Euroopan maissa asuntola-asuminen on edelleen ensisijainen asumisratkaisu asunnottomille.

Asuntoloiden muunto-ohjelman lisäksi PAAVO I ja II -ohjelmissa rakennettiin uusia tuetun asumisen yksiköitä, hyödynnettiin olemassa olevaa ARA-vuokra-asuntokantaa ja hankittiin yksittäisiä asuntoja yleisiltä asuntomarkkinoilta. Kaikkiaan vuosina 2008–2019 asunnottomille kohdennettiin yli 7 000 asuntoa. PAAVO-ohjelmiin sisältyi jo laaja ennaltaehkäisyn kokonaisuus, jota vahvistettiin ja kehitettiin edelleen valtakunnallisessa AUNE-ohjelmassa vuosina 2016–2019.

PAAVO-ohjelmiin liittyen käynnistettiin myös RAY-avusteinen järjestelmällinen kehitystyö Verkostokehittäjä-hankkeessa. (Myöhemmin hanketta on rahoittanut Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA.) Verkostokehittäjien osuus asunto ensin -mallin vakiinnuttamisessa on ollut merkittävä.

Kirjallisuus

Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus ARA (2009) *Asunnottomat 2008. Selvityksiä 3/2009.*

Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus ARA (2023) "Asunnottomat 2022". [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2022\(64974\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2022(64974))

Asunnottomien asuntotoimikunnan mietintö (1984). Ympäristöministeriö.

Kaakinen, J., Nieminen, J. & Pitkänen, S. (2006), "Oikeus asuntoon, oikeus ihmisarvoiseen elämään. Valtakunnallisen (2001–2005) ja pääkaupunkiseudun (2002–2005) asunnottomuuden vähentämisen toimenpideohjelmien arviointi". *Ympäristöministeriön raportteja 8.*

Parsell, C. (2023), *Homelessness*, Cambridge: Polity Press.

Pleace, N. (2018) "Using Housing First in integrated homelessness strategies: A review of the evidence". University of York.

Sillanpää, V. (2011), "Case Härmälä julkaisussa Asunnottomuuden vähentämisen taloudelliset vaikutukset". *Ympäristöministeriön raportteja 7.*

Swärd, H. (2020), "Hemlösheten in Norden. Utvecklingen av nordisk bostadspolitik". Nordens välfärdscenar. <https://nordicwelfare.org/publikationer/hemloshet1/>

Voutilainen, P., Huovinen, E., Puttonen, H. & Taipale, I. (2007), "Nimi ovesa". *Ympäristöministeriön julkaisuja.*

Viitteet

¹ Esim. Parsell 2023.

² Kärkkäinen & Vesanen 1987.

³ Asunnottomien asuntotoimikunnan mietintö 1984.

⁴ ARA 2023.

⁵ ARA 2009; ARA 2023.

⁶ Swärd 2020.

⁷ Kaakinen ym. 2006.

⁸ Voutilainen ym. 2007.

⁹ Pleace 2018.

¹⁰ Sillanpää 2011.

ASUNNOTTOMUUDEN POISTAMINEN TUO MYÖS SÄÄSTÖJÄ
Asunnottomuuden aleneminen ei ole pelkästään valtakunnallisten ohjelmien ansiota. Viime vuosien asunorakentamisbuumi ja erityisesti kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen lisääntynyt tarjonta ovat luoneet hyvät edellytykset myönteiselle kehitykselle. Vuokra-asuntojen tarjontaa ovat parantaneet etenkin valtion ja suurimpien kaupunkiseutujen kesken laadituissa maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimuksissa eli MAL-sopimuksissa asetetut tuotantotavoitteet.

ARA-tuotannon erityinen merkitys on nähtävissä jo 1990-luvun laman aikana ja uudelleen vuoden 2008 finanssikriisin jälkeisissä tuotantoluvuissa. Kysymys kuuluu, pelastaako ARA-tuotanto jälleen kerran nykyisessä rakentamisen ahdingossa sekä rakennusalan että asunnottomuuden poistamistavoitteen.

Kansainvälisissä tutkija-arvioissa Suomen menestystä on selitetty integroidulla kansallisella strategialla, joka sisältää ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä, toteuttaa Asunto ensin -periaatetta ja muuntaa asuntolat tuetun asumisen yksiköiksi⁹. Kyse ei siis ole pelkästään Asunto ensin -periaatteen käyttöönotosta. Useissa maissa, joissa on otettu käyttöön Asunto ensin -periaate sen amerikkalaisessa versiossa, mutta samalla jätetty asuntolasektori ennalleen, asunnottomuus on pysynyt entisellään tai kasvanut.

Asunto ensin -malli on nyt vakiintunut suomalaisen asunnottomuuspolitiikan perustaksi, vaikka mallin käytännön sovelluksissa on edelleen selviä eroja eri kaupunkien ja alueiden välillä. Asunnottomuuden poistamistavoitteen kannalta ennaltaehkäisy on ratkaisevassa asemassa. Viime vuosina erityisesti asumisneuvonta, jonka avulla häättöjä on onnistuttu estämään, on laajentunut merkittävästi. Tällä hetkellä asumisneuvonnassa työskentelee 170 asumisneuvojaa yli 60 kunnassa.

Ennaltaehkäisyn kivijalka on kuitenkin rakenteellisessa ennaltaehkäisyssä: kohtuuhintaisten ARA-vuokra-asuntojen tarjonnassa sekä asumistuessa. Näiden tekijöiden merkitys havainnollistuu helposti kansainvälisessä vertailussa. Kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen ja sosiaaliturvan, mukaan lukien asumistuen, riittämättömyys on keskeinen selitys useiden maiden kasvavalle asunnottomuudelle.

Valtion rooli asunnottomuuden poistamisessa on ollut merkittävä. Vuodesta 2008 lähtien kaikki hallitukset kokoonpanosta riippumatta ovat tukeneet poistamistavoitetta ja valtakunnallisten ohjelmien jatkamista. Valtion

rooli on konkretisoitunut sekä ohjelmien koordinoinnissa että rahoituksen kohdentamisessa ohjelmien toteutukseen. Vuosina 2008–2019 julkisen rahoituksen määrä oli noin 350 miljoonaa euroa, josta rakentamiseen ja asuntojen hankintaan kohdistui investointiavustuksia noin 200 miljoonaa euroa. On selvää, että näin merkittävä rahoitus herättää myös kysymyksiä ohjelmien kustannusvaikutavuudesta.

Jo vuonna 2011 toteutetussa Tampereen teknillisen yliopiston arvioinnissa¹⁰ todettiin, että yhden asunnottomana olleen henkilön asumisen ja tuen järjestäminen tuetussa asunto ensin -yksikössä tuotti yhteiskunnalle noin 15 000 euron vuotuisen säästön eri palvelujen vähentyneen käytön muodossa. Vaikka asunnottomuuden poistamisen perustelut ovat ennen kaikkea ihmisarvoisen elämän turvaamiseen perustuvia eettisiä perusteluja, on tavoitteella myös selvä yhteiskuntataloudellinen perustelu.

Asunnottomuuden poistamisessa ratkaisevaa ei ole pelkäämään se, mitä tehdään, vaan myös miten. Tässä suhteessa suomalainen malli on näyttänyt vahvuutensa. Pragmaattisuus, konkreettisten määrällisten tavoitteiden asettaminen sekä poikkeuksellisen laaja ja vakiintunut yhteistyökulttuuri ovat viime kädessä niitä tekijöitä, jotka tähänastisen menestyksen ovat mahdollistaneet.

KOHTI ASUNNOTTOMUUDEN POISTAMISTA

Sekä **Antti Rinteen** (sd.) että **Sanna Marinin** (sd.) hallitusten ohjelmissa tavoitteeksi oli asetettu asunnottomuuden poistaminen vuoteen 2027 mennessä. Pääministeri **Petteri Orpon** (kok.) hallituksen ohjelmassa tavoitteeksi on asetettu pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2027 mennessä. Ympäristöministeriö on myös asettanut valtakunnallisen ohjelman, johon on kutsuttu mukaan laajasti eri toimijoita, mukaan lukien yhdeksän kaupunkia, järjestöjen edustajat ja vastaavat hyvinvointialueet. Ohjelma perustuu alueilla laadittaviin toimenpidesuunnitelmiin, joiden toteutukseen on luvassa myös valtion rahoitusta.

Samaan aikaan hallitus on toteuttamassa merkittäviä sosiaalietuuksien leikkauksia, näistä yhtenä merkittävimpana asumistuen leikkaukset. Kun monet leikkaukset kohdistuvat samoille yksilöille, on selvää, että leikkaukset lisäävät asunnottomuusriskiä. Myös hallituksen suunnitelma ARA-tuotannon hallitusta alasajosta vaikeuttaa poistamistavoitteen toteutumista. Tosin näyttää siltä, että hallitus suhdannetilanteen takia joutuu ainakin myöhentämään ARA-tuotannon alasajotavoitettaan.

Onko tavoite pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisesta vuoteen 2027 mennessä siis edelleen realistinen? Tavoitteen toteutumisen todennäköisyyttä puoltaa ennen kaikkea Helsingin hyvin edennyt oma suunnitelma

sekä joillakin alueilla tehty liikkuvien ja etsivien palvelujen kehitystyö. Vaikka hallitus omilla toimillaan onkin lisäämässä vaikeuskerrointa, on todennäköistä, että ainakin Helsinki pääsee hyvin lähelle tavoitetta.

Sen sijaan niillä alueilla, joilla kohtuuhintainen asuntotuotanto on viime vuosina laiminlyöty ja joilla yhteistyöverkostot ovat kehittymättömiä, tulee haasteita riittämään. Tavoitteesta ei kuitenkaan ole syytä luopua. Meillä ei ole varaa olla poistamatta asunnottomuutta. «

||

Vaikka asunnottomuuden poistamisen perustelut ovat ennen kaikkea ihmisarvoisen elämän turvaamiseen perustuvia eettisiä perusteluja, on tavoitteella myös selvä yhteiskuntataloudellinen perustelu.

Kaikesta huolimatta kohtuullinen 2000-luku

2000-luvun pitkän vientikriisin ja heikon talouskasvun olisi voinut odottaa johtavan syvään lamaan, etenkin vanhenevassa Suomessa. Maahanmuutto, matala korkotaso ja kohonnut työllisyysaste ovat kuitenkin pitäneet Suomen talouden pinnalla ennakoitua paremmin.

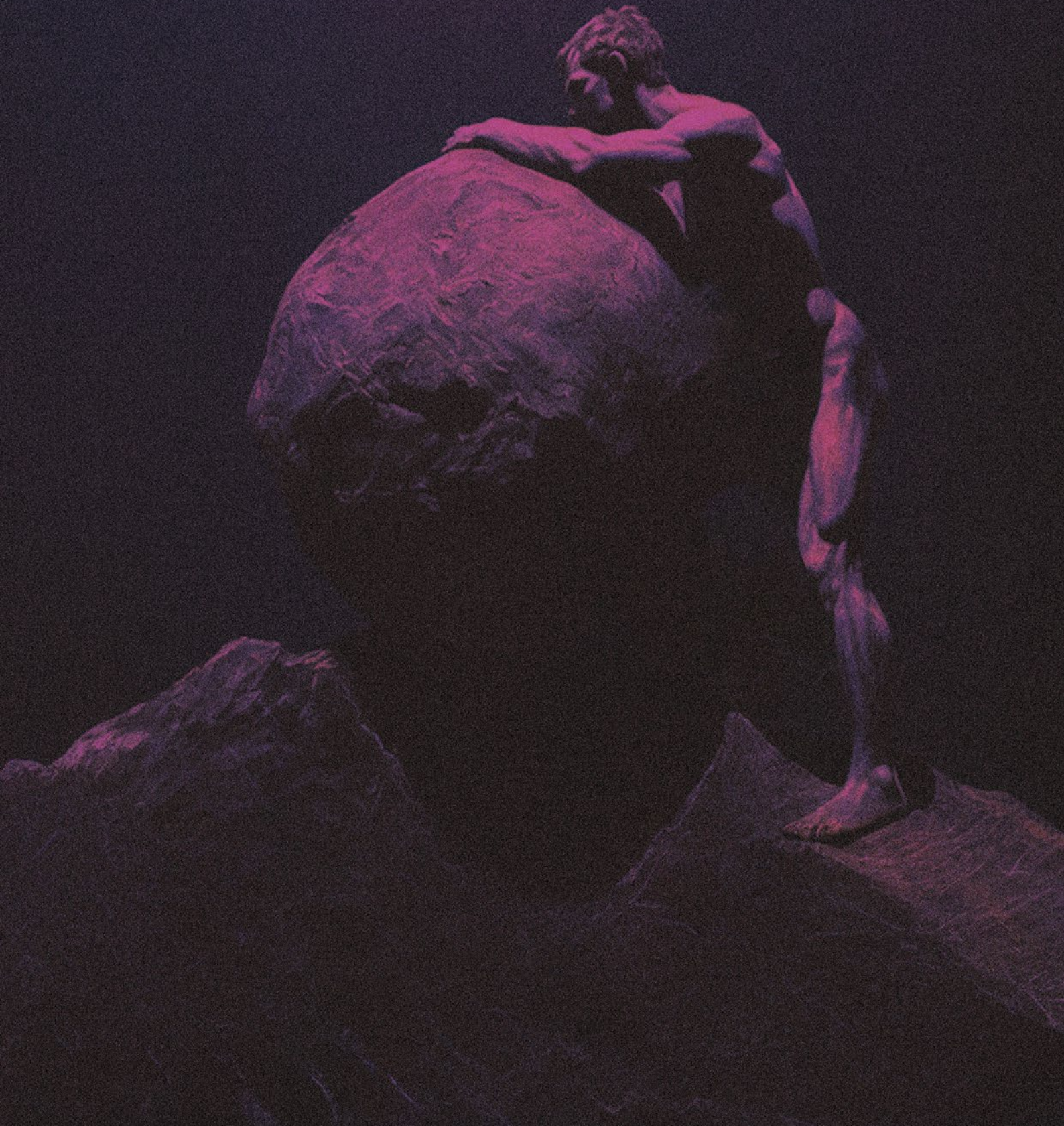
Käsityksemme Suomen talouden kehityksestä on varsin negatiivinen. Tällaisen kuvan saa helposti, jos seuraavaa taloutta koskevaa julkista keskustelua. Suurimpina ongelmina nähdään se, että talous ei ole kasvanut juuri lainkaan vuoden 2008 jälkeen ja se, että julkinen talous on ollut pitkään alijäämäinen. Ei ole yllättävää, että myös tulevaisuus nähdään synkkänä: kasvupotentiaali on vähäinen, työpanos supistuu ja julkisen talouden kestävyysvaje on edelleen ratkaisematta.

Ongelmat ovat todellisia, mutta ne eivät kerro koko kuvaa taloutemme kehityksestä. 2000-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana Suomen talous on ehtinyt

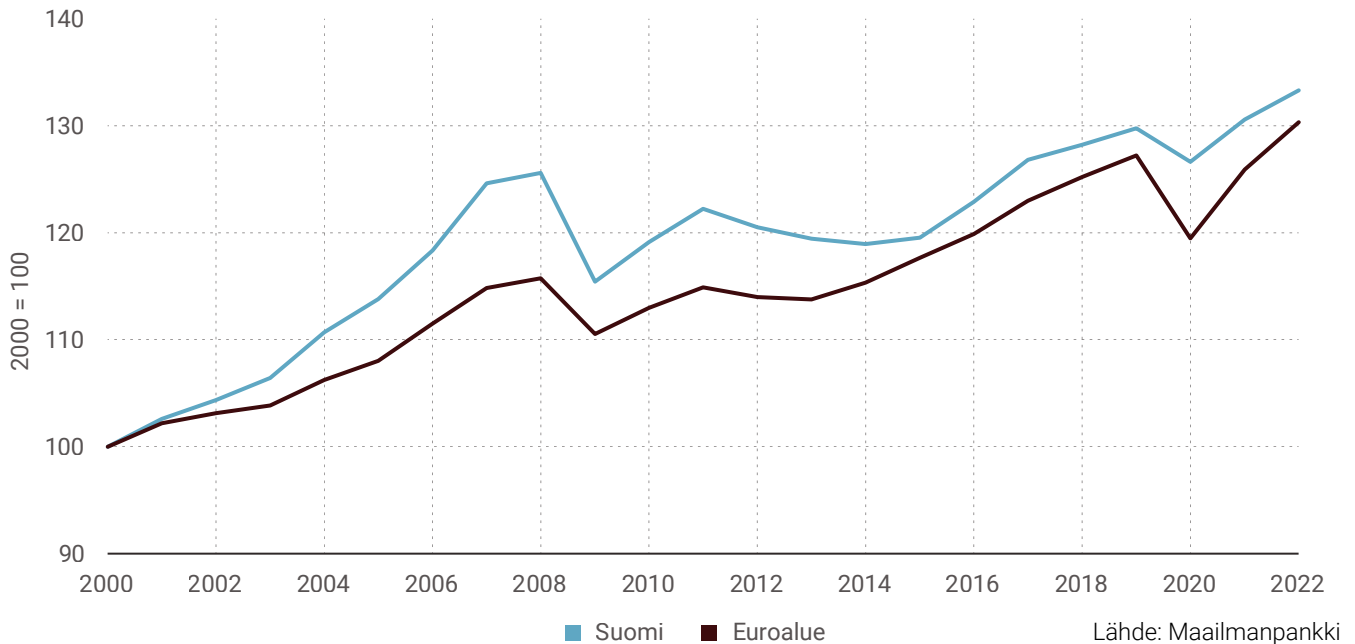
kokea jo monta ulkoista häiriötä, mutta niistä huolimatta kehityksessä on ollut myös positiivisia piirteitä. Työikäisen väestön määrä on kehittynyt ennustettua paremmin, työllisyysaste on noussut ennakoitua korkeammaksi, väestön ikääntymisen aiheuttamista julkisten menojen kasvupaineista on toistaiseksi selvitty, kokonaisveroaste on alentunut ja elintaso mittaava kulutus – niin yksityinen kuin julkinenkin kulutus – on kehittynyt suotuisasti. Kokonaistuotannon vaatimaton kehitys ei siten ole ainakaan toistaiseksi merkinnyt elintason nousun pysähtymistä.

Kuva kokonaistuotannon heikosta kehityksestä on myös liioiteltu. On totta, että vuodesta 2009 vuoteen 2023 Suomen talous ei kasvanut. Talous kyllä kasvoi useimpina vuosina, mutta vuosien 2009 ja 2020 voimakkaat laskut kokonaistuotannossa saivat aikaan sen, että vuonna 2023 oltiin suurin piirtein samalla tasolla kuin vuonna 2008 eli ennen kriisikauden alkua.

Talouden keskimääräinen kasvu näyttää kuitenkin kohtuullisen hyvältä, jos lähtökohdaksi otetaan koko-

KUVIO 1. BKT:N KEHITYS SUOMESSA JA EUROALUEELLA

Suomen talous on kasvanut samaa tahtia muun euroalueen kanssa 2000-luvulla.

naistuotannon taso vuonna 2000. Vuosien 2000–2023 keskimääräinen talouskasvu Suomessa ei ole sen huonompi kuin euroalueen maissa keskimäärin. Tämä taas selittyy sillä, että vuosina 2000–2008 (eli ennen globaalia finanssikriisiä) Suomen talouskasvu oli poikkeuksellisen nopeaa. Kasvu oli tuolloin ripeää muissakin maissa, mutta Suomessa oli lisätekijänä Nokia-yhtymän ja sen matkapuhelinliiketoiminnan erittäin menestykseläs ajanjakso, joka kasvatti vientituloja ja samalla koko talouden keskimääräistä arvonlisäystä.

Suomen talouden voi nähdä 2000-luvulla kasvaneen muiden EU-maiden tavoin. Kehitys on kuitenkin useiden eri häiriöiden vuoksi ollut erittäin epätasaista.

SUOMEN TALOUS ON KÄRSINYT EPÄSYMMETRISISTÄ HÄIRIÖISTÄ

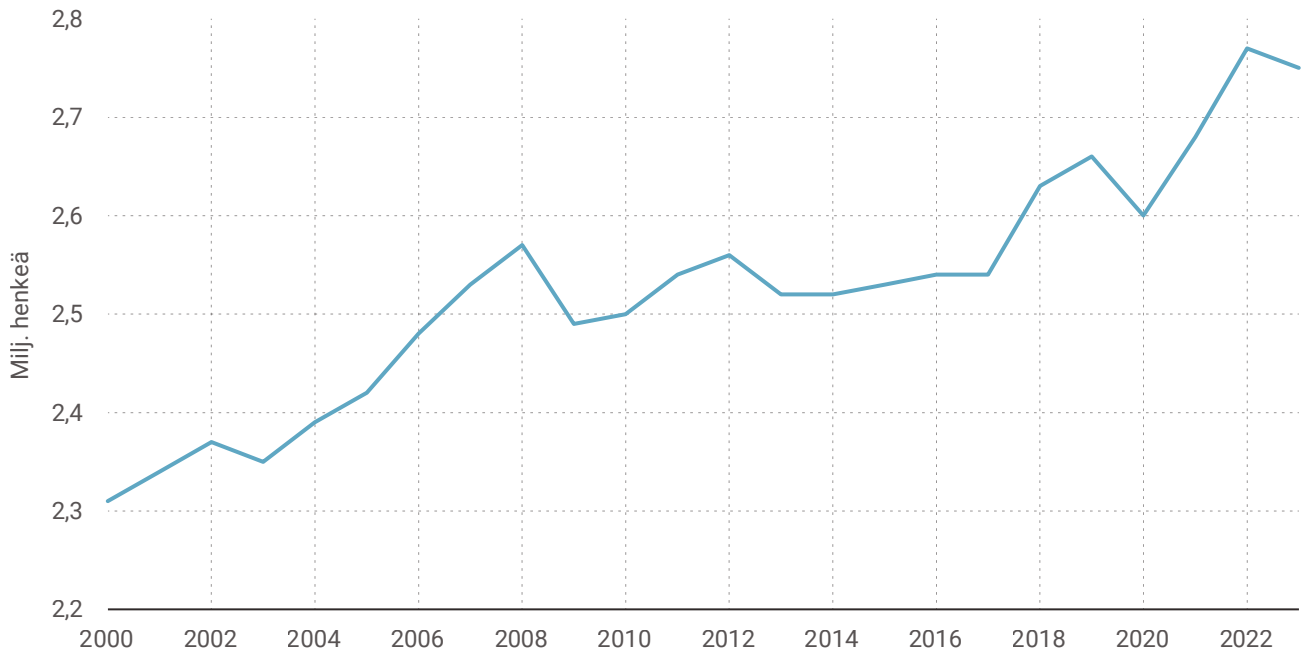
Ensimmäinen suuri shokki oli vuonna 2008 puhjennut globaali finanssikriisi. Se merkitsi suurta muutosta niin maailmantalouden kehitykseen kuin myös talouspolitiikkaan. Rahoitusmarkkinoiden luottamuksen

murentuminen syksyllä 2008 johti maailmantalouden täydelliseen lamaantumiseen vuonna 2009. Maailmankauppa ja investoinnit supistuivat enemmän kuin kertaaakaan sitten 1930-luvun laman. Vuoden 2009 romahdus jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi, koska valtiot ja keskuspankit käynnistivät nopeasti mittavia elvytystoimia.

Suomessa kriisi merkitsi poikkeuksellisen syvää viennin ja kokonaistuotannon pudotusta vuonna 2009. Toisaalta talous lähti nopeasti elpymään jo vuonna 2010. Euroopassa ja erityisesti euroalueella elpyminen jäi kuitenkin heikoksi, koska Kreikan velkakriisin kärjistyminen johti euroalueella uuteen taantumiaan vuosina 2012–2014. Keskeinen syy tähän oli Euroopan keskuspankin EKP:n aluksi passiivinen rahapolitiikka ja euroalueen päättäjien käynnistämä finanssipolitiikan kiristäminen, jolla haluttiin torjua ylivelkaantumista. Tämä koski myös Suomea, jossa talouspolitiikka alkoi muiden euromaiden tapaan asteittain kiristyä.

Eurooppalaisen suhdannekehityksen lisäksi Suomen talous joutui tuotantorakenteensa vuoksi kokemaan nopeassa tahdissa useita epäsymmetrisiä häiriöitä, jotka heikensivät vientiä merkittävästi. Vuoden 2009 globaali taantuma leikkasi merkittävästi suomalaisen konepajateollisuuden kysyntää. Tätä seurasi Nokia-yhtymän aiemmin erittäin kannattavan matkapuhelinliiketoimin-

KUVIO 2. TYÖLLISTEN MÄÄRÄ SUOMESSA VUOSINA 2000–2023

Työllisyys on kasvanut voimakkaasti 2000-luvulla.

Lähde:Tilastokeskus

nan loppuminen, joka aiheutti tuntevan arvonlisäyksen menetyksen koko kansantalouteen. Samaan aikaan myös paperiteollisuus joutui sopeutumaan kysynnän supistumiseen, mikä merkitsi kotimaisen tuotannon alasajoa. Lopuksi vielä Krimin kriisiä seuranneet Venäjään kohdistetut talouspakotteet ja ruplan heikentyminen johtivat Suomen Venäjän-viennin merkittävään supistumiseen vuosina 2014–2015.

Suomen talouden voi siten katsoa kokeneen näistä syistä vuosien 2009–2015 aikana modernin historiansa suurimman vientikriisin, josta ei vielä vuoteen 2020 mennessä ollut täysin toivuttu. Viennillä mitattuna 2010-luvun kriisi oli paljon vakavampi kuin 1990-luvun lamaa edeltänyt idänkaupan romahdus, jonka vaikutukset jäivät lyhytaikaisiksi. Vuonna 2020 talouteen iski pandemia ja vuonna 2022 Ukrainan sodan aiheuttama energiakriisi.

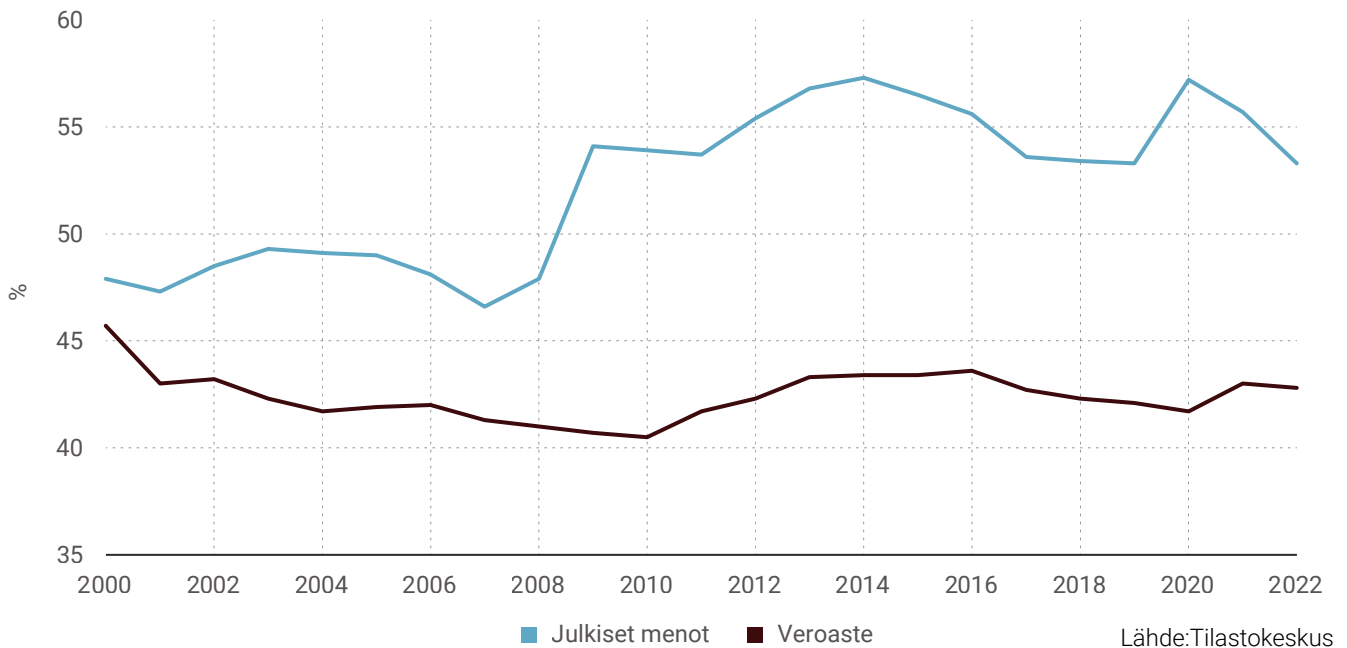
Viennin erittäin heikko kehitys näkyi myös kansantalouden ja tuottavuuden kasvuluvuissa, jotka jäivät koko 10-vuotiskaudelle 2009–2019 erittäin heikoiksi. Kehitys oli paljon heikompaa kuin aiemmissa julkisen talouden kestävyysarvioissa oli ennakoitu. Asukasta kohden lasketun kokonaistuotannon taso oli vielä vuonna 2019 hie- man alempi kuin vuonna 2008. Vuosikymmenen keskimääräinen talouskasvu jäi siten nollan tuntuman, vaikka vuosittaisissa kasvuluvuissa oli suurta vaihtelua.

TYÖLLISYYS ON KEHITTYNUT ODOTETTUA PAREMMIN

Aiemman kokemuksen pohjalta olisi voinut odottaa näin pahan ja pitkäkestoisen vientikriisin ja heikon talouskasvun johtavan talouden syvään lamaan, suurtyöttömyyteen ja vakavaan julkisen talouden kriisiin 1990-luvun tapaan. Näin ei kuitenkaan käynyt 2010-luvulla.

Työllisyys toki heikentyi niinä vuosina, kun kokonaistuotanto supistui, mutta paljon vähemmän kuin aiempien säännönmukaisuuksien mukaan olisi voinut ennakoida. Työttömyysaste, joka oli noin 6 prosenttia vuonna 2008, nousi korkeimmillaan noin 9 prosenttiin vuonna 2015. Työllisyysaste supistui vuoden 2008 tasosta eli noin 71 prosentista alimmillaan noin 68 prosenttiin, mutta elpyi vuoteen 2019 mennessä jo noin 72 prosentin tasolle. Työllisyyden muutokset olivat varsin vähäisiä suhteessa kokonaistuotannon muutoksiin. 1990-luvulla vastaavan suuruinen kokonaistuotannon pudotus sai aikaan pitkäaikaisen suurtyöttömyyden, mutta 2010-luvulla näin ei käynyt.

KUVIO 3. JULKISET MENOT SUHTEESSA BKT:EN JA KOKONAISVEROASTE SUOMESSA 2000–2023

Julkiset menot nousivat voimakkaasti suhteessa BKT:en, mutta kokonaisveroaste on silti laskenut vuodesta 2000.

Suhteellisen ja ehkä jopa odottamattoman hyvän työllisyyskehityksen käänköpuolena on 2010-luvulla ollut heikko tuottavuuden kehitys. Sen taustalla ovat taas samat tekijät, jotka selittävät viennin takaiskuja. Niiden vuoksi Suomen kansantalous menetti korkean arvonlisäyksen vientiteollisuutta, mikä pudotti keskimääräistä työn tuottavuutta.

Toisaalta Suomen talous muistuttaa antiikinaikaista myyttiä Sisyfoksesta, joka pyrkii aina nousemaan vuorelle siitä huolimatta, että yritys epäonnistuu ennen huipun saavuttamista.

Suomen talous muistuttaa myyttiä Sisyfoksesta, joka pyrkii aina nousemaan vuorelle siitä huolimatta, että yritys epäonnistuu ennen huipun saavuttamista.

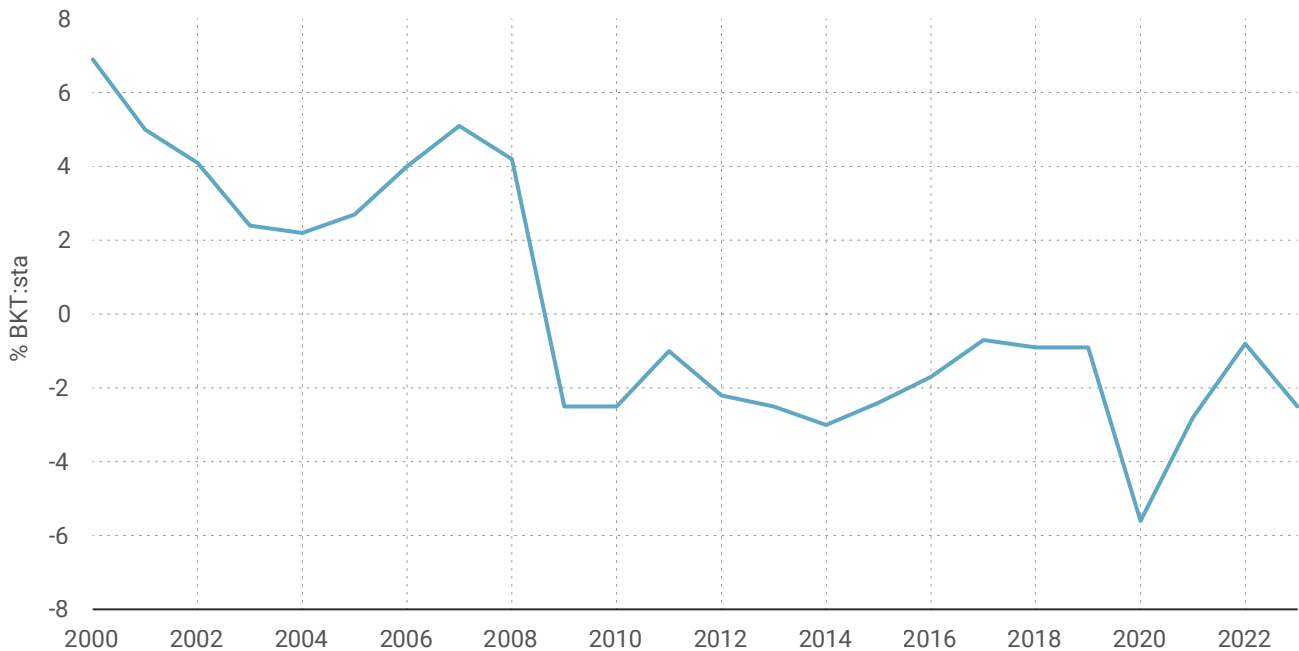
saavuttamista. Samalla tavoin työllisyysaste on Suomessa pyrkinyt nousukausien aikana nousemaan 75 prosentin tuntumaan, kunnes uusi kriisi on taas heikentänyt tilannetta. Viimeisin takaisku oli koronapandemia, joka aiheutti taantumaa ja työllisyyden laskun vuonna 2020. Koronan jälkeen talous kuitenkin palasi takaisin kasvu-uralle, ja työllisyysaste ja työllisten lukumäärä nousivat kaikkien aikojen korkeimmalle tasolle vuonna 2023.

VÄESTÖ ON IKÄÄNTYNYT ENNUSTEIDEN MUKAISESTI

Usein toistuneiden talouskriisien ohella Suomen julkisen talouden näkymiä on jo pitkään varjostanut tietoisuus väestön ikääntymisestä. On ollut suhteellisen helppo ennustaa, että vuosina 1945–1965 syntyneiden suurten ikäluokkien ikääntyminen ja siirtyminen eläkkeelle vuosien 2005–2030 aikana aiheuttavat suuren muutoksen väestön ikärakenteeseen. Työikäisen väestön on taas ennustettu pitkään supistuvan, koska nuoremmat ikäluokat ovat aiempaa pienempiä. Niinpä jo 1980-luvulta lähtien on laadittu useita ennusteita, jotka ennakoivat vanhushuoltosuhteen jyrkkää nousua, työllisten määrän laskua ja tämän seurauksena julkisen talouden kriisiä tai pahenevaa kestävyysvajetta.

Kriisillä on tarkoitettu sitä, että ikäsidonaiset menot,

KUVIO 4. JULKISEN TALOUDEN YLIJÄÄMÄ SUHTEESSA BKT:EN SUOMESSA VUOSINA 2000–2023

Julkisen talouden vahva ylijäämä muuttui finanssikriisin jälkeen kroonisesti alijäämäiseksi.

Lähde: Tilastokeskus

erityisesti eläkemeno, kasvavat 2000-luvulla jyrkästi suhteessa kokonaistuotannon arvoon ja palkkasummaan. Julkisen talouden kannalta tämä aiheuttaa sopeutuspainetta; on joko kiristettävä verotusta tai leikattava menoja, jos halutaan välttää kasvavista julkisista alijäämistä seuraava paheneva velkakierre.

Eläkejärjestelmän osalta näihin ennusteisiin on reagoitu useilla eri uudistuksilla, joilla on parannettu järjestelmän rahoituksellista kestävyyttä ja vähennetty eläkemaksujen korotuspainetta. Silti työeläkemaksuja nostettiin merkittävästi 1980-luvulta aina 2010-luvulle asti.

Ikäsidonnaiset julkiset menot ovat kasvaneet Suomessa suurin piirtein ennakoitulla tavalla. Tämä on johtanut myös siihen, että julkiset menot kokonaisuudessaan ovat kasvaneet suhteessa kokonaistuotannon arvoon. Vuoden 2000 tasosta tämä osuus on kasvanut noin viisi prosenttiyksikköä vuoteen 2023 mennessä. Kasvu on ollut merkittävintä tulonsiirtomenoissa, mikä selittyy eläkemenojen nousulla. Kasvu on kuitenkin ollut myös julkisen sektorin työllisten määrässä ja palvelutuotannon volyymissä.

JULKISET MENOT NOUSIVAT, MUTTA VEROASTE ALENI

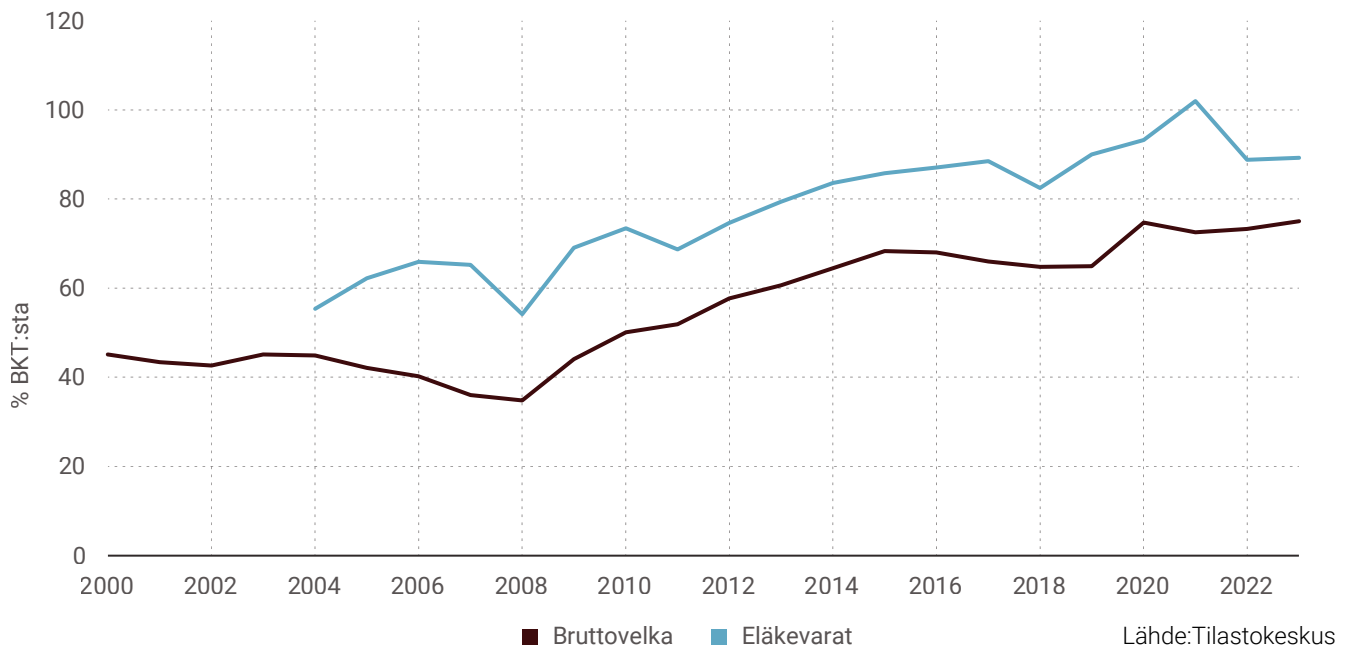
Yllättävää on se, että nämä muutokset eivät ole johtaneet pelättyyn julkisen talouden kriisiin. Yllättävää on myös se,

että kokonaisveroaste ei ole noussut, vaikka menot ovat kasvaneet selvästi suhteessa julkisen talouden tulopohjaan. Vuoteen 2000 verrattuna kokonaisveroaste on Suomessa jopa laskenut. Laskun taustalla on veropoliittisia päätöksiä, joilla on alennettu yhteisöverokantaa ja työnantajien sosiaalivakuutusmaksuja.

Tämän kehityksen seurauksena Suomen perinteisesti vahva julkinen talous on kääntynyt kroonisesti alijäämäiseksi. Muutos tapahtui vuoden 2008 globaalien finanssikriisin jälkeen. Sitä ennen julkisen talouden ylijäämä oli jopa viisi prosenttia BKT:n arvosta. 2010-luvulla julkinen talous muuttui pysyvästi alijäämäiseksi. Alijäämäsuhte on vaihdellut suhdannetilanteen mukaan, mutta on (vuotta 2020 lukuun ottamatta) ollut noin 1–3 prosenttia. Alijäämä on aiheuttanut kasvavaa huolta kotimaisessa talouspoliittisessa keskustelussa, mutta toisaalta alijäämän suuruus ei ole juurikaan poikennut muiden euromaiden tilanteesta.

Yllättävänä voi pitää sitä, että samaan aikaan kun uhkakuvana on ollut julkisen

KUVIO 5. JULKISEN BRUTTOVELAN JA JULKISTEN ELÄKEVEROJEN SUHDE BKT: EEN 2000–2023

Suomi on pysynyt nettovelattomana, koska julkiset eläkevarat ovat kasvaneet samaa tahtia julkisen velan kanssa.

talouden kriisi ja kun myös todellisuudessa ylijäämät ovat muuttuneet alijäämiksi, on kokonaisveroaste ajoittaisista vaihteluista huolimatta lähinnä laskenut. Kestävyysslaskelmien valossa tällaiseen laskuun ei olisi ollut varaa.

KESKUSPANKKIEN NOLLAKORKOPOLITIIKKA LOI LIIKKUMATILAA

Julkisen talouden kestävyysslaskelmissa pysyvä alijäämäisyys johtaa nopeasti hallitsemattomaan velkakierteeseen. Tähän on syynä se, että tällaisissa skenaariolaskelmissa oletetaan reaalikoron olevan selvästi positiivinen. Tällöin pienikin alijäämä alkaa kasvattaa julkisia korkomenoja, jotka puolestaan kasvattavat alijäämää ja luovat vähitellen vakavan velkakierteen. Tämä dynamiikka ei kuitenkaan toiminut 2010-luvulla. Tähän oli syynä keskeisten keskuspankkien omaksuma nollakorkopolitiikka. Sen seurauksena myös Suomen valtion ottamien

Lisävelkaantuminen ei siis aiheuttanut sellaista korkomenojen nousua, jota kestävyysslaskelmissa oli ennakoitu.

lainojen nimelliskorko asettui nollan tuntumaan ja reaalkorko selvästi negatiiviseksi. Tämä johti myös siihen, että huolimatta julkisen velan voimakkaasta kasvusta valtion korkomenot supistuivat vuosina 2009–2023. Lisävelkaantuminen ei siis aiheuttanut sellaista korkomenojen nousua, jota kestävyysslaskelmissa oli ennakoitu.

Väestön ikääntyminen ei myöskään johtanut aiemmin ennakoituun työllisyyden heikentymiseen. Työikäisen väestön määrän alentuminen jäi odotettua pienemmäksi suhteellisen voimakkaan nettomaahanmuuton vuoksi.

Maahanmuutto kiihtyi väestöennusteissa arvioitua nopeammaksi vuosina 2015–2016 ja uudelleen 2021–2023. Sen lisäksi, että maahanmuutto kasvatti työikäistä väestöä, työllisyyttä vahvisti myös työllisyysasteen nousu. Talouden vaatimattomasta kasvuvauhdista huolimatta työllisten määrä ja työllisyysaste nousivat historiallisen korkealle tasolle vuosina 2022–2023.

Julkisen talouden jatkuva alijäämäisyys vuodesta 2009 lähtien on kasvattanut julkista velkaa. Suomen velka-aste onkin noussut runsaan vuosikymmenen aikana pohjoismaiselta tasolta länsieurooppalaiselle tasolle eli noin 40 prosentista suhteessa BKT:n arvoon yli 70 prosenttiin.

Toisaalta koko julkisen talouden rahoitusasema ei ole kuitenkaan heikentynyt. Tämän johtuu siitä, että julkiseen sektorin luettavat työeläkerahastot saivat samaan aikaan hyviä sijoitustuottoja, joiden ansiosta työeläkevarat kasvoivat merkittävästi. Julkisen sektorin nettovarat – eli varojen ja velkojen erotus – kasvoivatkin velkaantumisesta huolimatta niin absoluuttisesti kuin myös suhteellisestikin.

KAIKKEA EI VOI ENNAKOIDA

Monet asiantuntija-arviot ennakoivat jo 1990-luvulla Suomeen vakavaa julkisen talouden kriisiä odotettavissa olevan väestön ikärakenteen muutoksen takia. Väestö onkin ikääntynyt ennakoidulla tavalla. Toisaalta vanhoissa kestävyysvajearvioissa ei osattu ennustaa sitä, että maahanmuutto tulisi kasvattamaan työvoiman tarjontaa, eikä sitä, että työllisyysaste voi nousta 2000-luvun alun alle 70 prosentin tasolta 75 prosentin tuntumaan 2020-luvulle tultaessa.

Kestävyysvajearviot loivat kuvan siitä, että ikäriippuvaisten menojen voimakas kasvu loisi paineen veroasteen kiristymiseen. Yllättävää on ollut, että julkisen talouden tasapainon heikentymisestä huolimatta kokonaisveroaste on kuitenkin 2000-luvulla alentunut. 2000-luvun alun näkökulmasta vielä yllättävämpänä voidaan ehkä pitää sitä, että veroasteen laskun ja menopaineiden kasvun aikaansaama krooniseksi muodostunut alijäämä ei ole negatiivisten reaalkorkojen vuoksi aiheuttanut merkittäviä ongelmia. Velan kasvusta huolimatta julkisen velan korkokustannukset alentuivat merkittävästi vuoden 2000 tasoon verrattuna, mikä osaltaan loi julkiseen talouteen lisää liikkumavaraa.

Tulevaisuutta ajatellen julkisen talouden ratkaisevat kysymykset liittyvät väestökehitykseen, korkokehitykseen ja veroasteeseen. Mennyt neljännesvuosisata osoittaa, että näiden tekijöiden ennakointi on vaikeaa. «

JAAKKO KIANDER

Jaakko Kiander on VTT, kansantaloustieteen dosentti ja Kevan toimitusjohtaja. Hän on toiminut aiemmin ekonomistitehtävissä VATT:ssa ja Palkansaajien tutkimuslaitoksessa sekä vuodesta 2010 lähtien johtotehtävissä työeläkealalla.

Eurooppalaiset eläkejärjestelmät tarkkailussa

Euroopan komissio on ollut jo vuosia huolissaan EU-maiden eläkejärjestelmien kestävydestä. Vuosina 2011–2022 komissio jakoi maille yhteensä 425 suositusta eläketurvan kehittämiseksi. Valtaosa suosituksista on koskenut järjestelmien kestävyttä, eli työllisyysastetta ja eläkemenojen suhdetta BKT:hen. Tulevaisuudessa niin eläketurvaa kuin siihen kohdistuvia suosituksia pitäisi tarkastella nykyistä kokonaisvaltaisemmin.

Vuodesta toiseen toistuu sama asia, että alin virallinen eläkeikä pitäisi sitoa elinai-kaodotteeseen ja tästä olen eri mieltä komission kanssa”, totesi SDP:n silloinen puheenjohtaja ja tuleva valtiovarainministeri **Antti Rinne** *Ylen uutisten* haastattelussa kesäkuussa 2014.

Tämä oli 2010-luvun alussa toistuva ilmiö. Tv-uutisista ja lehdistä saimme nähdä, kuinka EU-komissio yhdessä Euroopan unionin neuvoston kanssa patisteli Suomea uudistamaan eläkejärjestelmäänsä. Suomi sai EU:n talouspolitiikan ohjausjaksossa eläkkeitä koskevia suosituksia neljänä pe-

rättäisenä vuonna. Komission keskeisin viesti oli se, että eläkeikää oli nostettava sitomalla se elinajanodotteeseen.

Suosituksot loppuivat vuonna 2017, kun Suomessa astui voimaan suuri eläkeuudistus, jossa muiden muutosten ohella nostettiin eläkeikää ja sidottiin se elinajanodotteeseen vuodesta 2030 alkaen.

Nyt talouspolitiikan sääntöjä ollaan neuvottelemassa EU:ssa uusiksi. Tämä käynnissä oleva muutosvaihe tarjoaa oivan mahdollisuuden eläkkeitä koskevien suositusten väliaikatarkastelulle. Tarkastelemme kirjoituksessamme kaikkia ohjausjakson osana annettuja eläkesuosituksia vuosien 2011–2022 välisenä aikana.

TAUSTALLA DEMOGRAFINEN MUUTOS

Komission huoli eurooppalaisten eläkejärjestelmien kestävydestä on perusteltu. Keski-ikä nousee ja väestö ikääntyy Euroopassa. Työikäisten (18–64-vuotiaiden)

ja eläkeikäisten (vähintään 65-vuotiaiden) keskinäinen suhde muuttuu taloudellisesti epäedulliseen suuntaan.

Muutos on seurausta syntyvyyden alenemisesta ja eliniän pidentymisestä. Syntyvyyden aleneminen on johtanut aiempaa pienempiin ikäluokkiin, ja eliniän pidentyminen on kasvattanut eläkeikäisten määrää. Kehityksen seurauksena nuorten määrä ja osuus väestöstä pienenee, kun taas ikääntyneiden kasvaa. Kehitys vaikuttaa talouteen ja talouskasvuun. Lisäksi demografinen muutos aiheuttaa kasvavaa painetta eläkejärjestelmien rahoitukselle ja pitkän aikavälin kestävyydelle.

Vuonna 2022 yli viidesosa EU:n väestöstä oli vähintään 65-vuotiaita. EU:n tilastotoimisto Eurostatin ennusteiden mukaan EU-maiden väestön keski-ikä nousee 44,4 vuodesta vuonna 2022 aina 48,8 vuoteen vuosisadan lopulla. Vielä hurjempana muutos näyttäytyy, kun tarkastelemme vanhushuoltosuhdetta, jonka ennustetaan nousevan 33 prosentista vuonna 2022 yli 57 prosenttiin vuonna 2100¹. Tämä tarkoittaa sitä, että vuonna 2100 EU:ssa olisi sataa työkäistä kohti 57 yli 65-vuotiasta.

Kehityksen seurauksena poliittiset päättäjät ovat kaikkialla Euroopassa nostaneet lakisääteistä eläkeikää ja vähentäneet kannusteita jäädä varhaiseläkkeelle².

Eläkkeet ovat keskeinen osa talous- ja sosiaalipolitiikkaa: eläkkeet muodostavat suurimman yksittäisen erän sosiaalimenoista EU:ssa, ja toisaalta valtaosa eläkeikäisten tuloista on eläkkeitä. Etenkin finanssikriisin jälkeen epäsuhta makrotaloudellisten tavoitteiden ja EU:n sosiaalisen ulottuvuuden välillä on herättänyt laajasti keskustelua eurooppalaisessa päätöksenteossa³.

Talouskuriksi nimettyä talouspolitiikkaa on pidetty toisinaan syynä populismin

ja euroskeptisyyden nousulle. Jäsenvaltiot päättävät itsenäisesti verotuksesta ja budjetistaan, mutta euromailla on Euroopan keskuspankin kautta yhteinen rahapolitiikka. Talouspolitiikkaa koordinoidaan niin, että jäsenvaltioiden julkinen talous ja finanssipolitiikka ovat linjassa kasvu- ja vakaussopimuksen sääntöjen kanssa. Keskeisimmät näistä ovat vaatimus korkeintaan kolmen prosentin vuotuisesta budjettialijäämästä sekä 60 prosentin julkisesta velkasuhteesta.

MITEN ELÄKETURVAA VOIDAAN UUDISTAA?

EU:ssa väestö ei ikäänny kaikkialla samaa vauhtia. Jokainen jäsenvaltio on kuitenkin saman haasteellisen ilmiön edessä. Sopeutuakseen muutokseen maat voivat mukauttaa eläketurvaansa ainakin kolmella eri tapaa.

Yksi vaihtoehto on kasvattaa järjestelmän tuloja korrattamalla eläkemaksuja tai ohjaamalla lisää verotuloja eläkkeiden rahoittamiseen. Tällöin menoihin ei puututa, vaan sopeutus tehdään tulopuolella. Sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta lähestymistapa voi olla ongelmallinen. Nuoremmat ikäluokat joutuisivat maksajiksi. Eläkemaksujen nostot tai veronkorotukset myös vievät tilaa muulta verotukselta ja vaikuttavat talouteen.

Toinen vaihtoehto on myöhentää eläkkeelle siirtymistä taloudellisilla kannustimilla tai lainsäädännön muutoksilla. Onnistuessaan tämä voi sekä pienentää eläkemenoja myöhentämällä eläke-etuuden nostamista että kasvattaa järjestelmän tuloja pidentämällä työuria. Suurin osa EU:n jäsenvaltioista on myöhentänyt eläkkeelle siirtymistä, vaikka se on epäsuositettu toimenpide⁴. Ikärajojen nostosta kärsivät enemmän alemmat sosioekonomiset luokat, sillä heidän elinajanodotteensa on muita matalampi. Vanhuuseläkkeen mahdollistama vapaa-aika jää muita lyhyemmäksi.

Kolmas vaihtoehto on leikata menoja pienentämällä eläkkeitä. Tämä kuitenkin heikentää eläkeläisten toimeentuloa ja johtaa vanhuusköyhyyden lisääntymiseen. Lisäksi eläkkeiden yhtäkkiset heikennykset rapauttavat luottamusta eläkejärjestelmään. Myös poliittisesti ja juridisesti eläkkeiden leikkaaminen on hyvin vaikeaa.

On selvää, että jos poliittiset päättäjät eivät tee mitään

On epärealistista olettaa, että tuottavuuden kasvulla voitaisiin täysin kompensoida heikkenevästä vanhushuoltosuhteesta aiheutuva menojen nousu, ja näin poistaa tarve eläkeuudistuksille.

väestörakenteen muuttuessa, eläkejärjestelmät eivät pysy sosiaalisesti, taloudellisesti ja poliittisesti kestävinä. On epärealistista olettaa, että tuottavuuden kasvulla voitaisiin täysin kompensoida heikkenevästä vanhushuoltosuhteesta aiheutuva menojen nousu, ja näin poistaa tarve eläkeuudistuksille⁵.

EUROOPPALAINEN OHJAUSJAKSO

EU:ssa eläketurvan kehitystä seurataan paljon. Sosiaalipolitiikan alalla sitä seurataan *avoimen koordinaation menetelmän* (AKM) puitteissa, joka on luonteeltaan pehmeä politiikan väline. Siihen ei sisälly sanktioita tai erityismenettelyjä. AKM otettiin käyttöön vuosituhannen vaihteessa, ja se on EU-tason keskinäiseen vertaisoppimiseen perustuva yhteistyömenetelmä. Se perustuu ei-sitoville mekanismeille, kuten suuntaviivoille, indikaattoreille ja parhaiden käytäntöjen jakamiselle.

Eläketurvan osalta jäsenvaltiot ja komissio ovat sopineet yhdessä tavoitteet riittävyydelle, kestävyydelle ja järjestelmien nykyaikaisuudelle. AKM:n avulla eri uudistusvaihtoehtoja voidaan punnita ja tehdä tietoon perustuvia ja strategisia päätöksiä.

Tämän lisäksi eläketurvaa tarkastellaan vuosittain osana talouspolitiikan seurantaa. Tätä vuonna 2011 aloitettua vuosittaista prosessia kutsutaan EU-ohjausjaksoksi. Ohjausjakson oikeusperusta perustuu lukuisiin juridisiin instrumentteihin, kuten vakaus- ja kasvusopimukseen, makrotalouden epätasapainoa koskevaan menettelyyn, finanssipoliittiseen sopimukseen kuin myös EU:n tason strategioihin sekä yhdenmennyihin talous- ja työllisyysuuntaviivoihin. Ohjausjakson keskeisimmät seurantaindikaattorit ovat julkinen velkasuhde sekä budjettialijää-

mä. Osana EU-ohjausjaksoa komissio antaa maakohtaisia suosituksia, jotka neuvoston pitää vielä hyväksyä⁶.

Suositukset ovat neuvoston hyväksynnän jälkeen velvoittavia sitoumuksia toimenpiteistä, joita maiden tulisi tehdä. Näin maiden kansallinen politiikka olisi linjassa edellä mainittujen sopimusten ja strategioiden kanssa. Suositukset voivat liittyä finanssipolitiikkaan, makrotaloudelliseen epätasapainoon tai muuhun politiikkaan, jolla on vaikutusta kasvuun, työllisyyteen, sosiaalipolitiikkaan tai rahoitusmarkkinoiden vakauteen⁷. EU-ohjausjakso prosessina on antanut EU:n toimielimille, erityisesti komissiolle, näkyvämmän ja vahvemman roolin kansallisten talous-, finanssi- ja sosiaalipolitiikkojen tarkastelussa ja ohjaamisessa⁸.

EU-ohjausjakson perustamisen myötä talouspolitiikan sääntöjen koordinointi parani. Säännöt muuttuivat suuntaviivoista yksityiskohtaisiksi poliittisiksi sitoumuksiksi, joilla annettiin selkeät täytäntöönpano-aikataulut⁹. Suositusten täytäntöönpanon tahti ja laajuus vaihtelevat suuresti maittain riippuen siitä, mitä itse suosituksessa vaaditaan. Esimerkiksi Belgiassa eläkesuositukset lisäsivät tietoisuutta eläkeuudistuksen tarpeellisuudesta ja käynnistivät eläkeuudistusprosessin, johon myös myöhemmät hallitukset sitoutuivat¹⁰.

Talouteen erikoistuneen ajatushautomo Bruegelin tutkijoiden **Darvas**'n ja **Leandron** (2015) mukaan vuosina 2011–2014 suositusten täytäntöönpanoaste laski EU:ssa 40 prosentista vain 29 prosenttiin. Vaalien läheisyydellä, inflaatiotasolla sekä toimenpiteiden poliittisilla kustannuksilla on yhteys suositusten toimeenpanoon tai huomiotta jättämiseen¹¹.

Suurelle yleisölle EU-ohjausjakso on nä-

Vesa Laitinen

Daniel Rossetti

NIKO VÄÄNÄNEN

Niko Väänänen on yhteiskuntatieteiden ja terveystieteiden maisteri. Hän työskentelee erityisasiantuntijana Eläketurvakeskuksessa. Väänänen on erikoistunut eurooppalaisen eläkepolitiikan kysymyksiin ja eri maiden eläketurvaan.

JAN HELMDAG

Jan Helmdag on valtiotieteiden tohtori ja tutkija Tukholman yliopiston yhteiskuntatutkimuslaitoksessa (SOFI). Hän on sosiaalipolitiikan indikaattoritietokannan (SPIN) tietohallintopäällikkö ja päätutkija hankkeessa *"The dualisation of social rights in Sweden and beyond: How social policy design can maintain or mitigate income inequality"*.

On ilmeistä, että Brysselin korttia, eli vetoamista EU-instituutioiden auktoriteettiin, käytetään kansallisesti eläkeuudistuksen läpiviennissä.

kynyt, kun maakohtaiset suositukset ovat nousseet tiedotusvälineiden kautta näkyviin julkisessa keskustelussa¹². Näin esimerkiksi Suomessa kävi, kun Rinnettä pyydettiin televisiouutisiin kommentoimaan yksittäistä suositusta. Ohjausjakso on antanut suositusten laatimisesta vastaavalle Euroopan komissiolle valtaa vaikuttaa kansalliseen politiikkaan¹³. Vaikka neuvosto voi edelleen tehdä muutoksia suosituksiin ennen niiden hyväksymistä, ovat nämä muutokset olleet vähäisiä¹⁴. EU-ohjausjakson säännöt edellyttävät, että maat panevat suositukset täytäntöön puoleltoista vuoden kuluessa siitä, kun ne on virallisesti hyväksytty.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että EU-ohjausjakso on vaikuttanut kansalliseen eläkepolitiikkaan, vaikka merkitys vaihtelee suuresti ja riippuu maasta¹⁵. On ilmeistä, että Brysselin korttia, eli vetoamista EU-instituutioiden auktoriteettiin, käytetään kansallisesti eläkeuudistuksen läpiviennissä.

MITÄ TARKASTELIMME?

Kävimme läpi neuvoston hyväksymät suositukset vuosilta 2011–2022. Kirjasimme ylös eläkesuosituksia ja luokitelimme ne erikseen suosituksen luonteen mukaan.

Tarkastelimme sitä, miten avoimen koordinaation menetelmän osana sovitut sosiaalipoliittiset tavoitteet eläketurvan riittävyydelle, taloudelliselle kestävyydelle tai nykyaikaisuudelle heijastuvat eri maiden saamista suosituksissa, vai heijastuvatko ne lainkaan. Jokaisesta tavoitteesta otimme mukaan tavoitetta kuvaavat ensisijaiset indikaattorit. Näin meille jäivät seuraavat avoimen koordinaation menetelmän eläkkeitä koskevat indikaattorit:

Riittävyys

- 1) yli 65-vuotiaiden ihmisten köyhyysriskiaste
- 2) yli 65-vuotiaiden ihmisten mediaanituloosuus ja
- 3) eläkkeiden korvausaste.

Kestävyys

- 4) eläkemenojen suhde BKT:hen
- 5) 55–64-vuotiaiden työntekijöiden työllisyysaste ja
- 6) työuran pituuden keskimääräinen kesto.

Moderni eläketurva, josta sukupuolten väliset erot

- 7) köyhyysasteessa
- 8) suhteellisessa mediaanituloosuudessa ja
- 9) eläkkeiden korvausasteessa.

NAAPURIMAILLE EI SUOSITUKSIA

Eläkkeitä koskevia suosituksia annettiin tarkastelujaksolla yhteensä 425. On huomiotava, että vuosina 2020–2021 suosituksia ei pandemian takia annettu, koska taloussääntöjen seuranta keskeytettiin. Lähes kaikki jäsenvaltiot saivat seurantajaksomme aikana yhden tai useamman suosituksen.

Suomi sai suosituksen neljänä vuonna. Komissio suositteli Suomea vähentämään varhaisen työmarkkinoilta poistumisen väyliä ja sopeuttamaan lakisääteisen eläkeajan elinajanodotteen muutoksiin. Neuvoston lopullinen suositus oli muuttunut muotoon, että Suomen ”tulisi nostaa tosiasiallista eläkekeellesiirtymisikää vähentämällä varhaisen työmarkkinoilta poistumisen väyliä ja sopeuttamalla eläkeikä tai eläke-etuudet elinajanodotteen muutoksiin.”

Suomi siis neuvotteli komission suosituksia niin, että ne muutettiin väljempään muotoon. Eläkeuudistussopimuksen saavuttamisen jälkeen suositus muuttui muotoon, että Suomen tuli toimeenpanna sovitettu eläkeuudistus. Toimeenpanon jälkeen Suomi ei ole enää saanut suosituksia.

Vain kolmen jäsenvaltion eläketurva ei saanut yhtään suositusta. Näistä maista kaksi olivat Suomen naapurimaat Ruotsi ja Viro. Myöskään Isolle-Britannialle ei annettu suosituksia, ja Unkarikin sai vain yhden. Tosin se, että maa ei ole saanut eläkesuosituksia, ei välttämättä tarkoita sitä, että maan eläkejärjestelmässä ei olisi ollut huomauttamista. Suosituksia annettiin vuosittain rajallinen määrä, joten mahdollisesti eläkejärjestelmä ei vain

ollut komission analyysissä keskeisimpien huomioiden kohteena kyseisen maan osalta.

Ruotsi sai kuitenkin vuosittain vain muutamia suosituksia, joten on selvä, että komissio ei ole nähnyt Ruotsin eläkejärjestelmässä huomautettavaa. Ruotsin lakisääteinen eläkejärjestelmä, jossa eläkemaksun taso on kiinnitetty ja eläkkeitä leikataan tilanteen niin vaatiessa, on kieltämättä rakennettu taloudellisesti hyvin kestäväksi. Tämä ei kuitenkaan ole tarkoittanut poliittista kestävyyttä kansallisella tasolla. Eläkkeiden tasosta ja eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta huolestunut sosiaalidemokraattien johtama hallitus teki vuosien 2018–2022 hallituskaudella korotuksia vähimmäiseläkkeisiin sekä matalimpiin työeläkkeisiin.

Myös Virossa tehtiin suuri eläkeuudistus, kun vuonna 2021 rahastoeläkkeestä tuli täysin vapaaehtoinen. Uudistuksen myötä aiemmat eläkesäästöt sai nostaa kokonaisuudessaan eläketililtä pois.

Vaikka osasta eläketurvaa tuli vapaaehtoista, on Virossa silti pakollinen työeläke. Ennustelaskelmien mukaan työeläkkeen taso jäänee kuitenkin matalaksi suhteessa työuran aikaisiin tuloihin, etenkin paremmilla tulo-tasoilla¹⁶. Virolaisilla on syytä varautua eläke-aikaan omin säästöin.

MILLAISIA SUOSITUKSIA MAAT SAIVAT?

Jaottelimme eläkkeitä koskevat suositukset kahteen eri kategoriaan: yleisluontoisiin suosituksiin sekä erityissuosituksiin, jotka olivat täsmällisiä toimenpidesuosituksia.

Yleisluontoinen suositus on kyseessä

silloin, kun suosituksessa vain yleisluontoisesti kehoitettiin parantamaan esimerkiksi kestävyyttä, riittävyyttä tai vähentämään sukupuolten välisiä eroja. Toisekseen erottelimme erityissuosituksen, jossa annettiin suoraan ehdotus siitä, mitä tulisi tehdä. Esimerkiksi suositus nostaa eläkeikää ja sitoa se elinajanodotteeseen oli tällainen.

Erityissuosituksia tarkasteltaessa voidaan havaita, että eläkeiän nostamista suositeltiin useimmin, yli neljänneksessä kaikista erityissuosituksista. Kun tähän yhdistetään vielä 15 suositusta, jotka koskivat naisten eläkeiän nostamista samalle tasolle miesten kanssa, havaitaan, että lähes kolmannes kaikista erityissuosituksista kohdistuu eläkeiän nostamiseen jollakin tavalla.

Vahvimmin eläkesuosituksista ennusti, jos maa oli joutunut finanssikriisin jälkeen EU-komission johtamaan makrotaloudelliseen sopeutusohjelmaan, jonka osana jäsenvaltiolle laadittiin toimenpidesuunnitelma taloudellista avustusta vastaan. Toimenpidesuunnitelmaan sisältyi lukuisia rakenneuudistuksia. Ei ole yllättävää, että kaikki sopeutusohjelman maat sitoutuivat eläkeuudistuksen tekemiseen. Eläkejärjestelmän uudistaminen on tehokas keino, jos julkisiin menoihin halutaan puuttua.

Ajanjaksolla sopeutusohjelman piirissä eri aikoina olivat Kypros, Kreikka, Unkari, Irlanti, Latvia, Portugali, Romania ja Espanja. Näille maille annetuissa suosituksissa kehoitettiin useimmiten pidentämään työuria nostamalla eläkeikää, sulkemalla varhaiseläkereittejä ja lopettamaan erityiseläkejärjestelmät.

Ehkä hieman yllättäen useimpana vuonna eläkesuosituksia saivat Alankomaat, Luxemburg ja Puola. Näistä jokainen sai kymmenenä vuotena vähintään yhden eläkkeitä koskevan suosituksen. Etenkin Alankomaat yllättää, sillä perinteisesti maan kokonaiseläkejärjestelmää on pidetty vuosittain CFA-instituutin ja Monash-yliopiston tuottamassa, *Melbourne Mercer Global Pension Index* -nimellä tunnetussa, laajassa eläkevertailussa yhtenä maailman parhaista.

Ajanjaksolla sopeutusohjelman piirissä eri aikoina olivat Kypros, Kreikka, Unkari, Irlanti, Latvia, Portugali, Romania ja Espanja.

TAULUKKO 1. MAAKOHTAISET SUOSITUKSET JA NIIDEN SISÄLTÖ

	lukumäärä	prosenttiosuus
YLEISLUONTOISET SUOSITUKSET		
Taloudellinen kestävyys	115	68,9
Riittävyys	33	19,8
Sukupuolten väliset erot	19	11,4
ERITYISSUOSITUKSET		
Eläkeiän nostaminen	69	26,6
Varhaiseläkereittien poistaminen	50	19,3
Erityisjärjestelmien asteittainen poistaminen	30	11,6
Eläkkeiden indeksoinnin muuttaminen	21	8,1
Työmarkkinaeläkkeiden vahvistaminen	19	7,3
Eläkeiän yhdenmukaistaminen	15	5,8
Eläkkeiden pienentäminen tai jäädyttäminen	14	5,4
Vanhuusköyhyyden vähentäminen	12	4,6
Työkyvyttömyyseläkkeiden vähentäminen	10	3,9
Lisäeläkkeiden vahvistaminen	9	3,5
Eläkemaksujen muuttaminen	8	3,1
Kattavuuden lisääminen	1	0,4
Yleiset suositukset	167	39,3
Erityissuosituks	258	60,7
Kaikki	425	100

Taulukossa on luokiteltu kaikki 425 EU-maille annettua eläkesuosituksia. Luokittelimme suositukset joko erityis- tai yleisluontoiseksi riippuen siitä, sisälsikö suositus tarkan toimenpiteen tehtäväksi. Suosituksista 258 sisälsi tarkan toimenpideehdotuksen (kuten eläkeiän nostamisen ja varhaiseläkereittien poistamisen). Jäljelle jääneet 167 suositusta jaottelimme niitä koskeneen teeman mukaan (riittävyys, taloudellinen kestävyys tai nykyaikaistaminen).

Toisaalta on selvä, ettei maakohtaisia suosituksia voida pitää minkäänlaisena eläkejärjestelmien ranking-listana. Alankomaiden saamat suositukset olivat ajoittain yllättävän yksityiskohtaisia. Esimerkiksi vuonna 2015 Alankomaita suositeltiin laskemaan ammatilliseen työeläkkeeseen eli niin sanottuun toiseen pilariin meneviä nuorten eläkemaksuja. Tosin vuonna 2016 tämä suositus muuttui yleisluontoisemmaksi pyynnöksi varmistaa sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus eläkkeissä. Lukumäärältään eniten eläkesuosituksia saivat Kreikka, joka sai 41 eläkettä koskevaa erillistä suositusta, Liettua (35 suositusta) ja Slovenia (33 suositusta).

KESTÄVYYSSULOTTUVUUS HALLITSEE

Tarkastelumme osoitti, että yksikään eläkkeiden riittävyttä tai moderniutta kuvaavista ensisijaisista indikaattoreista ei selitä suosituksia. EU-ohjausjakson suosituksia selittävät ennen kaikkea taloudelliseen kestävyysliittymien indikaattoreiden toteutumukset.

Taloudellisista muuttujista alhainen ikääntyneiden työllisyysaste näytti ennustavan suositusta. Myös sopeutusohjelmaan joutuneet maat saivat hyvin todennäköisesti eläkesuosituksen. Myös suositusten luonteesta voimme päätellä, että taloudellista kestävyttä priorisoitiin tarkastelemlamme ajanjaksolla, käsittelihän kolmannes suosituksista eläkeiän nostamista tavalla tai toisella.

Aiempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että EU-ohjausjakso on keskittynyt myös eläketurvan osalta ensisijaisesti taloudelliseen kestävyysliittymien, eikä tämä painopiste ole muuttunut vuosien mittaan. Myös me olemme empiirisesti osoittaneet, että kestävyysulottuvuus hallitsee sekä lopputulosta eli suosituksen tyyppiä että suosi-

tuksia selittäviä tekijöitä. Olisi tärkeä miettiä, miksi EU:ssa muut yhdessä sovitut tavoitteet eivät näytä selittävän maakohtaisia suosituksia eläkkeiden osalta. Mielestämme uskottavin selitys tälle on se, että finanssipoliittiset säännöt hallitsevat eläkejärjestelmien tarkastelua. Ehkä eläketurvaa sopeuttamalla tavoitellaan tilaa muille ikääntymismenoille, jotka tulevat kasvamaan tulevaisuudessa. Poliittisessa taloustieteessä on varsin vankasti osoitettu, että väestön vanheneminen johtaa suurempaan hyvinvointivaltioon, kun ikääntymismenot kasvavat¹⁷.

EU-ohjausjakson uskottavuus paranisi, jos jäsenvaltiot voisivat luottaa siihen, että eläketurvaa tarkasteltaisiin komission toimesta kokonaisvaltaisesti. Tämä ei ole toteutunut aiemmin¹⁸. On kuitenkin selvää, että ikääntyvän Euroopan on mietittävä ratkaisuja eläketurvan kestävyysliittymien entistä monipuolisemmin. Uudistuneella ohjausjaksolla tulisi olla oma tärkeä roolinsa tässä prosessissa. «

Viitteet

- ¹ Euroopan komissio, 2023.
- ² Kuitto ja Helmdag, 2021.
- ³ Aranguiz, 2018; Scharpf, 2002.
- ⁴ Kuitto ja Helmdag, 2021.
- ⁵ Daniele ym. 2019.
- ⁶ Bauer ja Becker, 2014, 222.
- ⁷ Mariotto, 2022.
- ⁸ Costamagna, 2013.
- ⁹ Hodson, 2018.
- ¹⁰ Fasois Louvaris 2018.
- ¹¹ Mariotto, 2022.
- ¹² Zeitlin ja Vanhercke, 2014.
- ¹³ Savage ja Verdun, 2016.
- ¹⁴ Tkalec, 2019.
- ¹⁵ de la Porte ja Natali, 2014; Guardiancich ja Guidi, 2022; Guidi ja Guardiancich, 2018; Windwehr, 2017.
- ¹⁶ Euroopan komissio, 2021.
- ¹⁷ Disney, 2007.
- ¹⁸ Ebbinghaus, 2021.

Kirjallisuus

- Aranguiz, A. (2018). "Social mainstreaming through the European pillar of social rights: Shielding 'the social' from 'the economic' in the EU policymaking". *European Journal of Social Security*, 20(4):341–363.
- Bauer, M. W. ja Becker, S. (2014). "The unexpected winner of the crisis: The European Commission's strengthened role in economic governance". *Journal of European Integration*, 36(3):213–229.
- Costamagna, F. (2013). "The European Semester in action: Strengthening economic policy coordination while weakening the social dimension?" *LPF-WEL Working Paper* No. 5.
- Daniele, F. & Honiden, T. ja Lembcke, A. (2019). "Ageing and productivity growth in OECD regions: Combatting the economic impact of ageing through productivity growth?", *OECD Regional Development Working Papers*, No. 2019/08, OECD Publishing, Pariisi, <https://doi.org/10.1787/9dcb3116-en>.
- Darvas, Z. M. ja Leandro, Á. (2015). "The limitations of policy coordination in the Euro area under the European Semester". *Bruegel Policy Contribution*, no. 2015/9.
- de la Porte, C. ja Natali, D. (2014). "Altered Europeanisation of pension reform in the context of the Great Recession: Denmark and Italy compared". *West European Politics*, 37(4):732–749.
- Disney, R. (2007). "Population ageing and the size of the welfare state: Is there a puzzle to explain?" *European Journal of Political Economy*, 23(2): 524–533.
- Ebbinghaus, B. (2021). "Inequalities and poverty risks in old age across Europe: The double-edged income effect of pension systems". *Social Policy & Administration*, 55(3):440–455.
- Euroopan komissio (2021). "Pension adequacy report – Current and future income adequacy in old age in the EU". *Volume 2, Country profiles*, Publications Office of the European Union, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/765944>.
- Euroopan komissio (2023). "Population structure and ageing". Published online https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing.
- Fasois Louvaris, C. (2018). "Mechanisms of Policy Learning in the European Semester: Pension Reforms in Belgium". *Learning in Public Policy*, 75–96.
- Guardiancich, I. ja Guidi, M. (2022). "The political economy of pension reforms in Europe under financial stress". *Socio-Economic Review*, 20(2):817–840.
- Guidi, M. ja Guardiancich, I. (2018). "Inter-governmental or supranational integration? A quantitative analysis of pension recommendations in the European Semester". *European Union Politics*, 19(4):684–706.
- Hodson, D. (2018). "The macroeconomic imbalance procedure as European integration: A legalization perspective". *Journal of European Public Policy*, 25(11):1610–1628.
- Kuitto, K. ja Helmdag, J. (2021). "Extending working lives: How policies shape retirement and labour market participation of older workers". *Social Policy & Administration*, 55(3):423–439.
- Mariotto, C. (2022). "The implementation of economic rules: From the stability and growth pact to the European Semester". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(1):40–57.
- Savage, J. D. ja Verdun, A. (2016). "Strengthening the European Commission's budgetary and economic surveillance capacity since Greece and the Euro area crisis: A study of five Directorates-General". *Journal of European Public Policy*, 23(1):101–118.
- Scharpf, F. W. (2002). "The European social model". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 40(4):645–670.
- Windwehr, J. (2017). "Europeanization in pension policy: The crisis as a game-changer?" *Journal of Contemporary European Research*, 13(3):1301–1318.
- Zeitlin, J. ja Vanhercke, B. (2014). "Socializing the European Semester? Economic governance and social policy coordination in Europe 2020". *SIEPS report 2014/7*, Swedish Institute of European Studies (SIEPS), Tukholma.

Iloisemman synkistelyn puolesta

Synkkyys on minulle luonteenomainen tunnetila. Arvioin usein sekä omaa elämäni että ympäröivää yhteiskuntaa liioitellun synkästi.

Vaatimaton kirjallinen tuotantoni perustuu sekin suureksi osaksi tälle synkkyydelleni. Aikoinaan kirjoitin kokonaisen, onneksi jo unohdetun *Paska Suomi* -nimisen kirjan siitä, miten huonosti asiat Suomessa ovat. Ajatushautomossa työskennellessäni toimitin lähes yhtä vauhdikkaasti nimetyn *Synkkää menoa Suomessa* -raportin. Olen kirjoittanut satoja synkkiä artikkeleita.

Sikäli kun minulla voidaan sanoa olevan henkilöbrändi, synkkyys on merkittävä osa sitä.

Tämän historiani vuoksi olen ihmetellyt, miksi nykyisen talouspoliittisen keskustelun synkkyys ärsyttää minua niin paljon. Miksi vanhan synkistelijän tekee mieli koko ajan väittää vastaan ja maalailla Suomelle kukoistavaa tulevaisuutta?

Olen tullut siihen tulokseen, että minun synkkyteni on erilaista, parempaa synkkyyttä.

Oma synkkyteni on aina liittynyt hukattuihin mahdollisuuksiin.

Liberaalin ekonomistin silmäni näkevät koko ajan tilaisuuksia parantaa yhteiskuntaa tutkimukseen perustuvilla uudistuksilla.

Minut on vetänyt synkäksi, että näihin tilaisuuksiin on tartuttu liian harvoin. Minulle itsestään selviä, melko pieniä verotuksen, yritystuki- kien, monopoli- en, työmarkkinoiden ynnä muiden uudistuksia ei ole saatu poliittisesti aikaan.

Nyt vallitsee kuitenkin aivan erilainen, paljon syvemmältä kouraiseva talouspoliittinen synkkyys.

Oikeiston puheissa Suomi on konkurssissa. Se on taantunut, lakanut olemasta Pohjoismaa. Nuoriso haluaa lähinnä elää tuilla ja varastella. Muuta ei ole tehtävissä kuin hyväksyä köyhtyminen ja lopettaa – valtiovainministerin sanoja käyttäkseni – ylimitoitettu sosiaalivaltio.

Vasemmalla ja ammattiyhdistysliikkeessä meno ei ole paljon parempaa. Kaikki julkisen talouden sopeuttaminen on hyvinvointivaltion tuhoamista. Jokainen työmarkkina- uudistus merkitsee sopimusyhteiskunnan loppua.

Sekä oikeisto että vasemmisto maalaavat Suomen tilanteen kosmiseksi olemassaolon taisteluksi.

Tämän rinnalla minun synkistelyni on silkkaa optimismia. Minähän olen sitä mieltä, että parempi Suomi

**Sekä oikeisto
että vasemmisto
maalaavat
Suomen tilanteen
kosmiseksi
olemassaolon
taisteluksi.**

on vain muutamien – tuskallisen hitaasti etenevien – maltillisten uudistusten päässä.

Suomi ei ole konkurssissa, vaan monessa asiassa ällistyttävän hyvin toimiva yhteiskunta. Olemme suureksi osaksi ahkeria, koulutettuja ja terveitä. Suomessa on verraten helppo yrittää ja menestyä. Hyvinvointivaltiokin toimii, vaikka notkuu.

Suomen ei tarvitse ponnistaa uuteen menestykseen pohjalta, vaan hyvistä lähtökohdista.

Tehtävää toki on. Julkinen talous on korjattava. Työmarkkinoita ja sosiaaliturvaa pitää uudistaa. Suomeen tarvitaan lisää ihmisiä. Koulutustaso on käännettävä nousuun. Pitää verottaa fiksummin, eikä haittaisi, jos myös vähän vähemmän. Kilpailua ja innovaatioita pitää edistää.

Uudistukset eivät ole helppoja. Mutta niiden tekeminen on arkista poliittista vääntöä, ei mahdoton, epätoivoinen kamppailu lähes väistämätöntä tuhoa vastaan.

Ajat ovat vaikeat, joten en aio vaatia synkistelyn lopettamista. Toivoisin kuitenkin vähän iloisempaa, rakentavaa synkkyyttä. Synkkyyttä, joka syntyy siitä, miten piinallisen lähellä parempi huomina on, eikä siitä miten kaukana. «

Mikko Mäntyniemi

Tehtävä josta varoiteltiin

Salkku, joka harvoin johtaa voittoihin, usein tappioihin. Näin Anders Adlercreutz kirjoitti omistajaohjausministerin työstä blogissaan lokakuussa 2022. Reilut puoli vuotta myöhemmin hän otti itse pestin vastaan.

Kun ministerisalkut jaetaan hallitusneuvottelujen jälkeen ei jono omistajaohjaussalkulle yleensä ole pitkä. Se on salkku, joka harvoin johtaa voittoihin, usein tappioihin. **Heidi Hautala, Sirpa Paatero** ja miksei myös **Antti Rinne** osaavat kertoa tästä lisää.

Kun **Anders Adlercreutz** (r.) kirjoitti tämän blogiinsa lokakuussa 2022, Fortumin Uniper-seikkailujen jälkimainingeissa, hänellä ei ollut tietoa, että pesti olisi pian hänen. Kesäkuussa 2023 Adlercreutzista tuli eurooppa- ja omistajaohjausministeri. Miltä tuntui ottaa tehtävä vastaan?

”Tämä on perinteisesti tuulinen tehtävä, ja siitä on toki varoiteltu”, Adlercreutz sanoo.

Se ei häntä häirinnyt. Hänen mielestään on ”äärimmäisen mielenkiintoista” tehdä töitä johtavien suomalaisten yritysten kanssa: niin valtion täysin omistamien erityistehtävayhtiöiden kuin markkinoilla toimivien pörssiyhtiöiden kanssa.

”Yhtiöiden arvoa pitää vaalia, koska puhutaan veronmaksajien omaisuudesta.”

Adlercreutz kirjoitti syksyllä 2022, että vaikeaa salkun kantamisesta tekee se, että valtio omistaa yrityksiä, jotka toimivat vapailla markkinoilla. Tähän liittyy automaattisesti eturistiriitoja. Poliitikkojen ei pitäisi sotkeentua yrityksen operatiiviseen toimintaan, mutta jos asiat menevät pieleen, tulee syytöksiä, että olisi pitänyt toimia: vaikkapa estää valtion omien tavoitteiden ja strategioiden vastaiset kaupat.

Salkkuun liittyy hänen mukaansa odotuksia, joita ei aina voida täyttää yhdessä ja samassa todellisuudessa.

HUOLTOVARMUUDEN KYSYMYKSET

Haastatteluhetkellä ei vielä tiedetä, kuinka hän itse odotusten ristipaineissa onnistuu. Muutoksia valtion omistuksiin on tulos-

sa. Hallitus aikoo investoida neljä miljardia euroa muun muassa väylähankkeisiin ja raideliikenteeseen.

Investointiohjelma rahoitetaan omaisuuden myynnistä kertyvillä tuloilla, purkamalla valtion listaamattomien yhtiöiden ylipääomituksia ja tulouttamalla pääomia Valtion asuntorahastosta.

Myyntejä on spekuloitu pitkin viime vuotta. Kolmelle pörssiyhtiölle eli Finnairille, Fortumille ja Nesteelle eduskunta on asettanut valtion omistuksen alarajan. Helmikuun alussa ei ollut vielä julkaistu omistajapolitiikan periaatepäätöstä, eikä Adlercreutz ryhdy ennakoimaan tulevia liikkeitä.

”Oleellista on se, että näitä tuloja ei käytetä mihin tahansa. Hallitusohjelman kirjaukset ovat aika tarkkoja. Ne eivät ole käyttötalouden paikkauseriä, vaan pitkälti puhutaan toimista, joissa yksi omaisuuserä muuttuu toisenlaiseksi.”

Tällä hän tarkoittaa esimerkiksi paljon puhuttuja väylähankkeita.

Adlercreutz on omistajaohjausministeri, joka suhtautuu valtion omistuksiin kriittisesti. Hän on usein sanonut, että valtion tulee pikemminkin säännellä kuin omistaa.

”Monessa kohtaa valtio voi hoitaa intressiään regulatioiden kautta. Vaikka jokin hyödyke olisi hyvin tärkeä, jos sitä syntyy markkinoilla ilman valtion omistusta, ei valtion ole välttämättä syytä itse omistaa yhtiöitä, vaan lähinnä varmistaa, että markkinat toimivat.”

Adlercreutz ei kuitenkaan anna ymmärtää, että omistajapolitiikkaan olisi tulossa suuria muutoksia. Mitä vähemmän dramatiikkaa, sen parempi, hän sanoo. Venäjän hyökättyä Ukrainaan valtio joutuu pohtimaan huoltovarmuutta eri tavoin kuin pari vuotta sitten. Valtion omistuksilla on turvallisuudenkin näkökulmasta väliä.

”Helsinki on keskeinen hubi Euroopan ja Aasian välillä, ja tilanne on osin muuttunut, kun ei voi enää lentää Venäjän yli. Finnairistakin on tullut eri tavalla huoltovarmuuteen ja yhteyksien varmistamiseen liittyvä yhtiö.”

SELLOA SOITTAVA MINISTERI

Viime kesänä **Petteri Orpon** (kok.) vasta aloittanut hallitus joutui vaikeuksiin perussuomalaisen **Vilhelm Junnilan** ”natsikohun” vuoksi. Adlercreutz äänesti kuuden muun RKP:n edustajan kanssa Junnilan luottamusta vastaan.

Samoihin aikoihin kansainväliseen mediaan pääsi myös Adlercreutz, hyvin toisenlaisissa merkeissä. Hän aloitti ministerinpestinsä julkaisemalla sellonsoitto-

ANDERS ADLERCREUTZ

Syntynyt Helsingissä vuonna 1970. Asuu lapsuutensa kotikunnassa Kirkkonummella.

Eurooppa- ja omistaja-ohjausministeri.

Arkkitehti, Teknillinen korkeakoulu 1999.

Perheeseen kuuluvat puoliso ja Adlercreutz ja viisi lasta.

Harrastaa liikuntaa, musiikkia, nikkarointia ja purjelautailua.

videon Venäjän hyökkäyssodan 500. taistelupäivän merkiksi. Videolla hän soittaa Eduskuntatalon valtiosalissa ukrainalaisen kansansävelmän *Punamarjaheisi* (*Tšervona kalyna*) tuen ilmauksena Ukrainalle. Tunteikas sellotulkinta oli kuin tuulahdus sivistystä hallituksen kesäisten kriisien keskelle. Video keräsi miljoonayleisön ja sai kiukkuisen tuomion Venäjän hallinnosta.

Eurooppaministerinä Adlercreutzia on työllistänyt Ukrainan konkreettinen tukeminen. Joulukuussa Eurooppa-neuvosto päätti aloittaa jäsenyysneuvottelut Ukrainan, Georgian ja Moldovan kanssa. Unkari vastusti mutta myöntyi. Sen sijaan Unkari kaatoi sovun 50 miljardin euron pitkäaikaisesta tuesta Ukrainalle, ja päätös lykkääntyi helmikuulle.

Unkarista on tullut EU:lle riesa. Monet unionin päätökset vaativat jäsenmaiden yksimielisyyttä. Unkarissa on tapahtunut oikeusvaltion vastaista kehitystä.

Vielä haastatteluhetkellä ei tiedetty, miten käy väänössä Ukrainan tukemisesta.

”Minulla oli tammikuun alussa tapaaminen Unkarin EU-ministerin kanssa, kun hän oli Helsingissä vierailulla. Silloin heräsi pieni toive siitä, että sielläkin olisi halua yrittää ja löytää yhteinen ratkaisu.”

Ukrainan, Georgian ja Moldovan jäsenyysneuvottelut ovat vielä pitkä tie, ja Unkarilla on monia mahdollisuuksia torpata etenemistä. Unkari on kytkenyt Ukrainan tukemisesta tehtävät päätökset siltä jäädytettyihin EU-tukiin.

”Ensimmäisen esteen yli päästiin joulukuussa, mutta esteitä on lähemmäs sata. On kestävätilanne, jos jokaisesta tulee kaupankäynnin kohde.”

YKSIPUOLISTA EU-KESKUSTELUA

Eurooppaministerin työnkuva voi olla kansalaisille vieraampi kuin moni muu minis-

terinpesti. Eurooppaministeri esimerkiksi edustaa Suomea EU:n yleisten asioiden neuvostossa, joka valmistelee Eurooppa-neuvoston eli jäsenmaiden valtionjohtajien kokoukset ja huolehtii jatkotoimista.

Yleisten asioiden neuvosto vastaa muun muassa EU:n laajentumisen kysymyksistä ja liittymisneuvotteluista sekä monivuotisen budjetin hyväksymisestä. Työnkuvan voi määritellä myös niin, että Adlercreutzin vastuulle kuuluvat ne EU-asiat, jotka eivät kuulu pääministerille.

Adlercreutzin mukaan Suomessa EU-keskustelu on usein yksipuolista. Puhutaan tietyistä direktiiveistä ja siitä, mitä ongelmia ne suomalaisille aiheuttavat.

”Toivon, että nähtäisiin laajemmin EU:n merkitys Suomen menestykselle. EU ei ole ongelma vaan ratkaisu moneen kysymykseen. EU pystyy tarjoamaan Suomelle paitsi talouskasvua, myös rauhaa, vakautta ja kilpailukykyä.”

EU kamppailee paikastaan maailmassa. Suuri haaste on muutos kohti kestäväää taloutta, joka ei perustu luonnonvarojen ylikulutukseen eikä fossiilisiin polttoaineisiin. Adlercreutzin mukaan Suomella on tässä hyvät mahdollisuudet. Elinkeinoelämän keskusliitto on kerännyt listaa vihreän siirtymän investointiaikeista, joita on jo yli 200 miljardia euroa, toki iso osa niistä vasta alustavia ja epävarmoja aihioita.

Jotta EU pärjää vihreässä siirtymässä, Adlercreutzin mukaan on tärkeää, että kilpailua ei vääristetä haitallisesti. Hänen mukaansa EU:n löyhät valtiontukisäännöt ovat riski. Valtioiden jakamien yritystukien määrä lisääntyi reippaasti koronaviruspandemian

ja Venäjän hyökkäyssodan takia. Ranska on ollut usean muun maan tuella ajamassa avokätisempää valtiontukilinjaa, mitä Suomi vastustaa. Tuet voivat ohjata investointeja niihin maihin, joilla on varaa ammentaa tukia haluamilleen aloille.

”Tukien paisuminen on todellinen riski paitsi Suomelle, myös EU:lle. Jotta EU voi pärjätä globaalissa kilpailussa, on tärkeää, että investoinneista päätetään objektiivisin, markkinataloudellisin perustein. Runsailla valtiontuilla EU tekee itsestään vähemmän kilpailukykyisen.”

Adlercreutzin mukaan EU:n ulkopuolisia investointeja on houkuteltava kestävin perustein: täällä markkinatalous ja sisämarkkinoiden liikkuvuus toimivat, täällä satsataan tuotekehitykseen, täällä on saatavilla koulutusta ja puhdasta energiaa.

EU:n sisäistä valtiontukikilpailua kritisoimut Suomikin lähtee kilpailuun mukaan. *T&Y:n* haastattelun jälkeen hallitus kertoi valmistelevänsä 400 miljoonan euron tukiohjelmaa

vihreän siirtymän investointien houkuttelemiseksi.

”On selvää, että meilläkin pitää olla omat työkalumme, jolla pystymme vastaamaan vallitsevan tilanteen tuomiin haasteisiin. Tiedostamme kuitenkin selvästi sen, että nykypolku on haitallinen niin Suomen kuin Euroopan unioninkin kilpailukykyyn kannalta. Siksi meidän tulisi mahdollisimman nopeasti palata normaaliin päiväjärjestykseen ja kohdistaa julkinen raha ei valtiontukiin, vaan rakenteellisen, todellisen kilpailukykyyn edistämiseen”, Adlercreutzin esikunnasta vastattiin jatkokysymykseen tukiohjelmasta.

VERENPERINTÖ VEI ARKKITEHDIKSI

Arkkitehdin ammatti tuntui itsestään selvältä. Liiankin itsestään selvältä. Lähisuvussa arkkitehteja oli useita, ja Adlercreutz kasvoi seuraten, miten ihmiset piirsivät, rakensivat ja muovailivat.

Hän kamppaili arkkitehdin uraa vastaan, yritti etsiä jotain muuta. Mutta ei itselleen mitään voinut. Portugalissa vietetyn vaihto-oppilasvuoden jälkeen alan valinta oli varma. Adlercreutz erikoistui puurakentamiseen, ja

Mitä pienempi hanke, sitä kiinnostavampi. Pieni mökki ulkosaaristossa on hankkeista parhain, koska siinä on kontrolli ihan kaikkeen.

ANDERS ADLERCREUTZIN KIRJAVINKKI

HELENA JUNTUNEN
& PETRI TAMMINEN

Joskus liikaa, aina liian vähän. Oopperalaulaja Helena Juntusen elämäntarinoita. Otava, 2023.

” Lapsena ihmettelin, miten telkkarin isän-

päivämainokset aina tyrkyttivät

isille joko elämäkertoja tai historiaan liittyviä kirjoja. Kuka sellaisia haluaa lukea? Iän myötä olen kuitenkin joutunut huomaamaan, että kiinnostavathan ne minuakin. Muiden elämistä ja kokemuksista oppiminen ja ammentaminen on kiinnostavaa.

Helena Juntusen – ja **Petri Tamminen** – kirja *Joskus liikaa, aina liian vähän* ei ole missään nimessä normaali elämäkerta. Se on osin surrealistinen, runollinen, osin raadollinen virta ajatuksia ja kokemuksia taiteilijan elämästä.

Välillä kirja on kuin elämäkerta. Välillä se on puhdasta runoutta ja kielellistä kauneutta. Ja jos yhtään on kiinnostunut klassisesta musiikista ja oopperasta se tarjoaa eväitä niin laulutekniikan kuin luovan prosessin ymmärtämiseen.

Helena on hyvä ystäväni, joten senkin takia minun on vaikea suhtautua kirjaan objektiivisesti. Mutta etenkin jos valitset kirjasta sen äänikirjaversio, Helenan puhumana ja ajoittain laulamana, tuskin pystyt objektiivisuuteen sinäkään.”

hän on suunnitellut asuntoja, kouluja ja päiväkoteja ja opettanut puurakentamista ja asuntosuunnittelua Aalto-yliopistossa. Kysymykseen kiinnostavimmista töistä hän vastaa hieman yllättävästi:

”Mitä pienempi hanke, sitä kiinnostavampi. Pieni mökki ulkosaaristossa on hankkeista parhain, koska siinä on kontrolli ihan kaikkeen.”

Harvoin arkkitehdilla on käytössään tyhjä tontti ilman mitään vaatimuksia. Yleisemmin työ on pitkäjänteistä neuvottelua ja ristiriitaisten vaatimusten yhteensovittelua. Juuri niin kuin politiikkakin.

Adlercreutzin mukaan arkkitehdin ja poliitikon työssä on paljon samaa. Arkkitehdin pitää tuntea yhteiskunnan päätöksentekoprosesseja, ymmärtää kestävä kehityksen, ihmisten arjen ja talouden vaatimuksia ja hyvän elämän edellytyksiä.

”Hankkeet eivät ole vuoden tai kahden mittaisia vaan ne voivat kestää viidestä kymmeneen vuotta. Pitää jaksaa edistää tiettyä visiota, myydä ajatuksensa muille suunnittelijoille, rakennuttajalle, viranomaisille ja käyttäjille.”

Arkkitehtina oppii myös luopumaan rakkaista mutta toimimattomista visioistaan. Poliitikoille tuo *kill your darlings* -ajatus on vaikeampi. Poliittisiin hankkeisiin kehitty usein arvovaltalatauksia, jolloin niistä on vaikea irrottautua.

YDINASEUHKA SAI TEININ KADUILLE

Adlercreutz tuli politiikkaan vuonna 2012, kun hänet valittiin Kirkkonummen kunnanvaltuustoon. Vuonna 2015 hän pääsi eduskuntaan. Yhteiskunnalliset asiat kiinnostivat jo lapsena, mutta politiikkaan lähtö tuntui pitkään vieraalta.

”Vanhempani olivat opiskelleet Yhdysvalloissa 60-luvulla, ja meille tuli *Times* ja *Newsweek*. Plärsin niitä pienenä poikana, ja silmät avautuivat maailman tapahtumille. Varhaisteininä pohdituttivat asevarustelukysymykset, ja ydinaseuhka sai minutkin kaduille marssimaan.”

Varsinainen poliittinen vaikuttaminen tuntui hänestä epäilyttävältä. Hän ajatteli nuorena, että siinä pakotetaan ihminen johonkin muottiin.

Kun Adlercreutzin perheeseen syntyi viisi lasta ja hän aktivoitui eri järjestöissä,

politiikkaan lähtökin alkoi kiinnostaa. Palkitseviltä ovat tuntuneet hetket, kun on herättänyt keskustelua joistakin aiheista ja huomaa, että yhä useampi puhuu niistä ja ne etenevät lainsäädäntöhankkeiksi. Adlercreutzia ovat kiinnostaneet esimerkiksi rakentamisen ilmastojalanjälki ja puurakentamisen kysymykset.

Tärkeimpiin vaikuttamisen paikkoihin kuuluvat hallitusneuvottelut. Adlercreutz oli Rinteen hallitusneuvottelujen aikana ilmastopöydässä, Orpon hallitusohjelmaa muodostettaessa taluspöydässä.

”On inspiroivaa ja innostavaa, kun saa asioita tarttumaan paperiin ja niitä lähde-tään edistämään.”

Adlercreutzia pidetään varteenotettavana ehdokkaana myös RKP:n johtoon. Kun puolueen nykyinen puheenjohtaja **Anna-Maja Henriksson** ilmoitti, että hän aikoo eurovaaliehdokkaaksi, käynnistyivät spekulatiot seuraavasta puheenjohtajasta. Adlercreutzin haastattelua edeltävänä päivänä *Ilta-Sanomissa* kutsuttiin puolueen tilannetta sekavaksi.

Adlercreutz ei vielä ilmoita tavoittelevansa tehtävää. Hän sanoo keskittyvänsä nyt ministerin työhön ja harkitsevansa ehdolle asettumista, jos se tulee ajankohtaiseksi.

”Anna-Majan ilmoitus on käynnistänyt keskustelua, mutta en pidä sitä sekavuuden osoituksena. Pikemminkin se on terve merkki siitä, että puolueen tulevaisuus ja näkemykset kiinnostavat.”

LIBERAALI SOVITTELIJA

Adlercreutz on arvomaailmaltaan liberaali. Hän haluaa Suomeen lisää maahanmuuttoa, hän on kiinnostunut ympäristö- ja ilmastokysymyksistä ja suhtautuu kansainvälisyy-

teen intohimoisesti. Ei voi olla ihmettelemättä, miten hän viihtyy nykyisessä hallituskokoonpanossa.

Ennen vaaleja hän suhtautui yhteistyöhön perussuomalaisien kanssa varsin kriittisesti. Nyt hän ei halua korostaa erimielisyyksiä vaan sanoo, että haasteita on joka koalitiossa.

”Ei ole mikään salaisuus, että viime hallituskaudella oli viisi liberaalia puoluetta mutta talousnäkökulmat olivat erilaisia. Nyt ollaan päästy aika lailla yhteisymmärrykseen taloudesta mutta konservatiivi-liberaali-akselilla on hajontaa. Erityisen paljon väantöä oli maahanmuuttoon ja ilmastopolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä, mutta saimme vietyä asioita keskustelujen aikana parempaan suuntaan.”

Vastakkainasetteluista Adlercreutz ei innostu. Hän muotoilee sanansa diplomaattisesti. *Helsingin Sanomat* kuvasi häntä heinäkuussa 2023 ”kaikkien kaveriksi”, joka

tulee toimeen poliittisesti erilaisten ihmisten kanssa ja muun muassa jakaa välillä kimpakyydin **Riikka Purran** kanssa Kirkkonummen kunnanvaltuuston kokousten jälkeen.

Hänellä on jopa puoluerajat ylittävä podcast. Kuusi vuotta sitten hän kantoi mökillä puita saunaan, kun koomuksen **Saara-Sofia Sirén** soitti ja ehdotti yhteistä podcastia. He olivat ystäväystyneet politiikassa, ja idea tuntui hyvältä. Yleensä kahden viikon

välein julkaistava *Pykälien takaa* avaa ajankohtaisia aiheita, joista Adlercreutz ja Sirén puhuvat keskenään ja kutsuvieraiden kanssa, tavoitteena avoin ja suora keskustelu.

Vieläkö näin kunnianhimoiseen harrastukseen riittää ministerinä aikaa? Adlercreutzin mukaan kyllä, mutta välillä on vaikea löytää nauhoitushetkiä.

”Se on kauhean kiva projekti, ja ehkä kuvaa molempien tapaa lähestyä politiikkaa. Olimme pitkään eri puolilla, hallituksessa ja oppositiossa. Nyt olemme samalla puolella. Hallituksella ei ole avaimia kaikkeen eikä oppositiolla ole avaimia kaikkeen, vaan on harmaan sävyjä.” «

Hallituksella ei ole avaimia kaikkeen eikä oppositiolla ole avaimia kaikkeen, vaan on harmaan sävyjä.

Väitöskalenteri

KM Satu Kaleva väitteli Oulun yliopistossa 10.11.2023 kasvatus-tieteen alalta aiheesta **Eksynyt siirtymävaiheessa? Lukiolais-ten koulutusala- ja STEM-ura-kiinnostuksen taustatekijöitä.**

KTM Trang Thi Quynh Dinh väit-teli Hankenilla 18.11.2023 yrittä-jyyden, johtamisen ja organisaa-tioiden alalta aiheesta **Essays of Enduring in Entrepreneurship.**

YTM Sami Ylistö väitteli Jyväskylän yliopistossa 24.11.2023 so-siaalityön alalta aiheesta **Työttö-myys, nuoret ja aktivointi.**

KTM Juho Peltonen väitteli Hel-singin yliopistossa 27.11.2023 kansantaloustieteen alalta ai-heesta **Essays on labor market flows with endogenous job destruction and short-time work policies.**

KTM Saara Tuuli väitteli Helsin-gin yliopistossa 1.12.2023 kan-santaloustieteen alalta aihees-ta **Banks, non-bank funding sources and the allocation of credit to firms.**

YTM Jesse Tuominen väitteli Jy-väskylän yliopistossa 5.12.2023 sosiologian alalta aiheesta **Young consumers on social media.**

VTM Visa Rantanen väitteli Hel-

singin yliopistossa 12.1.2024 sosiaalitieteiden alalta aihees-ta **Approaching retirement in uncertain times: Reflexive life planning for older age in an ageing and changing society.**

YTM Iuulia Gautaulina väit-teli Tampereen yliopistossa 12.1.2024 kansainvälisten suhteiden tutkimuksen alalta aiheesta **De/re/composing authorita-rian/neoliberal assemblages. Ethnography of Russian uni-versities and beyond.**

YTM Quivine Ndomo väitteli Jy-väskylän yliopistossa 26.1.2024 yhteiskuntapolitiikan alalta ai-heesta **Työväen aliluokka: Korkeasti koulutetut maahan-muuttajat Suomen työmarkki-noiden laitamilla.**

YTM Susanna Ågren väitteli Tam-pereen yliopistossa 26.1.2024 nuorisotutkimuksen alalta ai-heesta **Epistemological Disso-nance of Worker-Citizenship: Young vocational students' and graduates' negotiations of societal belonging within the changing labour market.**

OTM, TM Kukka Kipinä Kuuse-la väitteli Helsingin yliopistos-sa 2.2.2024 oikeustieteen alalta aiheesta **Fragmentation of EU legal system's Rule of Law and proportionality of cartel fines.**

M.A.econ. Lauro Carnicel-li väitteli Helsingin yliopistossa 9.2.2024 kansantaloustieteen alalta aiheesta **Studies on labor force participation and pater-nity leave reforms.**

KM Irina Shatilova väitteli Jyväskylän yliopistossa 16.2.2024 joh-tamisen alalta aiheesta **A Virtue Ethics Approach to the Ethical-ity of Employee Empower-ment.**

KTM Bhavesh Sarna väitteli Jy-väskylän yliopistossa 16.2.2024 yritysten ympäristöjohtamisen alalta aiheesta **Understanding Employee-CSR Relationship by Exploring Microfounda-tions of Corporate Social Res-ponsibility.**

KTM Ernest Owusu Boakye väit-telee Jyväskylän yliopistossa 15.3.2024 taloustieteen alalta ai-heesta **Essays on Commodity Markets, Macroeconomy and Financial Markets in Develop-ing and Emerging Economies.**

KTM, FM Iina Mustakallio väit-telee Itä-Suomen yliopistossa 22.3.2024 kauppatieteiden alalta aiheesta **Open strategy through interconnectedness of strategy and organisational identity.** «

Väittelijän vastaukset

Miksi lähdit tutkimaan isyysvapaaudistuksia?

”Olen työskennellyt Laborella vuoden 2018 alusta lähtien, ja olin mukana eräässä projektissa, joka käsitteli perhevapaita. Äitien perhevapaiden käyttöä on tutkittu enemmän kuin isien, joten näin tässä tärkeän aiheen, joka kaipasi tutkimista.”

Mikä oli merkittävin löydöksesi?

”Tutkin neljää vuosien 2001–2010 aikana tehtyä isyysvapaaudistusta, joiden kaikkien oli tarkoitus vaikuttaa työmarkkinoihin ja lisätä isien käyttämiä tukia perhevapaisiin. Näyttää siltä, että jos uudistukset ovat lisänneet vapaiden käyttämisen joustavuutta, isät ovat käyttäneet enemmän tätä mahdollisuutta. Jäykemmällä uudistuksilla ei ole ollut haluttua vaikutusta. Työmarkkinoihin mikään isyysvapaaudistuksista ei vaikuttanut.”

Yllätytkö jostakin tutkimusta tehdessäsi?

”Oikeastaan tässä oli yksi kummastuttava asia. Kaikkien

uudistusten yhtenä julkilausuttuna tavoitteena on ollut vähentää sukupuolten eriarvoisuutta työelämässä. Näitä vaikutuksia ei yhdelläkään tutkimistani isyysvapaaudistuksista ole ollut, ja se oli yllättävää.”

Entä tuorein isyysvapaaudistus vuonna 2021?

”Tästä uudistuksesta ei ollut vielä dataa, joten sitä en voinut väitöstutkimuksessani ottaa huomioon. Tämä uudistus on merkittävin: se on symmetrinen vanhempien kesken ja lisää eniten joustavuutta, joten sillä voisi olettaa olevan myös suurimpia vaikutuksia isyysvapaiden käyttöön, mutta sen tutkiminen on vielä edessä.”

Oliko isyysvapaaudistuksilla jotain ei-tarkoitettuja seurauksia?

”Vertasin Kelan tilastoja tukien nostajista Tilastokeskuksen rekisteridataan samoista ihmisistä, ja tutkin, onko uudistuksilla ollut vaikutusta pariskuntien yhdessä asumiseen tai lastenhankintaan. Avo- ja avioliittojen pysyvyyteen tai lapsimäärään uudistuksilla ei ollut vaikutusta, mutta isän vapaiden käyttöä lisänneet uudistukset pidensivät hieman aikaa ensimmäisen ja toisen lapsen syntymien välillä.”

Mikä on viestisi poliitikoille ja virkamiehille, jotka suunnittelevat perhevapaita Suomessa?

Laura Oja

LAURO CARNICELLI erikoistutkija, Labore

Carnicelli väitteli 9.2.2024 Helsingin yliopistossa kansantaloustieteen alalta aiheesta *Studies on labor force participation and paternity leave reforms.*

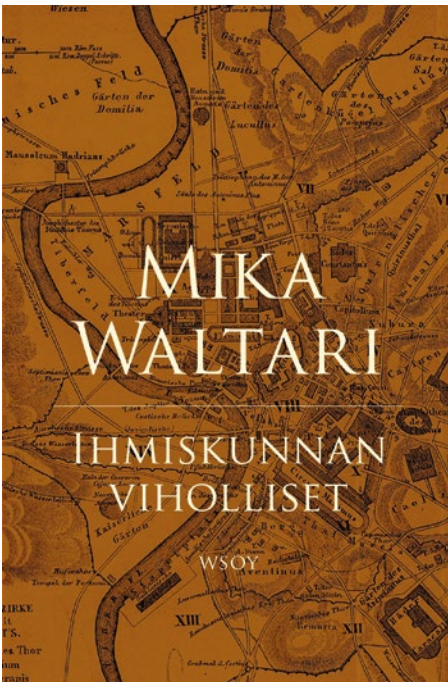
”Näyttää siltä, että tiukat ad hoc -säädökset isyysvapaihin eivät toimi, eivätkä ne saa isiä käyttämään enempää vanhempainvapaita. Esimerkiksi vuoden 2003 uudistus, jossa isien piti käyttää osa vanhempainvapaasta saadakseen lisää isyysvapaa-päiviä, oli hyvin jäykkä säädös, joka ei lisännyt vapaiden käyttöä. On tärkeätä, että päättäjillä on tukenaan tutkittua tietoa, kun uusia isyys- ja perhevapaamalleja suunnitellaan.” «

**Työmarkkinoihin
mikään isyysvapaa-
udistuksista ei
vaikuttanut.**

Neron talous- politiikkaa

Mika Waltari kuvaa tarkkanäköisesti, miten valtion raha-asiat huolestuttivat jo Rooman valtakunnassa.

MIKA WALTARI
Ihmiskunnan viholliset.
WSOY 1964.

Mika Waltarin *Ihmiskunnan viholliset* julkaistiin vuonna 1964. Se on tutkielma pahuuden ja mielivallan voimista keisari **Neron** Roomassa. Se on myös analyysi Rooman valtakunnan hallinnosta ja varsinkin sen kansantaloudesta. Jo Rooman valtakunnassa vallitsi huoli valtakunnan raha-asioista.

Neron aikana valtion budjetin tasapainottamisen vaatimus ja verotulojen varmistaminen joutuvat ankaran kiistan kohteeksi. 25 vuotta valtion budjettipäällikkönä vaikuttanut kreikkalainen vapautettu orja Pallas pakotetaan väistymään riippumatta suosioistaan Neron äidin Agrippinan silmissä ja sylissä. Hänelle itselleen oli kertynyt 800 vapautettua, ja hänen yksityisomaisuutensa huhuttiin olevan 300 miljoonaa sestertiusta.

Filosofi Seneca laatii suunnitelman valtion raha-asioista. Seuraa kriisi. Neron vastaisessa salaliitossa menehtyvän Senecan valtaiset sijoitukset joutuvat Neron haltuun. Tämän jalolle taiteilijaluonteelle ei kuitenkaan koronkiskonta sovi. Suuressa hyvydessään hän muuttaakin oitis lainat nollakorkoluotoiksi.

Waltari eritteli taloudellisia ilmiöitä tarkkanäköisesti jo vuonna 1945 ilmestyneessä ja maailmanmaineeseen yltäneessä kertomuksessa lääkäri Sinuhen elämästä faaraoiden Egyptissä vuosina 1390–1335 eKr. Tämä johtui siitä, että Waltari opiskeli sivuaineena taidehistorian ohella kansantalousoppia.

Näkemyksien sijoitusten hajauttamisesta riskien hallinnassa oli kirkas. Waltari antaa Sinuhen kertoa, miten tämä sijoittaa ansaitsemansa kullan Simyran kauppahuoneisiin, jotka lähettävät laivoja Egyptiin, Välimeren saarille ja Khatien maahan. Sinuhella on osuus monessa laivassa, milloin sadasosa, milloin viidessadasosa. On laivoja, jotka eivät milloinkaan palaa. Mutta useimmat palaavat. Ja silloin Sinuhen kulta merkitään kauppahuoneen kirjoihin kaksin- tai kolminkertaisena.

Riskisijoituksia koskeva talousteoria kehitettiin

USA:ssa 1950–60-luvuilla. Keksijät palkittiin vuonna 1990 taloustieteen Nobel-palkinnolla.

Waltarin kuvaus spekulatiivisista markkinoista on taloustieteilijällekin huima. Sinuhen omat elämänratkaisut välittävät sanomaa lämpimästä humanismista ja eettisesti vahvoista arvoista. Keinottelijan roolin Waltari varaa Kaptahille, Sinuhen yksisilmäiselle, omaatuntoa vailla olevalle palvelijalle.

Kaptah hankkii Theban riemukkaissa kapakoissa sisäpiiritietoa siitä, että rikkaat ovat lopettaneet sijoittamisen Ammonin temppelin rahastoon ja että temppeli suunnittelee maan myyntiä. Kaptah laskee, että Theban kiinteistöjen hinnat tulisivat asuntojen liikakysynnän seurauksena nousemaan ja että kiinteistöt ovat oivallisia spekulatiivisten sijoitusten kohteita. Hän suojaa nerokkaasti sijoituspolitiikkansa riskit viljan termiinisopimuksilla. Kaptahin huikea älykkyys riittää tekemään Sinuhesta Egyptin rikkaimman miehen kahteen eri otteeseen. Waltarin erittely on vertaansa vailla oleva analyysi vuorovaikutussuhteessa olevien spekulatiivisten markkinoiden toiminnasta ja hinnanmuodostuksesta.

Rooman verotulot koottiin hyödykeveroina muun muassa orjakaupassa. Myös vedenheitosta ja julkisten käymälöiden käytöstä oli maksettava veroa. Murhattuaan äitinsä Nero ehdottaa senaatissa kaikkien verojen poistamista, mutta kerää rikkailta könttäsummaveroja. Hän käy lävitse maakuntien veroluettelot niistä rikkaista, joiden omaisuuden saatetaan takavarikoida. Aina löytyy tietty ilonilmaisu, Neron syntymäpäivän unohtaminen tai pahimpana rikoksena hänen lauluäänensä halveksiminen. Ei kenenkään rikkaan omatunto toki koskaan voi olla täysin puhdas. Varminta on myös pysytellä haukottelemana Neron esiintyessä teatterissa.

Tulevan Parthian sodan rahoittamiseksi Nero kuitenkin joutuu määräämään ylellisyshyödykkeille liikevaihtoveron. Ylellisyshyödykkeet olivat turhamaisten roomalaisten yhteiskunnassa kovin

kysyttyjä, siis matalan kysyntäjouaston hyödykkeitä. Nero tulee tietämättään soveltaneeksi veropolitiikkansa **Frank Ramsey**n vuonna 1927 muotoilemaa optimiverosääntöä. Sen mukaan matalan kysyntäjouaston hyödykkeiden verottamiseen ei liity käyttäytymisen muutoksia eikä siksi hyvinvointitappioita.

Rooman paloa seuraavat rakennusprojektit merkitsevät Nerolle rahapulaa. Hän "lainaa" Rooman jumalilta näiden kultaiset ja hopeiset vihkilahjat ja lyötättää uusia kulta- ja hopearahoja, joissa on aitoa kultaa ja hopeaa viidenes vähemmän kuin ennen.

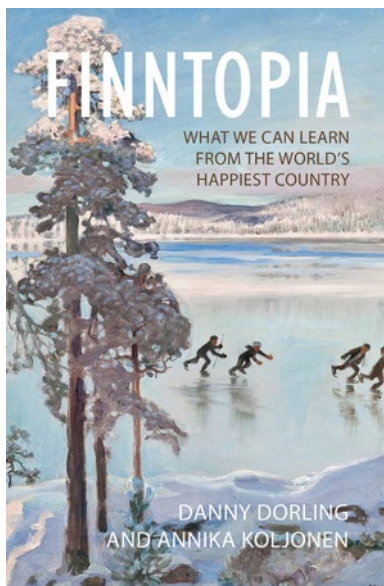
Rahanvaihdoksen vaikutukset inflaatioon Waltari on kuvannut modernin kvantiteettiteorian hengessä. Näkemys esiintyi jo *Mikael Karvajalassa*, jossa Waltari selittää 1500-luvun Unkarin inflaatiota.

Hintojen nousu käynnistyy rationaalisten odotusten takia. Nero reagoi kuten monet hallitukset 1970-luvulla ja turvautuu hintasäännöstelyyn. Kiskureille säädetään rangaistuksia. Sen seurauksena tavarat häviävät kaupasta. Nero oli kuvitellut keräävänsä omaksi voitokseen viidenneksen kaikesta liikkeellä olevasta rahasta. Hän kuitenkin yliarvioi voittonsa eli inflaatioveron tuoton.

Rahanvaihdoksen tulonjakovaikutukset ovat virallisen propagandan vastaiset. Pikkuvarakkaat, vähittäiskauppiat, käsityöläiset, lääkärit ja muut vaatimattomat ammatinharjoittajat joutuvat eniten kärsimään. Yksinkertaiset maalaiset ovat viisaampia ja piilottavat osan vanhasta rahastaan. Ovelatkin liikemiehet kärsivät termiinkauppojensa takia kirveleviä tappioita. Waltari oivaltaa aivan oikein, että velkaantuneilla hulttioilla sen sijaan on aihetta riemuun: heidän velkansa reaaliarvo putoaa. «

Lähde: Kanniainen, V., "Mika Waltari – Suomen merkittävin taloustieteilijä?", Kanava 1992 (4), s. 198–203.

Kirjoittaja on kansantaloustieteen emeritusprofessori, sotatieteiden tohtori ja kauppatieteiden tohtori.

DANNY DORLING
& ANNIKA KOLJONEN

Finntopia - What we can learn from the world's happiest country. Nidottu painos uudella esipuheella 2021, Agenda Publishing 2021.

Maa lähimpänä maanpäällistä taivasta

Suomalaisen median, politiikan ja tutkimuksen välittämä kuva Suomen tilasta viestii usein ongelmista ja epäkohdista, jotka kytkeytyvät tulevaisuutta koskeviin kielteisiin odotuksiin tai pelkoihin. Ongelmia ja epäkohtia löytyy yhteiskuntapolitiikan jokaiselta alueelta. Jos jotain hyvää on joskus saavutettu, sen vievät huomenna tai viimeistään seuraavan vaalikauden aikana mukanaan ilmestyskirjan petojen lailla meitä vaanivat kilpailukyvyyn menetys, väestörakenteen muutos, rakenteelliset jäykkyydet ja julkisen velan kasvu.

Kaiken tämän synkkyuden ja epätoivon keskellä olisi kuitenkin hyvä mainita ainakin alaviitteessä, että viimeiset parikymmentä vuotta Suomi on ollut kansainvälisesti tarkastellen eräs maailman parhaista maista, jolle sitten aivan paras. Jos hyvän elämän mittarina käytetään tyytyväisyyttä elämään, Suomi on maa lähimpänä maanpäällistä taivasta.

Nämä hyvät uutiset on perinteisesti kuitattu toteamalla, että muualla täytyy mennä aika kurjasti. Suomen ymmärtämisen kannalta viisaampi tapa lähestyä tätä poik-

keuksellista tulosta olisi kuitenkin analysoida Suomea menestyvänä yhteiskuntana, joka pystyy muuttamaan käytössä olevat voimavarat elämänlaaduksi poikkeuksellisen menestyksekkäästi.

Tähän haasteeseen ovat osaltaan vastanneet **Danny Dorling** ja **Annika Koljonen**. Professori Dorling, jota on haastateltu tämän numeron kansijutussa, on toistuvasti korostanut Suomen roolia globaalina esikuvana ja toivon tuojana. Koljonen oli kirjan kirjoittamisen aikaan opiskelijana Cambridgessä ja tunsu suomalaisen yhteiskunnan toimintaperiaatteita. Kahden kirjoittajan tiimi mahdollisti sillanrakentamisen suomalaisen ja vertailevan tutkimuksen välillä: erikseen tarkastellaan Ison-Britannian ja Suomen välisiä eroja.

Kirja itsessään on satunnaisen kohtaamisen miellyttävä lopputulos. *Finntopia* on kansainväliselle yleisölle suunnattu kuvaus suomalaisesta yhteiskunnasta. Se on sen kiistaton vahvuus. Kuitenkin myöskään suomalaisille ei ole haitaksi tutustua hiukan paremmin oman mallinsa myönteisiin puoliin ja suhteellisiin vahvuuksiin sellaisina kuin ne ulkoapäin katsoen ja muihin maihin vertaillen näyttävät.

Kirja kertoo perusasioita alkaen maantieteellisestä sijainnista, ilmastosta ja muista suomalaisille varsin tutuista asioista. Maantietelijätaustainen Dorling kaivautuu aluksi Suomen maaperään monilta eri kulmilta. Itsenäisyyden

ajan poliittisen historian kuvaus on isossa kuvassa kohdallaan. Kansalaissodan jälkeinen uudelleenrakennus on enimmäkseen asianmukaisesti kuvattu, mutta 1930-luvun kuvaus jää hataraksi: turhia yksityiskohtia on esimerkiksi **Mannerheimin Hermann Göringin** kanssa tekemä metsästysreissu, jonka informaatioarvo jää vähäiseksi.

Jotain suomalais-kansallista on myös siinä, että hyvät uutiset Suomesta täytyy kertoa ulkoapäin, arvostettujen tutkijoiden toimesta.

Talous- ja työmarkkinapolitiikassa muun muassa **Pauli Kettusen** ja **Juhana Vartiaisen** tutkimuksiin perustuvat näkemykset antikeynesiläisyydestä ja tulopoliittisista kokonaisratkaisusta mainitaan, mutta talouspolitiikan devalvaatio- ja tulopoliittisen regiimin ja tulopoliittikan (sosiaalisen korporatismi) merkitykset Suomen mallin kehitykselle jäävät tulkinnoille avoimeksi. Minun silmissäni niiden rooli on ollut kirjassa kuvattua keskeisempi.

Lamahistorian kuvaus on 1990-luvun osalta lyhyt ja ytimekäs, mutta se sivuuttaa **Jaakko Kianderin** johtaman tutkimusohjelman tulokset. Lamasta nousu kirjoitetaan ennen kaikkea siirtymänä tietotalouteen ja talous- ja rahaliittoon sopeutumista edistävänä talous- ja työmarkkinapolitiikkana. Viimeiset vuosikymmenet – mukaan luettuna jo kuuluisat ”kymmenen menetettyä vuotta” – on kuvattu vakiintuneiden viisauksien mukaisesti.

Sosiaalipolitiikassa painottuu päivähoidon toimivuuden, koulutuksen maksuttomuuden ja lukausmaksujen puuttumisen myönteinen vaikutus sosiaaliseen liikkuvuuteen. Asianmukaisesti on kuvattu myös tuloerojen vähäisyys ja (kirjoittamisen aikaan vielä poikkeukselliset) Pisa-tulokset sekä koulutustason nousun myönteiset vaikutukset elinolosuhteisiin ja yhteiskunnan toimintakykyyn.

Poikkeuksellisesti kirjoittajat kiinnittävät systemaattista huomiota julkisten menojen rahoitukseen. Tuloerojen muuttumattomuus ja rikkaimpien osuuden pysyminen vakaana saavat laajalti huomiota mutta kontekstuaaliset selitykset vakaudelle ja muutokselle jäävät huomiotta.

Sosiaaliturvan kehityksen kuvaus on enimmäkseen asianmukaista, joskin ansiosidonnainen työttömyysturva kuvataan ay-liikkeeseen sidotuksi ja asu- ja elämäntapojen arvioinnissa on jäänyt huomaamatta opiskeli-

joiden integroiminen asumistukeen. Terveyspalveluihin ja vanhuuteen liittyvät uudistukset on asianmukaisesti kuvattu. Samaten on onnistuneesti analysoitu Suomen kipuilut maahanmuuttopolitiikassa. Eräät suhdeluvut on mainittu osuuksina BKT:sta, mitä ne eivät tietenkään ole. Kaikkineen kokonaisuus on hyvin rakennettu.

Tulevaisuudenkuvauksen alku on kirjoitettu **Sanna Marinin** hallituksen tuoman kansainvälisen profiilin näkökulmasta. Keskeisinä tulevaisuuden teemoina ovat muun muassa sukupuolten tasa-arvo, maahanmuutto, väestörakenteen muutos ja julkisen talouden tila sekä ympäristöpolitiikka. Samalla Suomelle annetaan globaali tehtävä edistää tasa-arvoisen yhteiskunnan mahdollisuuksia.

Kaiken kaikkiaan *Finntopia* on samanaikaisesti myynninedistämispalkintoa ennakoiva Suomen mallin ylistys ja systemaattisesti rakennettu kuvaus suomalaisen yhteiskunnan rakenteesta ja toiminnasta. Se on myös poikkeuksellisen hienosti visualisoitu.

Jotain suomalaiskansallista on myös siinä, että hyvät uutiset Suomesta täytyy kertoa ulkoapäin, arvostettujen tutkijoiden toimesta. Tässä on peiliin katsoamisen paikka: eikö suomalaisilla tutkijoilla ole kykyä ja halua kertoa hyviä uutisia menestyvästä yhteiskunnasta? «

LABOREN OMIA JULKAISUJA:

TAKUELÄKEUUDISTUS SAI TYÖTTÖMÄT HAKEMAAN ENEMMÄN ELÄKETTÄ

Tuoreessa Laboren tutkimuksessa tarkasteltiin takueläkkeen vaikutusta vanhuuseläkkeelle jäämiseen. Tulokset osoittavat, että vuoden 2011 takueläkeuudistus on lisännyt tuntuvasti vanhuuseläkkeen kynnyksellä olevien työttömien eläköitymistä. Takueläkkeen voimaantulo paransi noin 100 000 siihen oikeutetun pientuloisen eläkeläisen perusturvaa tuntuvasti, sillä se tarkoitti vähimmäiseläkkeen nousua jopa 17 prosentilla yksin asuville ja 32 prosentin nousua pariskuntana asuville.

”Takueläke on parantanut köyhimpien eläkeläisten toimeentuloa. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin eläkkeelle siirtymistä. Vielä tarvitaan jatkotutkimusta, jossa syvennytään siihen, miten takueläke vaikutti ansioihin”, summaavat kirjoittajat **Yanar**, **Kanninen** ja **Böckerman**.

Tutkimus: Böckerman, Petri, Kanninen, Ohto & Yanar, Ozan: Lisääkö korkeampi minimieläke eläköitymistä? Takueläkkeen vaikutus vanhuuseläkkeelle jäämiseen. Laboren Raportteja 48.

Tradeka liittyi Laboren taustayhteisöihin

Osuuskunta Tradeka liittyi vuoden 2024 alusta alkaen Laboren taustayhteisöihin jäsenmaksuosuutta maksavaksi jäseneksi SAK:n ja STTK:n rinnalle. Muutos vahvistaa Laboren toimintamahdollisuuksia riippumattomana taloustiedon tuottajana sekä laajentaa Laboren hallituksen kokoonpanoa.

<https://labore.fi/julkaisu/tradeka-liittyi-laboren-taustayhteisoihin/>

VTM Juho Koistinen aloitti Laboren ennustepäällikkönä

Helsingin yliopistossa väitöskirjaansa viimeistelevä VTM **Juho Koistinen** on aloittanut tehtävänsään Laboren ennustepäällikkönä tammikuun alussa. Koistinen tuo Laboren ennustetoimintaan mukanaan syvällisen osaamisen ennustamisesta ja aiheen nykytutkimuksesta. Hän on aiemmin työskennellyt Helsingin yliopistossa sekä Alankomaiden keskuspankissa.

Laura Oja

<https://labore.fi/julkaisu/nimitys-vtm-juho-koistinen-aloitti-laboren-ennustepaallikkona/>

Väitös: vanhempainvapaa-uudistukset eivät vähentäneet sukupuolten välistä epätasa-arvoa

Laboren tutkija M.A. econ **Lauro Carnicelli** väitteli 9. helmikuuta Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksella. Carnicellin kolmeen osioon jakautuvassa väitöstutkimuksessa tarkastellaan työvoimaan osallistumista sekä vanhempainvapaa-uudistusten vaikutuksia työmarkkinoihin, sukupuolten tasa-arvoon ja perherakenteeseen.

<https://labore.fi/julkaisu/lauro-carnicellin-vaitos-vanhempainvapaa-uudistukset-eivat-vahentaneet-sukupuolten-valista-epatasa-arvoa/>

Labore julkaisee tutkimuksia,
raportteja, työpapereita ja
Policy Briefeja.

MUITA JULKAISUJA:

Working Papers | 113

16.1.2024

Digitalization and Resilience

DATA ASSETS AND FIRM PRODUCTIVITY GROWTH DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Heidi Koski (corresponding author)
ETLA Economic Research, Finland
heidi.koski@etla.fi

Paolo Fornaro
Labour Institute for Economic Research LABORE, Finland
paolo.fornaro@labore.fi

Suggested citation:
Koski, Heidi & Fornaro, Paolo (16.1.2024). "Digitalization and Resilience: Data Assets and Firm Productivity Growth During the COVID-19 Pandemic". ETLA Working Paper No 113. <https://pub.etla.fi/ETLA-Working-Papers-113.pdf>

Abstract

This study investigates the impact of firm-level investments in data assets on productivity growth during the COVID-19 pandemic, utilizing matched employer-employee data of 13,600 Finnish firms for 2015-2020.

Our estimation results indicate that firms with greater pre-pandemic investments in software and databases and ICT experienced significantly higher labor productivity growth in the first year of the pandemic. Notably, these positive effects are predominantly observed in the service sector, while manufacturing companies did not exhibit statistically significant impacts. Furthermore, our analysis highlights that large service companies with greater investments in data assets demonstrated higher labor productivity growth than their counterparts.

We also identify a noteworthy complementarity between a firm's investments in ICT and databases and employee skills, as measured by education level. Interestingly, our empirical findings underscore that firms investing more in data, databases and ICT were statistically significantly more likely to belong to the productivity frontier of their industry.

Working Papers | 115

1.2.2024

Debt Burden of Job Loss in a Nordic Welfare State

Terhi Maczulskij
ETLA Economic Research, Finland
terhi.maczulskij@etla.fi

Ohto Kanninen
The Labour Institute for Economic Research LABORE, Finland
ohto.kanninen@labore.fi

Hannu Karhunen
The Labour Institute for Economic Research LABORE, Finland
hannu.karhunen@labore.fi

Ossi Tahvonen
University of Helsinki, Finland
ossi.tahvonen@helsinki.fi

Suggested citation:
Maczulskij, Terhi, Kanninen, Ohto, Karhunen, Hannu & Tahvonen, Ossi (1.2.2024). "The Burden of Job Loss in a Nordic Welfare State". ETLA Working Paper No 115. <https://pub.etla.fi/ETLA-Working-Papers-115.pdf>. The Labour Institute for Economic Research LABORE, Working Paper 339. LABORE ISBN 978-952-209-208-9, ISSN 1795-0802 (pdf)

Abstract

The paper investigates the impact of involuntary job loss on severe debt problems in Finland, where up to 30% of income may be subject to wage garnishment for 25 years. We use linked employer-employee data combined with unique administrative records covering debt enforcement from 2009 to 2016. Our event study analysis uncovers a robust and persistent impact of job loss, characterized by plant closures and mass layoffs, on debt-related challenges. Specifically, displaced workers have a 3x higher likelihood of enforced debts in the year of displacement compared to the control group. This effect increases, peaking at 10x four years post-displacement and maintaining a substantial level of roughly 10x nine years afterwards. Effects are particularly large for unpaid taxes, penal orders and fines, while job loss demonstrates only a modest impact on unpaid social or healthcare payments and arrears. Moreover, these effects are more profound among males, less educated, and individuals already burdened with previous debts, such as mortgages, prior to displacement.

Working Papers | 116

6.2.2024

Education, Gender, and Family Formation

Hanna Virtanen
ETLA Economic Research, Finland
hanna.virtanen@etla.fi

Mikko Silliman
Folk Center for Empirical Labor Economics at the Norwegian School of Economics, Norway
mikko.silliman@gmail.com

Tiina Kuuppelomäki
The Labour Institute for Economic Research LABORE, Finland
tiina.kuuppelomaki@labore.fi

Kristiina Huttunen
Aalto University School of Business, Finland
kristiina.huttunen@aalto.fi

Suggested citation:
Virtanen, Hanna, Silliman, Mikko, Kuuppelomäki, Tiina & Huttunen, Kristiina (6.2.2024). "Education, Gender, and Family Formation". ETLA Working Paper No 116. <https://pub.etla.fi/ETLA-Working-Papers-116.pdf>. The Labour Institute for Economic Research LABORE, Working Paper 340. LABORE ISBN 978-952-209-208-9, ISSN 1795-0802 (pdf)

Abstract

In response to the wide-ranging consequences of falling fertility rates, governments across high-income countries are considering how to increase rates of family formation. Despite significant scientific interest, there remains limited empirical evidence on how education shapes family choices across the life cycle. We study the effect of educational attainment on family formation using regression discontinuity designs generated by randomized admission processes to both secondary and tertiary education in Finland. At both levels, admission to further education increases the probability that women form families, i.e. have children or find a partner. For men, our point estimates are near zero for all outcomes, and sometimes negative. These results contrast a common perception that educational attainment makes it harder for women to form families and men more active as potential partners. The positive effects on female fertility may be attributed to education improving the compatibility of work and family. Additionally, as higher-order skills are increasingly important in the labor market, and parental inputs are important in shaping these skills, these results align with the notion that education may make women more active as potential spouses.

TUOTTAVUUS KASVOI YRITYKSISSÄ, JOTKA HYÖDYNSIVÄT DATAA

Työn tuottavuus kasvoi merkittävästi muita enemmän yrityksissä, jotka investoivat ensimmäisenä pandemia-vuonna enemmän ohjelmistoihin, tietokantoihin sekä digitalisaatioon, käy ilmi tuoreesta Etlan ja Laboren yhteistutkimuksesta. Investointien positiivisia tuottavuusvaikutuksia oli kuitenkin havaittavissa ainoastaan palvelusektorilla.

Enemmän dataan pandemian ensimmäisenä vuonna investoineiden suurien palvelualan yritysten työn tuottavuus oli muita yrityksiä enemmän kasvussa. Työntekijöiden koulutustasolla nähtiin tähän olevan merkittävä yhteys. Lisäksi yritysten suuremmat investoinnit dataan vuonna 2020 lisäsivät yritysten todennäköisyyttä kuulua tuottavuuden eturintamaan.

Tutkimus: Koski, Heidi & Fornaro, Paolo: Digitalization and Resilience: Data Assets and Firm Productivity Growth During the COVID-19 Pandemic. ETLA Working Paper 113.

TYÖPAIKAN MENETYS VOI JOHTAA PITKÄKESTOISEEN ULOSOTTOKIERTEESEEN

Työpaikan menettäneillä on suurempi alttius joutua ulosottoon, osoittaa tuore Etlan, Laboren ja Helsinki GSE:n tutkijoiden yhteistutkimus. Vaikutukset ovat suurempia miehillä, vähemmän koulutetuilla sekä henkilöillä, joilla on jo merkittävästi velkaa ennen työpaikkansa menettämistä. Tämä vaikutus oli merkittävä vielä yhdeksän vuotta työpaikan menettämisen jälkeen. Ulosottomerkinnät johtuvat pääosin maksamattomista veroista, sakoista ja esimerkiksi osamaksurästeistä.

Suomen ulosottojärjestelmä on hyvin tiukka, ja velallisen nettomääräisestä palkasta ja muista toistuvaistuloista voidaan ulosmitata jopa 50 prosenttia 25 vuoden ajan. Työikäisestä väestöstä jopa 15 prosenttia on ulosotossa vuosittain.

Tutkimus: Maczulskij, Terhi, Kanninen, Ohto, Karhunen, Hannu & Tahvonen, Ossi: Debt burden of job loss in a Nordic welfare state. ETLA Working Paper 115 / Labore Working Paper 339.

KOULUTUS LISÄÄ LASTEN SAAMISTA NAISILLA, MUTTA EI VAIKUTA MIEHILLÄ

Naisten kohdalla pääsy jatkokoulutukseen lisää lasten saamisen todennäköisyyttä molemmilla koulutusasteilla, mutta miehillä ei vastaavaa vaikutusta löydetä. Tämä käy ilmi Etlan, Norjan kauppakorkeakoulun, Aalto-yliopiston sekä Laboren tutkijoiden yhteistutkimuksesta. Nämä tulokset haastavat yleistä näkemystä, jonka mukaan koulutus voi vaikeuttaa perheen perustamista naisilla, mutta auttaa miehiä löytämään parisuhteen. Tutkimushankkeen seuraavassa vaiheessa pyritään saamaan parempi ymmärrys siitä, mikä tuloksia selittää.

"Aikaisempi tutkimuskirjallisuus ei ole kyennyt tutkimaan koulutuksen kausaalivaikutusta yhtä luotettavasti", toteaa Etlan tutkimuspäällikkö **Hanna Virtanen**.

Tutkimus: Virtanen, Hanna, Silliman, Mikko, Kuuppelomäki, Tiina & Huttunen, Kristiina: Education, gender, and family formation. ETLA Working Paper 116 / Labore Working Paper 340.

Kuvat

LAURA OJA
MAARIT KYTÖHARJU
OTSO ALASKO
JAANA TOIVAINEN

LABORE

Johto

MIKA MALIRANTA
johtaja
Puh. +358 50 369 8054
mika.maliranta@labore.fi

TUOMO SUHONEN
tutkimusjohtaja, tutkimusohjaaja
(työmarkkinat)
Puh.+358 40 940 2916
tuomo.suhonen@labore.fi

Työmarkkinat

PETRI BÖCKERMAN
johtava tutkija
Puh.+358 40 091 3189
petri.bockerman@labore.fi

MERJA KAUMANEN
johtava tutkija
Puh. +358 40 940 1946
merja.kauhanen@labore.fi

MILLA NYSSÖLÄ
johtava tutkija
Puh.+358 45 7750 2062
milla.nyssola@labore.fi

TIINA KUUPPELOMÄKI
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 1951
tiina.kuuppelomaki@labore.fi

LAURO CARNICELLI
tutkija
Puh.+358 40 940 2694
lauro.carnicelli@labore.fi

ANNA IDSTRÖM
tutkija
Puh.+358 50 3805 584
anna.idstrom@labore.fi

EETU ISOTALO
tutkija
Puh.+358 40 940 2696
eetu.isotalo@labore.fi

JUUSO VILLANEN
tutkija
Puh. +358 40 940 2336
juuso.villanen@labore.fi

VEIKKO UUSITALO
projektitutkija
Puh. +358 50 511 1153
E-mail: veikko.uusitalo@labore.fi

Julkinen talous

HANNU KARHUNEN
tutkimusohjaaja
Puh.+358 40 940 2779
hannu.karhunen@labore.fi

OHTO KANNINEN
johtava tutkija
Puh.+358 41 513 7175
ohto.kanninen@labore.fi

TONI JUUTI
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2853
toni.juuti@labore.fi

JANI-PETTERI OLLIKAINEN
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2697
jani-petteri.ollikainen@labore.fi

Makrotalous, ennusteet ja toimialatalous

ILKKA KIEMA
tutkimusohjaaja
Puh.+358 40 940 2287
ilkka.kiema@labore.fi

JUHO KOISTINEN
ennustepäällikkö
Puh. +358 40 940 2833
juho.koistinen@labore.fi

PAOLO FORNARO
johtava tutkija
Puh. +358 40 9658 449
paolo.fornaro@labore.fi

VEERA NIPPALA
tutkija
Puh. +358-50 407 6258
veera.nippala@labore.fi

RISTO RÖNKKÖ
tutkija
risto.ronkko@labore.fi

Tohtorihautomo

OUTI JURVANEN
tutkija
Puh. +358-50 5115 466
outi.jurvanen@labore.fi

SAMI JYSMÄ
tutkija
Puh.+358 40 940 2841
sami.jysma@labore.fi

SANNI KIVIHOLMA
tutkija
Puh.+358 50 316 4678
sanni.kiviholma@labore.fi

AAPO STENHAMMAR
tutkija
Puh.+358 45 7750 2061
aapo.stenhammar@labore.fi

Talous ja hallinto

JAANA TOIVAINEN
johdon assistentti
Puh. +358 40 940 1943
jaana.toivainen@labore.fi

MERJA LINDHOLM
taluspäällikkö
Puh. +358 40 940 1947
merja.lindholm@labore.fi

Viestintä

ESSI LINDBERG
viestintäpäällikkö
Puh. +358 40 940 2835
essi.lindberg@labore.fi

AILA MUSTONEN
järjestelmäpäällikkö
Puh. +358 40 940 1941
aila.mustonen@labore.fi

TUOMO TAMMINEN
T&Y-lehden tuottaja
Puh. +358 40 351 1196
tuomo.tamminen@labore.fi

Posti Green

Työn ja talouden tutkimus LABORE on vuonna 1971 perustettu taloudellinen tutkimuslaitos, jossa tehdään riippumatonta ja tieteen kansainväliset laatukriteerit täyttävää soveltavaa taloustieteellistä tutkimusta. Tutkimuksen painopistealueet ovat työn ja koulutuksen taloustiede, julkistaloustiede sekä makrotaloustiede.

Työn ja talouden tutkimus LABORE

Arkadiankatu 7 (Economicum)

00100 Helsinki

Puh. +358 40 940 1940

labore.fi

Vuosikerta 40,00 €

Irtonumero 15,00 €

ISSN-L 1236-7206

ISSN 1236-7206 (painettu)

ISSN 1795-181X (pdf)